

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ ve BİLGİ PAYLAŞIMI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN DIVERSITY MANAGEMENT AND KNOWLEDGE
SHARING

Fatmanur ÖZKAN-Esra Gökçen KAYGISIZ

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI KAPSAMINDA İŞLETMELERDE HİZMET İÇİ EĞİTİM
FAALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

IN-SERVICE TRAINING ACTIVITIES IN PRIVATE COMPANIES WITHIN THE SCOPE OF
SUSTAINABILITY REPORTS: THE EXAMPLE OF TURKEY

Ercan GÜRÜLTÜ-Ebuzer KAYHAN-Hakan KARATAŞ

İNTERNET KULLANIMI YOLSUZLUĞU AZALTIR MI? BİT ÇERÇEVESİNDE PANEL VERİ ANALİZİ
DOES THE INTERNET USAGE MITIGATE CORRUPTION? A PANEL DATA ANALYSIS THROUGH
ICTs

Cemre Nur ÇETİN

GİRİŞİMCİLİĞİN FİNANSMANINDA INITIAL COIN OFFERING (ICO) YÖNTEMİ VE ALTERNATİF
FİNANSMAN YÖNTEMLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

INITIAL COIN OFFERING (ICO) METHOD IN THE FINANCING OF ENTREPRENEURSHIP AND
COMPARISON WITH ALTERNATIVE FINANCING METHODS

Melih Sefa YAVUZ-Mehmetcan SUYADAL

COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE'DE TÜKETİCİ KREDİLERİ HACMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
2013-2020 DÖNEMİ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON THE VOLUME OF CONSUMER LOANS IN TURKEY:
TIME SERIES ANALYSIS FOR THE PERIOD OF 2013-2020

Münevver BAYAR-Nuran VARIŞLI

ISSN: 2687-184X

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF ANADOLU UNIVERSITY FACULTY OF
ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Cilt/Volume: 21 Sayı/Number: 3

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF ANADOLU UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Sahibi: Anadolu Üniversitesi Adına Rektör Prof. Dr. Fuat Erdal
Owner: On behalf of Anadolu University, Rector Prof. Dr. Fuat Erdal

Yayın Yönetmeni (Sorumlu Müdür)/ Publications Director: Metin COŞKUN

Dizgi/Typest: Ayşegül AKÇA – Süleyman KASAL

Kapak Tasarım/Cover Design: Furkan ÇINAR

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ İKTİSADI VE İDARI BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF ANADOLU UNIVERSITY FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE
SCIENCES

Editör/Editor: Prof. Dr. Metin COŞKUN
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 26470 Eskişehir – Türkiye
Tel/Phone: +90 222 335 05 80 – Dahili/Ext: 3278
e-posta/e-mail: metincoskun@anadolu.edu.tr

Editör Yardımcıları/Associate Editor
Arş. Gör. Ayşegül AKÇA
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 26470 Eskişehir – Türkiye
Tel/Phone: +90 222 335 05 80 – Dahili/Ext: 3360
e-posta/e-mail: aysegulsahin@anadolu.edu.tr

Editör Yardımcıları/Associate Editor
Arş. Gör. Süleyman KASAL
Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 26470 Eskişehir – Türkiye
Tel/Phone: +90 222 335 05 80 – Dahili/Ext: 3289
e-posta/e-mail: skasal@anadolu.edu.tr

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mehmet BAŞAR
Prof. Dr. Saime ÖNCE
Prof. Dr. Muharrem AFŞAR
Prof. Dr. Deniz KAĞNICIOĞLU
Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ
Doç. Dr. Ethem ESEN
Doç. Dr. Bengül Gülümser KAYTANCI
Dr. Öğr. Üyesi Sezen ULUDAĞ

DANIŐMA KURULU

Prof.Dr.Birgöl ÇİFTÇİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof.Dr.Cem SAATÇIOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr.Çiğdem KIREL	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Erinç YELDAN	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr.Erol KUTLU	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Erol TAYMAZ	Ortadoęu Teknik Üniversitesi
Prof.Dr.Gülfidan BARIŐ	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Güneő ZEYTİNOĞLU	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.İbrahim Cemil ULUKAN	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Hasan Hüseyin BAYRAKLI	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof.Dr.İbrahim KIRCAOVA	Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof.Dr.İlyas ŐIKLAR	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.İsa SAĞBAŐ	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof.Dr.Kemal YILDIRIM	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Mine OYMAN	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Mustafa Erkan ÜYÜMEZ	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Nejat DOĞAN	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Nesrin ALPTEKİN	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Nurhan AYDIN	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Özcan DAĞDEMİR	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof.Dr.Özgür TONUS	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Özlem ZEYBEK İŐİŐİŐOK	Uludağ Üniversitesi
Prof.Dr.Recep PEKDEMİR	İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr.Süleyman SÖZEN	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Őebnem TOSUNOĞLU	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Őehamet BÜLBÜL	Marmara Üniversitesi
Prof.Dr.Uęur YOZGAT	İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof.Dr.Verda CANBEY ÖZGÜLER	Anadolu Üniversitesi
Prof.Dr.Yılmaz ÜRPER	Anadolu Üniversitesi

[İÇİNDEKİLER](#)

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ ve BİLGİ PAYLAŞIMI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN DIVERSITY MANAGEMENT AND KNOWLEDGE SHARING

Fatmanur ÖZKAN-Esra Gökçen KAYGISIZ

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI KAPSAMINDA İŞLETMELERDE HİZMET İÇİ EĞİTİM FAALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

IN-SERVICE TRAINING ACTIVITIES IN PRIVATE COMPANIES WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABILITY REPORTS: THE EXAMPLE OF TURKEY

Ercan GÜRÜLTÜ-Ebuzer KAYHAN-Hakan KARATAŞ

İNTERNET KULLANIMI YOLSUZLUĞU AZALTIR MI? BİT ÇERÇEVESİNDE PANEL VERİ ANALİZİ

DOES THE INTERNET USAGE MITIGATE CORRUPTION? A PANEL DATA ANALYSIS THROUGH ICTs

Cemre Nur ÇETİN

GİRİŞİMCİLİĞİN FİNANSMANINDA INITIAL COIN OFFERING (ICO) YÖNTEMİ VE ALTERNATİF FİNANSMAN YÖNTEMLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

INITIAL COIN OFFERING (ICO) METHOD IN THE FINANCING OF ENTREPRENEURSHIP AND COMPARISON WITH ALTERNATIVE FINANCING METHODS

Melih Sefa YAVUZ-Mehmetcan SUYADAL

COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE'DE TÜKETİCİ KREDİLERİ HACMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 2013-2020 DÖNEMİ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON THE VOLUME OF CONSUMER LOANS IN TURKEY: TIME SERIES ANALYSIS FOR THE PERIOD OF 2013-2020

Münevver BAYAR-Nuran VARIŞLI

SAYFA
1-19
21-40
41-61
63-84
85-99

APA Özkan, F , Kaygısız, E . (2020). Farklılıkların Yönetimi ve Bilgi Paylaşımı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (3) , 1-19 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/56987/756261>

Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi: 22.06.2020
Kabul Tarihi: 14.09.2020

Research Article
Received Date: 22.06.2020
Acceptation Date: 14.09.2020

FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ ve BİLGİ PAYLAŞIMI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA¹

Fatmanur ÖZKAN²

Dr. Öğr. Üyesi Esra Gökçen KAYGISIZ³

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

- ❖ Farklılık,
- ❖ Farklılıkların Yönetimi,
- ❖ Bilgi Paylaşımı,
- ❖ Örtük Bilgi
- ❖ Açık Bilgi

Farklılıkların yönetimi kavramı örgütteki çalışanların bireysel farklılıklarını kabul ederek farklılıklara değer veren ve bu farklılıkları örgütün amacı doğrultusunda kullanılmasını sağlayan yaklaşımı ifade etmektedir. Çalışma, her birey etkileşimde olduğu topluluk üyelerinin farklılıklarını ne kadar iyi yönetirse bu topluluklarda bilgi paylaşımının artacağı görüşünden hareket etmektedir. Bu doğrultuda çalışma bilgi paylaşımı ile farklılıkların yönetimi arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca farklılıkların yönetiminin alt boyutları ile bilgi türleri arasındaki ilişkilerinde ortaya konulması amaçlanmıştır. Genel tarama modeli kapsamında ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilen araştırmanın örneklemini Ordu ilinin Ünye ilçesindeki kamu ilkökulu ve ortaokullarında görev yapan yönetici ve öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma örnekleminin öğretmenlerden oluşmasının nedeni, meslekleri gereği öğretmenlerin sürekli bilgi edinmeleri ve bu bilgileri fark gözetmeksizin tüm öğrencileriyle, çalışma arkadaşlarıyla ve gerektiğinde velileriyle paylaşmalarıdır. Araştırmanın veri kümesi, demografik bilgiler, çalışanların farklılıkların yönetimi algıları ve bilgi paylaşımı düzeyleri doğrultusunda elde edilmiştir. Veriler SPSS aracılığıyla Tanımlayıcı Analiz ve Pearson Korelasyon Analizi ile değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen bulgular sonucunda farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışları arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

A RESEARCH ON THE RELATIONSHIP BETWEEN DIVERSITY MANAGEMENT AND KNOWLEDGE SHARING¹

Fatmanur ÖZKAN

Assoc. Prof. Dr. Esra Gökçen KAYGISIZ

ABSTRACT

The concept of diversity management refers to the approach that recognizes the individual differences of the employees in the organization and values the differences and enables them to be used for the purpose of the organization. The study is based on the view that the better each individual manages the differences of the community members with whom he or she interacts, the knowledge sharing in these communities will increase. The sample of the research carried out with the relational screening model within the scope of the general screening model is composed of administrators and teachers working in public primary and secondary schools in Ünye District of Ordu Province. The reason why the study sample consists of teachers is that teachers, due to their profession, constantly acquire knowledge and share this knowledge with all their students, colleagues and their parents when necessary, regardless of the difference. The data set of the study was obtained in line with demographic information, employees' perceptions of differences management, and levels of knowledge sharing. The data were evaluated by descriptive analysis and Pearson correlation analysis through SPSS. As a result of these findings, it was concluded that there is a moderate and positive relationship between differences management perceptions and knowledge sharing behavior.

Keywords:

- ❖ Diversity,
- ❖ Diversity Management,
- ❖ Knowledge Sharing,
- ❖ Implicit Knowledge
- ❖ Explicit Knowledge

¹Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Esra Gökçen KAYGISIZ danışmanlığında hazırlanan "Farklılıkların Yönetimi ile Bilgi Paylaşımı Arasındaki İlişki: Ünye'deki Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Yapılan Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, İİBF, fatmanurozkan94@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6647-903X>

³Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İİBF, esra.kaygisiz@giresun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4950-9508>

1. GİRİŞ

Örgütlerin en önemli parçası olan birey, bireysel farklılıkları ile işgücü farklılığını oluşturmaktadır. Literatüre bakıldığında oluşan işgücü farklılıkları öncelikle asimile edilmesi gereken sorun olarak görülse de daha sonra bireysel farklılıkların tüketici ihtiyaç ve gereksinimlerindeki farklılaşmalara, örgütte oluşan sorunlara karşı daha hızlı ve etkin çözüm sağladığı görülmektedir (Mannix ve Neale, 2005: 33). Bu katkılardan dolayı bireyler arasında oluşan ayrımcılık, ön yargı, ötekileştirme gibi düşünce ve davranışların hukuki ve adillik açısından doğru olmaması farklılıkların kabul edilmesi ve değer verilmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda bireyler arasındaki farklılıkları ele alan farklılıkların yönetimi kavramı ön plana çıkmaktadır.

Farklılıkların yönetimi temel olarak örgüt çalışanlarının bilgi, beceri, yetenek ve tecrübelerinden yararlanmayı amaçlayarak rakiplerine karşı rekabet üstünlüğü elde etmeyi sağlayan yönetim anlayışıdır. Bu anlayışla birlikte bireysel farklılıkların baskılanması yerine kabul edilerek tüm çalışanlara eşit saygı, hoşgörü ve adaletli tutum ve davranışın gerçekleştirilmesiyle çalışanlar arasında sinerji oluşturulması amaçlanmaktadır. Böylelikle örgüt içerisindeki refah düzeyi de artacaktır.

Farklılıkların yönetimi çalışanların desteklenmesi, gelişimlerinin sağlanması ve yaratıcılıklarının ortaya çıkarılmasına yardımcı olmakta ve ayrıca takım çalışmaları ile sinerji, güç ve zenginlik oluşturarak örgüt amaçları doğrultusunda rakiplerine karşı rekabet avantajı elde etmeyi sağlamaktadır. Bununla birlikte örgüt faaliyetlerinin yürütülmesi için iç ve dış paydaşlarla bilgi paylaşımına gereksinim duyulmaktadır. Bilgi paylaşımı, örgütteki bütün çalışanlar için bilginin kullanılabilir hale getirilmesini ifade eder (Turgut, 2013, 31). Çalışanlar arasındaki iş ile ilgili bilgi paylaşımı örgüt içerisindeki zenginliği ortaya çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Çalışanlar arasında hiçbir fark gözetilmediğinde bir başka ifadeyle farklılıklar etkin biçimde yönetildiğinde

çalışanlar arasındaki iletişim ve etkileşim artarak örgüte yaratıcılık, yenilik, bağlılık, yüksek performans, başarı gibi çeşitli katkılar sağlar.

Bu doğrultuda çalışmada farklılıkların yönetimi ile bilgi paylaşımı arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmada öncelikle bu başlıklar kavramsal açıdan ele alınmaktadır. Sonrasında ise kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve ilişkinin derecesini belirlemek için uygulanan anket bulgularına yer verilmektedir.

Literatür incelendiğinde farklılıkların yönetimi ile bilgi paylaşımı kavramları ve bu kavramların farklı kavramlarla olan ilişkilerine dair farklı çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Ancak bilgi paylaşımı ve farklılıkların yönetiminin birbirleriyle olan ilişkisini inceleyen çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışma iki kavramı ele alması ve aynı zamanda gelecekte bu konuda yapılacak araştırmalara ışık tutması açısından değerlidir. Zaman ve erişim engelleri nedeniyle araştırmanın sadece belirli bir bölgede görev yapan öğretmenlerle gerçekleştirilmiş olması çalışmanın sınırlılığdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Farklılık ve Farklılıkların Yönetimi Kavramları

Farklılık, zihinlerde en az iki veya daha fazla şey arasındaki ayırt edici noktaya, dikkat çekici bir özelliğe çağrışım yapmaktadır. Farklılık kavramı Türk Dil Kurumu tarafından "Bir şeyin başka bir şeyden farklı olma durumu" şeklinde tanımlanmaktadır. Farklılık kavramı bu çalışma için bireysel farklılıklar olarak sınırlandırılmaktadır. Literatür incelendiğinde farklılık kavramının çeşitli şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Farklılık, evrendeki herkesi ve bireylerin bütün özelliklerini içerir (Sonnenschein, 1997: 2). Loden ve Rosener'in (2000) yaptığı tanıma göre farklılık, bireyler arasındaki farklı bir dizi insan özelliklerini ifade ederken, benzer bir tanımla Harrison ve Klein (2007) ise farklılığı, sosyal bir grup içerisinde bulunan bireyler arasındaki bütün farklar

şeklinde tanımlamıştır. Riach (2009) ise farklılığı, yöneticiler ve buldukları örgüt açısından olumlu bir imaj oluşturmalarına olanak tanıyan stratejik bir araç olarak ifade etmiştir. Sürgevil (2010) farklılığı, bireyler arasındaki cinsiyet, dil, din, ırk, kültür gibi farkları ifade ederek örgüt ortamındaki çeşitlilik olarak belirtmiştir. Farklılık kavramı, cinsiyet, yaş, etnik köken, eğitim veya iş durumu gibi çeşitli boyutları kapsamaktadır (Podsiadlowski, Gröschke, Kogler, Springer ve Zee, 2013: 160).

Farklılık tanımlarının çeşitlenmesi farklılık boyutlarını da çeşitlendirmiştir. Page (2017) farklılığı, bilişsel farklılık ve kimlik farklılığı olarak iki kategoriye ayırırken, Wharton okulundaki çalışma ekipleri farklılığı sosyal kategori ya da demografik farklılık, bilgi farklılığı ve değer farklılığı şeklinde üç grupta ele almıştır (Thomas ve Ely 2001: 230). Farklılık kavramı, Hubbard tarafından birbirlerini tamamlayan ve birbiri ile benzer yönleri kapsamında ele alınarak dört kategoriye ayrılmıştır. Bu farklılıklar işgücü farklılığı, davranışsal farklılık, yapısal farklılık, iş ve küresel farklılık şeklindedir (Hubbard, 2004: 8). Salomon ve Schork (2003) ise farklılık kavramını görünen kısmı (yaş, cinsiyet, ırk, fiziksel özellikler gibi) ve görünmeyen kısmı (din, eğitim, meslek, hobiler, iş deneyimi, kişilik türü gibi) olan bir buz dağına benzetmiştir. SC Jonson ve diğer firmalar tarafından farklılıkların boyutları içsel boyutlar, dışsal boyutlar ve örgütsel boyutlar olmak üzere üç gruba ayrılarak ele alınmıştır (Johnson, 1998, ; Aktaran: Salomon ve Schork, 2003: 39). İçsel boyutlar kapsamında ırk, yaş, cinsiyet, cinsel tercih ve etnik köken kavramlarını, dışsal boyutlar kapsamında kişilik, engellilik, din, kültür, eğitim kavramlarını, örgütsel boyutlar kapsamında ise gelir düzeyi, çalışma biçimleri ve örgütsel rol ve statü kavramları ifade edilmektedir. Adams' a göre farklılıklar kişilik, iç boyutlar (yaş, cinsiyet, ırk gibi), dış boyutlar (gelir düzeyi, eğitim seviyesi, coğrafi konum gibi) ve organizasyonel boyutlar (bölüm, kıdem, iş birimi, çalışma grubu gibi) olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır (Adams, 2018: 143-144).

Bu çalışmanın ölçeğindeki bileşenler Schermerhorn, Hunt ve Osborn'un (2002) "Örgütsel Davranış" adlı kitabındaki işgücü farklılıkları boyutları baz alınarak Balay ve Sağlam (2004) tarafından bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değerler ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikalar olmak üzere üç bileşen şeklinde geliştirilmiştir. Schermerhorn, Hunt ve Osborn (2002) işgücü farklılıkları boyutlarını yedi grupta ele almıştır:

- Demografik farklılıklar: Cinsiyet, yaş, engellilik, ırk ve etnik köken faktörlerini içermektedir.
- Kabiliyet ve beceri: Kabiliyet bir bireyin bir şeyi öğrenme potansiyelini ifade ederken; beceri ise bireyin sahip olduğu bilgi ve ustalıklarla bir şeyi yapabilme kapasitesini ifade etmektedir (Balay ve Sağlam, 2004, 35).
- Kişilik: bir bireyin görünüşünü, düşünüşünü ve davranışını etkileyen fiziksel ve zihinsel özelliklerin bütünüdür.
- Sosyal özellikler: Bireyin farklı sosyal ortamlarda başkalarıyla etkileşimde bulunurken durumunu belirleyen görünür özelliklerdir. Carl Jung'un çalışmasında sorun çözme stili sosyal özellikleri temsil eden bir ölçüt olarak ifade edilmiştir.
- Kişisel kavramlaştırma özellikleri: Bireyin bir dizi olay ile ilgili inanç ve kişisel eğilimlerinin yanı sıra olayın sosyal ve fiziksel oluşumu hakkında ne şekilde düşünme eğilimine sahip olduğunu belirler.
- Duygusal uyumlama özellikleri: Bireyin başından geçen duygusal sıkıntıları, rahatsızlıkları ya da kabul edilemez olayları nasıl karşıladığını ölçmektedir.
- Değerler ve tutumlar: Değerler, eylem veya sonuçlara ilişkin tercihleri ifade ederken; tutumlar, bir şeye karşı olumlu veya olumsuz tepki verme eğilimini ifade etmektedir.

Farklılıkların yönetimi var olan farklılıkları örgüte fayda sağlayacak şekilde kullanılmasını amaçlamaktadır. Literatür incelendiğinde farklılıkların yönetimi ile ilgili tanımlardan bazılarına yer verilmiştir. Farklılıkların yönetimi, “Bütün bireylerin benzerlik ve farklılıklarına değer verilerek, örgüt amaç ve hedeflerine katkı sağlamak için bütün çalışanların performanslarını en iyi şekilde sergileyebilecekleri iş ortamı oluşturma ve bu iş ortamını sürdürülebilirlik süreci” olarak tanımlanmaktadır (United States Government Accountability Office, 2005, 1). Kamaşak ve Yücelen (2007) ise farklılıkların yönetimini örgütteki çalışanların birbirinden farklı özelliklerinin var olduğunu kabul eden ve farklılıklara değer veren yaklaşım olarak tanımlarken Keil vd., (2007) bu tanıma ek olarak farklılıklardan yararlanmayı sağlayan, geleceğe odaklı, değer yön verdiği, iletişime dayalı örgüt için katma değer oluşturan, stratejik bir yönetim sürecinin etkin ve bilinçli bir şekilde geliştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Visagie ve Linde (2010) ise Farklılıkların yönetimini çalışanların bireysel farklılıklarından örgüt iş ve süreçlerinde etkin şekilde yararlanmak yani farklılıkların örgüt işlerinde kullanılması şeklinde ifade etmiştir.

Farklılıkların yönetimi temel olarak farklılıkların olumsuzluklarını en alt seviyede tutarak farklılıklardan en üst düzeyde yararlanmayı ifade etmektedir. Bu yönetim anlayışına göre, bireysel farklılıklar örgüte “zenginlik, değer, güç” katmaktadır. Çalışanların bireysel farklılıklarının birer zenginlik kaynağı olarak görülmesi bu farklılıklara karşı oluşan olumsuz düşünce, tutum ve davranışların ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda bireysel farklılıklardan örgütün amaç ve hedefleri doğrultusunda yarar sağlanması amaçlanmaktadır.

Farklılıkların yönetiminin örgüte sağlayacağı faydalar ise şu şekilde özetlenebilir (Wrench, 2007, 10-11; Mullins, 2010, 154 Çakır, 2011, 89;):

- İşe alım ve seçim kararları doğru kriterlerle gerçekleştirildiğinde personel yetenek ve becerileri etkin şekilde kullanılır,
- Ürün ya da hizmetleri farklı etnik gruptan oluşan müşteriler için daha cazip hale getirir,
- Takım çalışmaları ile yaratıcılığı ve yeniliği artırır,
- Örgütte ortaya çıkan problemlerin daha hızlı çözülmesini sağlar,
- Örgütün ırk ayrımcılığı sebebi ile imajını zedelemekten ve yasal davalardan kaynaklanan mali cezaların maliyetlerinden korumuş olur,
- Tedarikçilerinin veya ortaklarının farklılık politikalarına öncelik tanıyan kurumsal müşterilerin satışlarını kazandırır,
- Şirket imajına ve sosyal sorumluluk uygulamalarına önem veren şirketlere yatırım yapmayı tercih eden yatırımcıların takdirini kazanır,
- İnsan kaynakları yöneticisinin farklılıkları etkin şekilde yönetmesi maddi kazanç ek olarak, örgüt içerisinde saygı, sevgi, hoşgörü gibi manevi kazançlar da sağlar,
- Kaynak tasarrufu sağlar,
- Personel iş doyumunu en yüksek seviyede gerçekleştirir,
- Personeller arasında iletişim ve motivasyonu artırır,
- Örgütsel bağlılığı oluşturur,
- Personelin mobbing eğilimini ortadan kaldırır,
- Rakiplerine karşı işletmeyi güçlü kılan rekabet avantajı sağlamaktadır.

Günümüzde örgütlerdeki farklılıklar gelişimi, farklılığı, yaratıcılık ile birlikte yeniliği, sinerjiyi oluşturan, birbirinden farklı düşünce yapılarını bir araya getiren, işletme süreçlerini bütünleştiren, kültürel farklılıklara olanak tanıyan ülke ve işletmenin imajını artıran değer olarak görülmelidir (Demirel ve Özbezek, 2016, 20).

2.2. Bilgi Paylaşımı

Bilgi, örgüt yaşamını devam ettirmek için gereksinim duyulan bir kavramdır. Örgütlerde bilginin bireyler ve gruplar aracılığı ile örgüt içerisinde ve örgütler arasında paylaşılması işletme faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli bir süreçtir.

Örgütte bilginin oluşumu için örgütün iç ve dış kaynaklarından elde edilen veri ve enformasyonun anlam kazanması gereklidir. Yani öncelikle veri elde edilir, veriler anlam kazanarak enformasyonu, enformasyon daha anlamlı hale gelerek bilgiyi oluşturmaktadır. Veriden bilgeliğe dönüşümün aşamaları, Veri < Enformasyon < Bilgi < Bilgelik şeklinde de ifade edilebilir. Bu ifade ile enformasyonun içerisinde verinin olduğu, bilginin içerisinde hem veri hem de enformasyonun olduğu, bilgeliğin içerisinde ise veri, enformasyon ve bilginin bulunduğu ifade edilir. Bilgelik, bir bilginin üzerinde düşünülerek, yorum yapılarak yeni bir bilginin elde edilmesi veya eski bilginin bugüne uyarlanması ile oluşmaktadır. Veri ve enformasyona kıyasla bilgi ve bilgeliğin anlamlılık düzeyleri daha yüksektir. Bilgelik, bireyin muhakeme etme yeteneği ile gerçekleştirildiği için bireyler arasında farklı yorumlar elde edilebilir. Bundan dolayı işgücü çeşitliliğine sahip işletmelerde çalışanlar arasındaki farklı bakış açıları bir konudaki problem ya da projeye çeşitli yorumlar sunmaktadır. Çalışanların bu yorumları örtük ya da açık bilgi olarak çalışanlar arasında aktarılmaktadır.

Bu çalışmada bilginin kaynağına göre türü olan en temel sınıflandırma ile açık bilgi ve örtük bilgi türlerine yer verilecektir. Açık bilgi, anlaşılır bir şekilde ifade edilen bilgi türüdür. İletişim anında söylenen kelimeler, kitaplar, yazılan raporlar, derlenen veriler açık bilgi için örnek olarak gösterilebilir (Saint-Onge, 1999: 224). Açık bilgi daha kolay kopyalanır, paylaşılır ve dağıtılır (Skyrme, 1999: 49). Dolayısıyla taklit edilmesi de daha kolaydır (Bloodgood ve Salisbury, 2001: 58). Açık bilgi, örgüt bünyesindeki çalışanlar tarafından net bir şekilde anlaşılacağı için bireyden bireye ya da birimden

birime aktarımı basit bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Durna ve Demirel, 2008: 143).

Örtük bilgi ise kişilerin tecrübelerine bağlı olan inanç, bakış açısı ve değerler gibi soyut kavramları içeren kişisel bilgileri ifade etmektedir (Groff ve Jones, 2003: 3). Örtük bilgi öznel olduğu için, kural veya formül olarak kişiden kişiye aktarımı güçtür (Nonaka, 1999: 34). Bu durum örtük bilginin eksikliğini değil, gücünü, derinliğini ifade eder (İbicioğlu ve Doğan, 2006: 19). Bu bağlamda örtük bilginin en önemli özelliğinden birisi bilginin örgüt içerisinde kalmasını sağlayarak rakiplerine karşı avantaj elde etmesidir. Dolayısıyla açık bilgiye erişim bütün örgütler tarafından gerçekleştirilirken, örtük bilgi örgütün içerisinde kalarak örgüte rekabet avantajı sağlayabilmektedir (Zack, 1999). Bu durum örgütler için bilgi paylaşımının önemini de ifade etmektedir.

Bilgi paylaşımı, bilgi yönetimi sürecinin bir aşaması olup örgütler için büyük öneme sahiptir. Birbirinden farklı tecrübe, bilgi, görüş ve fikre sahip çalışanlar örgüt ortamında bir araya gelerek sahip oldukları bilgileri paylaştıkları sürece örgüte katkı sağlayacaktır. Bilgi paylaşımı örgüt faaliyetlerinin sürdürülmesi, örgütte oluşan sorunların çözüme kavuşması, çalışanlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesi için önemlidir.

Bilgi paylaşımı, bilginin bir başkasına ya da başkalarına bireyin kendi isteği ile sunulmasıdır. Bilgi paylaşımında bulunan kişi, bilgiyi aktarmada zorunlu değildir. (Davenport, 1997: 87).

Bilgi paylaşımı, etkin bilgi yönetiminin gerçekleşmesi için önemli aşamalardan biri olup araştırmacılar tarafından süreç geliştirmenin gerçek öğrenmeye dönüşmesi için sürekli iyileştirme tekniğinin özü olarak bilgi paylaşımının önemi vurgulanmaktadır (Shanab, Haddad ve Knight, 2014: 38).

Geçmişteki “bilgi güçtür” felsefesi, günümüzde “bilgi paylaşımı güçtür” şeklinde değişime uğramıştır. Dolayısıyla artık bireyler bilgi paylaşımını gerçekleştirirken bireysel yarar

sağladığının da farkına varmalıdır. İnsanlar bildiklerini paylaştıkları sürece yapacakları işlerin kolaylaştığını fark ederek bireysel gelişim ve kariyer gelişimlerine katkı sağlayarak, iş tamamlandıktan sonra teşvik amaçlı çeşitli ödüllendirmeler ile bilgi paylaşımını tamamlamaktadır (Gurteen, 1993: 3). Örgüt personelleri ve üst yönetimin bilgi paylaşımını gerçekleştirmesi ve desteklemesi için itibar kazandırma ve ödüllendirme sistemlerine gereksinim duyulmaktadır (Uzun ve Durna, 2008: 38).

Bilgi paylaşımı, bireysel ve örgütsel öğrenmeye katkı sağlayan süreçtir (Ipe, 2003: 342). Bilgi paylaşımı süreci, örgüt personellerinin iş ile ilgili deneyimlerini, uzmanlıklarını, bağlamsal bilgilerini meslektaşları ile paylaşma sürecini ifade etmektedir (Lin, 2007: 317). Bu süreci gerçekleştiren bilgi alıcısı ve bilgi kaynağı bulunmaktadır. İş ile ilgili tecrübelerini anlatan yani paylaşımında bulunan kişi bilgi kaynağını, tecrübeleri dinleyerek bilgi elde eden kişi ise bilgi alıcısını ifade etmektedir.

Çalışanlar arasındaki bilgi paylaşımının örgüt açısından sağladığı katkılar bulunmaktadır. Bilgi paylaşımının örgüte sağladığı katkılar; örgüt verimliliğini ve rekabet gücünü artırır, bilginin gelişimini destekler, örgütteki uygulamaların sosyal etkileşimi ile birlikte motivasyon artışı sağlar, çalışanlar arasında bilgi paylaşımına izin verilir ve bilginin korunmasını sağlar, çalışanların iş rollerine yönelik yenilikçi iş davranışları geliştirmelerini kolaylaştırır, çalışanların iş süreçlerinde yeni yöntem ve yaklaşım öğrenmesinin beraberinde uygulanması bilgi paylaşımı ile sağlanmaktadır (Işık, 2018: 646).

3. METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışı arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bir ilişkinin gerçekleşmesi sonucunda belirlenen ilişkinin derecesini ortaya koymaktır. Çalışmanın teori kısmında açıklanan farklılıkların yönetiminin alt

boyutları (bireysel tutum ve davranış, örgütsel ortam ve yönetim uygulamaları) ile bilgi türleri (açık ve örtük bilgi) arasındaki ilişkilerin de incelenmesi amaçlanmaktadır.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Modeli

Bu çalışmanın temel hipotezi eğitim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerdeki farklılıkların etkin yönetilmesinin çalışanlar üzerinde bilgi paylaşımını pozitif yönde etkilediği düşüncesidir. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

H_A: Farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H_{1a}: Bireysel tutum ve davranış boyutu ile açık bilgi paylaşımı davranışı arasında anlamlı bir pozitif ilişki vardır.

H_{1b}: Bireysel tutum ve davranış boyutu ile örtük bilgi paylaşımı davranışı arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır.

H_{2a}: Örgütsel değerler ve normlar boyutu ile açık bilgi paylaşımı davranışı arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır.

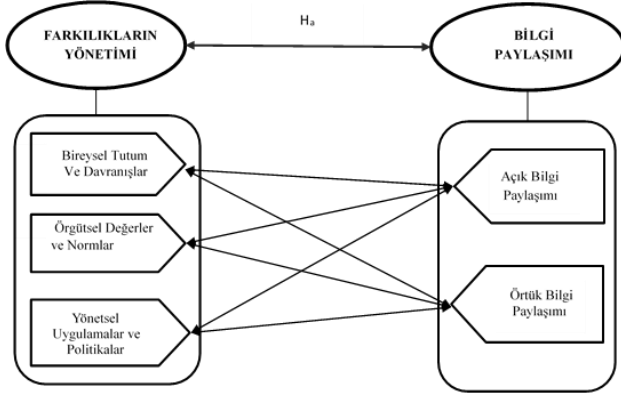
H_{2b}: Örgütsel değerler ve normlar boyutu ile örtük bilgi paylaşımı davranışı arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır.

H_{3a}: Yönetimsel uygulamalar ve politikalar boyutu ile açık bilgi paylaşımı davranışı arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır.

H_{3b}: Yönetimsel uygulamalar ve politikalar boyutu ile örtük bilgi paylaşımı davranışı arasında anlamlı pozitif bir ilişki vardır.

Bu hipotezler doğrultusunda araştırmanın modeli Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

3.3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu çalışmada genel tarama modelinin çeşidi olan ilişkiyel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama araştırmalarında betimleme için evrenden örneklem seçilir ve veri toplama süreci örnekleme yöneltilen sorulara verilen cevaplara dayandırılır (Büyüköztürk vd., 2008: 68-71). İlişkiyel tarama modeli ise “iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir” (Karasar, 2003: 81). Araştırma Ordu ilinin Ünye ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kamu ilkokul ve ortaokullarında çalışan yönetici ve öğretmenler üzerinde yapılmıştır. Bu doğrultuda kolayda örnekleme yöntemi seçildiği için elde edilen sonuçlardan genelleme yapılması mümkün olmamaktadır. Uygulanan anketlerin değerlendirilmesi sonucunda 286 kişiden olumlu ve araştırmada kullanılabilir düzeyde veri dönüşü elde edilmiştir. Verilerin analizi SPSS 25 programı ile yapılmıştır.

Araştırmada kısa sürede daha fazla kişiye ulaşabilmek için anket tekniği kullanılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Katılımcılara yöneltilen anketin ilk bölümü bireylerin kişisel bilgilerinin elde edilmesini sağlamaktadır. İkinci bölüm araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenlerin farklılıkların yönetimine ilişkin algılarını belirlemek için Balay ve Sağlam (2004) tarafından geliştirilen “Farklılıkların Yönetimi Ölçeğine” yer verilmiştir.

Bu ölçekte Cronbach Alfa değerleri bireysel tutum ve davranışlar boyutu için %77, örgütsel değerler ve normlar boyutu için %83, yönetsel uygulamalar ve politikalar boyutu için ise %95 olarak bulunmuştur (Balay ve Sağlam, 2004: 44).

Üçüncü bölümde ise yönetici ve öğretmenlerin bilgi paylaşımı türlerini belirlemek için Zhining Wang ve Nianxin Wang (2012) tarafından “Knowledge Sharing, Innovation and Firm Performance” adlı makalede geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin orjinalindeki Cronbach alfa değerleri açık bilgi türü için %95, örtük bilgi türü için %97 olarak tespit edilmiştir (Wang ve Wang, 2012: 8904). Aslan’ın (2014) yüksek lisans tezinde Türkçe’ye uyarlanarak kullandığı görülmüştür. Bu tezde Cronbach alfa değerleri açık bilgi türü için 0,81, örtük bilgi türü için 0,89 olarak bulunmuştur. Araştırmada beşli likert tipi ölçek tekniği kullanılmıştır. Farklılıkların Yönetimi Ölçeği için kullanılan maddeler, “Hiç Katılmıyorum” için (1), “Az Katılıyorum” için (2), “Orta Katılıyorum” için (3), “Çok Katılıyorum” için (4), “Tamamen Katılıyorum” için (5) şeklinde karşılık bulurken, Bilgi Paylaşımı Ölçeği maddeleri “Kesinlikle Katılmıyorum” için (1), “Katılmıyorum” için (2), “Kararsızım” için (3), “Katılıyorum” için (4) ve “Kesinlikle Katılıyorum” için (5) şeklinde rakamlanarak katılımcıların görüşlerinin ifade edilmesi istenilmiştir.

3.4. Ölçeklerin Geçerlilikleri ve Güvenilirlikleri

Bu çalışma kapsamında farklılıkların yönetimi ölçeği için elde edilen Cronbach alfa değerleri bireysel tutum ve davranışlar boyutu için 0,861, örgütsel değerler ve normlar boyutu için 0,939 yönetsel uygulamalar ve politikalar boyutu için 0,977 olarak belirlenmiştir. Bilgi paylaşımı ölçeği için ise; açık bilgi türü için 0,888, örtük bilgi türü için 0,935 olarak hesaplanmıştır. Güvenilirlik analizlerine göre Cronbach alfa değerlerinin >.80 olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu ifade etmektedir (RTÜK, 2012: 3).

Farklılıkların yönetimi ve bilgi paylaşımı ölçeklerinin basıklık ve çarpıklık değerleri analiz edildiğinde farklılıkların yönetimi ölçeği için basıklık değeri -0,219, çarpıklık değeri -0,439, bilgi paylaşımına ait basıklık değeri 1,133, çarpıklık değeri -0,678 olarak elde edilmiştir. Analiz sonucunda Basıklık (Kurtosis) ve Çarpıklık (Skewness) değerlerinin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Normallik testi analizinde, basıklık ve çarpıklık katsayılarının ± 2 'yi geçmemesi değişkenlerin normal dağıldığını ifade etmektedir (Kunnan, 1998:313; Gravetter

ve Wallnau, 2014:170; Field, 2009: 45). Kalaycı (2010: 209) ise çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 aralığında olması durumunda dahi ilgili değişkenleri normal kabul etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın tamamında parametrik testlerin kullanılması uygun bulunmuştur.

4. Araştırmanın Bulguları

4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında örnekleme tanıtan bulgular Tablo 1.'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Örneklemin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Kategoriler	N	%
Cinsiyet	Kadın	155	54,2
	Erkek	131	45,8
Yaş	18-30 yaş	33	11,5
	31-40 yaş	102	35,7
	41-50 yaş	95	33,2
	51-60 yaş	48	16,8
	61 yaş ve üzeri	8	2,8
Eğitim Düzeyi	Önlisans	9	3,1
	Lisans	261	91,3
	Lisansüstü	16	5,6
Görev	Yönetici	16	5,6
	Öğretmen	252	94,4
Meslekteki kıdem süresi	5 yıl ve daha az	26	9,1
	6-10 yıl	34	11,9
	11-15 yıl	55	19,2
	16-20 yıl	49	17,1
	21 ve üzeri yıl	122	42,7
TOPLAM		286	100,0
Yöneticilikteki kıdem süresi	5 yıl ve daha az	49	50,5
	6-10 yıl	24	24,7
	11-15 yıl	6	6,2
	16-20 yıl	7	7,2
	21 yıl ve üzeri	11	11,3
TOPLAM		97	100,0

Tablo 1. incelendiğinde araştırmaya katılanların %54.2’i kadın, %45.8’i erkeklerden oluşturmaktadır. Katılımcıların %35.7’sinin 31-40 yaşları arasında olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %91.3’ü lisans mezunundan oluşmaktadır. Araştırmaya katılanların %5.6’sı müdür ve müdür yardımcısı pozisyonlarında olup yönetici kategorisinde yer alırken %94.4’lük kısmı öğretmenlerden oluşmaktadır. Çalışanların %42.7’sinin meslekteki kıdem süresinin 21 yıl ve

üzerinde olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılanlardan 97’sinin yöneticilik deneyimine sahip olduğu belirlenmiş olup %50.5’inin 5 yıl ve daha az süre olmak üzere yöneticilik yaptığı saptanmıştır.

Tablo 2’de farklılıkların yönetimi ölçeğinin bireysel tutum ve davranışlar boyutu tanımlayıcı analiz bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 2. Farklılıkların Yönetimi Ölçeği- Bireysel Tutum ve Davranışlar Boyutunun Tanımlayıcı Analizler Bulguları

Farklılıkların Yönetimi Ölçeği- Bireysel Tutum ve Davranışlar Boyutu	Ort.	Std.Sap.
Çalışanlar, bireysel sorunlarını çözerken meslektaşlarının farklı deneyimlerinden yararlanırlar.	3,91	,878
Çalışanların bilgi ve becerilerini geliştirme çabaları desteklenir.	3,86	,887
Çalışanlar arasındaki farklı düşünme eğilimleri hoş karşılanır.	3,77	,949
Çalışanlar arasındaki davranış farklılıkları doğal kabul edilir.	3,76	,923
Genel Bireysel Tutum ve Davranışlar Boyutu	3,82	,764

Tablo 2. incelendiğinde “Çalışanlar, bireysel sorunlarını çözerken meslektaşlarının farklı deneyimlerinden yararlanırlar” ifadesi 3,91’lik ortalama ile ilk sırada yer almaktadır. Elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan bireylerin okullarda farklılıklara karşı saygılı ve hoşgörülü oldukları, birbirlerinin düşüncelerine değer verdikleri, birbirlerine karşı güven

duygusunu oluşturdukları ve yöneticilerin, öğretmenlerin öğrenme ve becerilerini destekledikleri söylenebilir.

Tablo 3’te farklılıkların yönetimi ölçeğinin örgütsel değerler ve normlar boyutu tanımlayıcı analiz bulguları verilmiştir.

Tablo 3. Farklılıkların Yönetimi Ölçeği- Örgütsel Değerler ve Normlar Boyutunun Tanımlayıcı Analiz Bulguları

Farklılıkların Yönetimi Ölçeği-Örgütsel Değerler ve Normlar Boyutu	Ort.	Std.Sap.
Meslektaşları arasındaki farklı yaşam biçimlerine saygı duyarlar.	4,01	,879
Meslektaşları arasında din ve vicdan özgürlüğü kapsamında kanaatlerini rahatlıkla ifade ederler.	3,94	1,007
Kendilerinden farklı kişilik özelliklerine sahip olanlarla iletişim kurabilirler.	3,82	,894
Meslektaşlarının duyarlılık gösterdiği konular hakkında dikkatli konuşurlar.	3,78	,844
Meslektaşlarını anlamada empatik davranışlar sergilerler	3,70	,926
Kişisel anlayışlarını ileriye götürecek görüş alışverişlerine daima açıktırlar.	3,68	,887
Bir konu hakkında ikna olduklarında kendi davranışlarını olumlu yönde değiştirme eğilimi gösterirler.	3,59	,881
Ön yargılardan çok, bilimsel kanıtları esas alırlar.	3,56	,919
Genel Örgütsel Değerler ve Normlar Boyutu	3,75	,759

Tablo 3. incelendiğinde “Meslektaşları arasındaki farklı yaşam biçimlerine saygı duyarlar” ifadesi 4,01 ile en yüksek ortalamaya sahip olan maddedir. Elde edilen sonuçlar ile okuldaki yönetici ve öğretmenler birbirlerinin dini inanışlarına, yaşam biçimlerine karşı saygı duydukları, birbirlerinin görüş ve düşüncelerini

önemsedikleri, ön yargı ile okulda ayrımcılık gerçekleştirmedikleri söylenebilir.

Tablo 4’te farklılıkların yönetimi ölçeğinin yönetsel uygulamalar ve politikalar boyutunun tanımlayıcı analiz bulguları verilmiştir.

Tablo 4. Farklılıkların Yönetimi Ölçeği- Yönetmel Uygulamalar ve Politikalar Boyutunun Tanımlayıcı Analiz Bulguları

Farklılıkların Yönetimi Ölçeği-Yönetmel Uygulamalar ve Politikalar Boyutu	Ort.	SS.
Yöneticiler, çalışanlar arasında cinsiyet ayırımı yapılmamasına özen gösterirler.	4,10	,939
Yöneticiler, çalışanların, eğitim-öğretime ilişkin işlerde değişiklik yaratma isteklerine olumlu bakarlar.	3,83	,909
Yöneticiler, okulu ilgilendiren çeşitli sorunlara ilişkin önemli kararlarda çalışanların farklı çözüm önerilerini dikkate alırlar	3,82	,948
Yöneticiler, çalışanların, okulun hizmet ve olanaklarından eşit oranda yararlanmalarını sağlarlar.	3,81	,972
Yöneticiler, çalışanları değerlendirirken onların, siyasi görüşlerinden çok, gösterdikleri yararlılık ve başarı durumuna bakarlar.	3,80	1,088
Yöneticiler, çalışanlara bilgi ve becerilerini sergileyebilecekleri bir ortam yaratmaya çalışırlar.	3,80	,951
Yöneticiler, farklı kültürel değerler arasında yaşanan çatışmaları çözme kararlılığı içindedirler.	3,80	,972
Yöneticiler, farklı kişisel özelliklere sahip çalışanlara yönelik tutum ve davranışlarında sorumluluk duygusuyla hareket eder.	3,80	,964
Yöneticiler, çalışanlar arasında statü farklılıkları nedeniyle ayrımcılık yapmazlar.	3,76	1,051
Yöneticiler, kişisel farklılıklardan kaynaklanan çatışmaları çözmede etkin çaba gösterirler.	3,75	,987
Yöneticiler, çalışanların bireysel farklılıklarını bir zenginlik olarak algırlarlar.	3,74	,974
Yöneticiler, siyasi görüş veya eğilimleri nedeniyle hiç kimseye ayrımcılık göstermezler.	3,74	1,138
Yöneticiler, önceden belirlenen ödül ve ceza sisteminin ekonomik düzeylerine bakılmaksızın bütün çalışanlara eşit biçimde uygulanması konusunda duyarlılık gösterirler.	3,73	1,026
Yöneticiler, herhangi bir konuda çalışanların farklı yaklaşım sergilemelerine olumlu yaklaşırılar.	3,72	,994
Yöneticiler, eğitim-öğretime ilişkin görevlendirmelerde bütün çalışanlara adil davranırlar.	3,71	1,058
Yöneticiler, eğitim ve yönetim etkinliklerini, çalışanların farklı beklentilerini karşılayacak biçimde yürütmeye çalışır.	3,66	,942
Genel Yönetmel Uygulamalar ve Politikalar Boyutu	3,78	,857

Tablo 4. incelendiğinde “Yöneticiler, çalışanlar arasında cinsiyet ayırımı yapılmamasına özen gösterirler” ifadesi 4,10 ile en yüksek ortalamaya sahiptir. Bu bağlamda ilkokul ve ortaokullardaki yönetici ve öğretmenler farklılıkların değerini bilir ve farklılıkları eğitim açısından en iyi şekilde uygulanması için çalışanlarının fikirlerini önemser. Öğretmenler ve yöneticiler arasındaki cinsiyet ayrımcılığına izin verilmediği, okullardaki

yönetici ve öğretmenler arasında eşit ve adil davranışlar gerçekleştirildiği söylenebilir.

Literatürde yer alan çalışmalardan Usta'nın (2017) yüksek lisans tezindeki çalışmasında farklılıkların yönetimi ölçeğinin tanımsal istatistik bulguları; bireysel tutum ve davranış boyutu için ort. 3,51, s.s $\pm 1,69$, örgütsel değerler ve normlar boyutu için ort. 3,71, ss. $\pm 1,35$, yönetmel uygulamalar ve politikalar

boyutu için ort.3,61, ss. $\pm 1,45$ olarak tespit edilmiştir. Değerler, bu çalışmanın değerleriyle benzerlik göstermektedir. Yani bu çalışmanın Usta'nın (2017) bulgularını desteklediği görülmektedir.

Tablo 5'te bilgi paylaşımı ölçeğinin açık bilgi paylaşımına dair tanımlayıcı analiz bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 5. Bilgi Paylaşımı Ölçeği-Açık Bilgi Paylaşımının Tanımlayıcı Analiz Bulguları

Bilgi Paylaşımı Ölçeği- Açık Bilgi Paylaşımı	Ort.	SS.
Bilgi paylaşımı için oluşturulan bilgi teknolojileri, bu işyerinde çalışanların işlerini kolaylaştırır	4,03	,894
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle kendi hazırladıkları raporları ve dokümanları diğer çalışanlarla paylaşır.	3,98	,888
Bu işyerinde çalışanlar genellikle, rapor ve resmi dokümanları diğer çalışanlarla paylaşır	3,93	,972
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle bilgi paylaşımı için teşvik edilir.	3,92	,867
Bu işyerinde çalışanlara yönelik çeşitli eğitim ve gelişim programları düzenlenir.	3,90	,922
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle diğer çalışanlardan raporları ve resmi dokümanları toplar.	3,75	,983
Genel Açık Bilgi Paylaşımı	3,91	,738

Tablo 5. incelendiğinde “Bilgi paylaşımı için oluşturulan bilgi teknolojileri, bu işyerinde çalışanların işlerini kolaylaştırır” ifadesi 4,03 ile en yüksek ortalamaya sahiptir. Bu bulgular, araştırmaya katılan yönetici ve öğretmenlerin gelişen bilgi teknolojileri aracılığı ile açık bilgi paylaşımının işleri kolaylaştırdığını, hızlandığını ifade eder. Buna ek olarak

okullarda çalışanlar bilgi paylaşımına teşvik edilir ve çalışanlar arasında raporlarla, dokümanlar ile açık bilgi paylaşımının gerçekleştirildiği söylenebilir.

Tablo 6'da bilgi paylaşımı ölçeğinin örtük bilgi paylaşımı için tanımlayıcı analiz bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 6. Bilgi Paylaşımı Ölçeği- Örtük Bilgi Paylaşımının Tanımlayıcı Analiz Bulguları

Bilgi Paylaşımı Ölçeği- Örtük Bilgi Paylaşımı	Ort.	SS.
Bu işyerinde çalışanlar, tecrübelerini diğerleriyle paylaşır.	4,13	,887
Bu işyerinde çalışanlar, geçmişteki hatalardan çıkardığı dersleri gerekirse birbirleriyle paylaşır.	4,00	,889
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle kendi uzmanlık alanları ile ilgili bilgileri paylaşır.	3,99	,885
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle diğer çalışanların tecrübelerine ilişkin bilgileri toplar.	3,96	,899
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle birbirlerine ilişkin bilgileri paylaşır.	3,81	1,012
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle diğerlerinin uzmanlık alanlarına dayalı bilgileri toplar	3,72	,944
Bu işyerinde çalışanlar, genellikle birbirlerine ilişkin bilgileri toplar.	3,63	1,034
Genel Örtük Bilgi Paylaşımı	3,89	,794

Tablo 6. incelendiğinde birinci sırada yer alan “Bu işyerinde çalışanlar, tecrübelerini diğerleriyle paylaşır” ifadesi 4,13 ortalamaya sahiptir. Elde edilen bulgular okullardaki çalışanlar arasında örtük bilgi paylaşımının kolay bir şekilde gerçekleştirildiğini ve önceki hatalarından çıkardıkları dersleri iş arkadaşları arasında paylaştıklarını göstermektedir. Örtük bilgi paylaşımının, açık bilgi paylaşımına kıyasla aktarımının daha zor olduğu görüşü olsa da elde edilen sonuçlar her iki bilgi türünün de teşvik, güven gibi gerekli koşullar sağlandığında kolay bir şekilde paylaşımının gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Literatür incelendiğinde, Aslan (2014) yüksek lisans tezindeki bilgi paylaşımı ölçeğinin tanımlayıcı bulgularını; açık bilgi türü için ort. 3,63, ss. 0,944, örtük bilgi türü için ise ort. 3,60, ss. 0,81 olarak tespit etmiştir. Değerler 4’e yakın olarak bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Bu çalışma Aslan (2014) tarafından yapılmış olan çalışmanın bulgularını desteklemektedir.

Çalışmada farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışı arasındaki ilişkinin ve farklılıkların yönetiminin alt boyutları ile bilgi türleri arasındaki ilişkilerin saptanması amacıyla Pearson Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Farklılıkların Yönetimi ve Bilgi Paylaşımı Arasındaki İlişki

	Pearson Korelasyon	Açık Bilgi Türü	Örtük Bilgi Türü	Bilgi Paylaşımı Ölçeği
Bireysel Tutum ve Davranışlar Boyutu	r	0,440	0,483	0,286
	p	,000	,000	,000
Örgütsel Değerler ve Normlar Boyutu	r	0,450	0,520	0,521
	p	,000	,000	,000
Yönetimsel Uygulamalar ve Politikalar Boyutu	r	0,549	0,561	0,592
	p	,000	,000	,000
Farklılık Yönetimi Ölçeği	r	0,543	0,577	0,599
	p	,000	,000	,000

Tablo 7. incelendiğinde Cohen (1988:481-514) tarafından belirtilen aralıklara göre farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışı arasında orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

Elde edilen bulgular sonucunda:

- Farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışı arasında ($r=0,599$; $p<0,05$) orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki vardır. **H_A hipotezi kabul edilmiştir.**
 - Bireysel tutum ve davranış boyutu ile açık bilgi paylaşımı arasında ($r=0,440$; $p<0,05$) istatistiksel olarak orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki vardır. **H_{1a} hipotezi kabul edilmiştir.**
 - Bireysel tutum ve davranış boyutu ile örtük bilgi paylaşımı arasında ($r=0,483$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlılığı orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki vardır. **H_{1b} hipotezi kabul edilmiştir.**
 - Örgütsel değerler ve normlar boyutu ile açık bilgi paylaşımı arasında ($r=0,450$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlılığı orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki vardır. **H_{2a} hipotezi kabul edilmiştir.**
 - Örgütsel değerler ve normlar boyutu ile örtük bilgi paylaşımı arasında ($r=0,520$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlılığı orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki vardır. **H_{2b} hipotezi kabul edilmiştir.**
 - Yönetimsel uygulamalar ve politikalar boyutu ile açık bilgi paylaşımı arasında ($r=0,549$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlılığı orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki vardır. **H_{3a} hipotezi kabul edilmiştir.**
 - Yönetimsel uygulamalar ve politikalar boyutu ile örtük bilgi paylaşımı arasında ($r=0,561$; $p<0,05$) istatistiksel olarak anlamlılığı orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki vardır. **H_{3b} hipotezi kabul edilmiştir.**

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Julian Orr'un 1996'da yayımlanan Communities of Practice adlı çalışmasında Sosyal paylaşımların olduğu topluluklarda öğrenmenin dinamik ve bireysel olmayan toplu bir öğrenmenin ortaya çıktığını ve bu öğrenmenin bireysel faaliyetler, işbirliği, örgütlenme ve örgütler için bir dizi farklı fikir ve yeniliklerin

ortaya çıkmasına neden olacağını belirtmektedir (Hoadley, 2012: 287). Orr'un görüşü doğrultusunda bireyler arasındaki bilgi paylaşımının bireysel ve örgütsel amaçlara ulaşmada önemli olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle bireyler ne kadar çok bilgi paylaşırlarsa öğrenme o kadar çok gerçekleşecektir. Bununla birlikte bireylerin doğru, güvenilir, güncel bilgi paylaşımları için toplulukların farklılıklarını da yönetmesi

gerekmektedir. Çalışmanın çıkış noktasını da oluşturan bu görüşe göre bireyler etkileşimde buldukları toplulukların ve bu topluluktaki bireylerin farklılıkları ne kadar iyi yönetirlerse o toplulukta bilgi paylaşımı o kadar artacaktır. Aslan'ın (2015)'te yaptığı çalışmada yönetici ve öğretmenlerin bireysel farklılıkları, zenginlik olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, bu çalışmanın bulguları ile paralellik göstermektedir. Şahin'in (2019)'da yaptığı çalışma ile farklılıkların yönetimi uygulamalarının örgütteki eşitlik algısına olumlu katkı sağladığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, bu çalışmadaki bulgularla paralellik göstermektedir. Kocuk'un (2019)'da gerçekleştirdiği çalışma bulgularına göre farklılıklar etkin şekilde yönetildiğinde çalışanlar arasındaki iletişimin güçlenmesi ve bireysel verimliliğin artması sonuçları bu çalışmadaki farklılıkların etkin şekilde yönetilmesi ile çalışanlar arasındaki bilgi paylaşımında artış sağlanacağı bulgularıyla paralellik göstermektedir. Çelik'in (2019)'da yaptığı çalışma ile öğretmenlerin bir araya geldiklerinde gerçekleştirdikleri örgütsel iletişim sonucu birbirlerinin gelişimlerine katkı sağladıkları ve problemleri çözmede katkıda buldukları sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular, bu çalışmadaki bilgi paylaşımı bulgularının sonuçlarıyla örtüşmektedir. Yıldız (2015)'de yaptığı çalışmanın sonucunda güven ortamının sağlandığı yerde bilgi paylaşımının olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen bulgular, bu çalışma bulgularını desteklemektedir. Erden'in (2016)'da yaptığı çalışma sonucunda bilgi paylaşımı ile tecrübe edilmiş bir hatanın tekrarlanmayacağı ve zaman kaybının önlenmiş olacağı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular bu çalışmadaki paylaşılan bilgi aracılığıyla birbirinden farklı hatalardan ders çıkarılacağı ve tekrarlanmayacağı bulgusu örtüşmektedir.

Her insan nasıl birbirinden farklı ise insanların bireysel farklılıklara olan bakış açıları da birbirinden farklıdır. Bireyler, bireysel farklılıkları kabul etmeyerek, bireysel farklılıklara sahip bireylere saygı duymayarak o kişilerle bilgi alışverişinde bulunmaktan kaçınabilirler.

Bu çalışmada bireysel farklılıkların, bireyler arasındaki bilgi paylaşımı ile ilişkili olduğu savını test edebilmek için HA: "Farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır" hipotezi geliştirilmiş ve doğrulanmıştır. Buna göre farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışı arasında anlamlılığı orta düzeyde pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değerler ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikalar alt boyutları bilgi paylaşımını pozitif yönde etkilemektedir. Bu bağlamda bir işletmedeki farklılıklar etkin şekilde yönetildiğinde çalışanlar arasındaki bilgi paylaşımı düzeyinde artış sağlanacağı söylenebilir.

Yapılan analiz sonucunda genel olarak, bireysel tutum ve davranışlar, örgütsel değerler ve normlar, yönetsel uygulamalar ve politikalar düzeyleri arttıkça, açık bilgi ve örtük bilgi paylaşımı düzeylerinde de artış sağlanacağı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar çerçevesinde eğitim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışanların farklılıkların yönetimi algıları ile bilgi paylaşımı davranışları arasında bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin orta düzeyde anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Farklılıkların yönetimi kavramı okuldaki müdür ve müdür yardımcılara (yöneticilere) tanıtılmalı ve bu konuda eğitimler verilmelidir. Yöneticiler de işletmede farklılıkların yönetimi uygulamalarını gerçekleştirmek için çalışanlarına gereken eğitimi sunmalıdır. Yaşadığı yerden daha farklı bölgelere ataması yapılan öğretmen adayların farklı gördüğü çevreye, insanlara adaptasyon süreci vardır. Farklılıkların başarılı bir şekilde yönetildiği okullarda öğretmenlerin okula, meslektaşlarına ve çevreye olan adaptasyon sürecini kolaylaştırabilir.

Farklılıkların yönetilmesinde yöneticilerin büyük rol alması dolayısıyla yönetici seçerken ufku geniş olan, çalışanlar arasındaki farklılıklara saygı duyan ve farklılıkları benimseyen yani farklılıklar konusunda duyarlı olan kişiler yönetici olarak seçilmelidir. Böylece işletmedeki diğer çalışanlara farklılıkların yönetimi uygulamalarını bir görevden ziyade

zaten yapılması gereken bir davranış olduğunu göstererek örnek olabilir.

Bireylerin farklılıkları değer ifade ettiği için, çalışanlar arasında saygı, hoşgörü, empati yapma davranışının yanı sıra çalışanların farklılıklarının okulun amaçları doğrultusunda bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi için yönetici ve öğretmenlere seminer, konferans, kurs şeklinde eğitimler verilebilir.

Bireylerdeki farklılıkların zenginlik olarak görülmesi ile okullarda oluşan problemleri yönetici ve öğretmenlerin bu zenginlikleri açığa çıkarmak için çalışanların birbirlerinin fikirlerini, bilgilerini, tecrübelerini ortaya çıkaran eğitim ve amaca yönelik olarak beyin fırtınası gibi tartışmalar ile oluşan sorunlara yeni fikirlerin açığa çıkarılması sağlanarak, yaratıcılıklar geliştirilerek, desteklenebilir. Bu şekilde çalışanlar arasındaki bilgi paylaşımı, farklılıkların yönetilmesi ile birlikte problemlere etkili çözüm bulmayı sağlayabilir.

Farklılıkların yönetimi kavramı ile gelecekte çalışma yapmak isteyen araştırmacılara daha geniş evren ve örneklem ile farklı sektörlerde hizmet veren işletmelerle çalışılması, sektörler arası karşılaştırma olanağı sunarak konuya farklı boyutlar kazandırılabilir.

Bu araştırma, evren olarak kabul edilen Ordu'nun Ünye ilçesindeki ilkököl ve ortaokul sayısı ile sınırlıdır. Çalışmadaki en önemli sınırlılıklar zaman ve maliyet kavramlarıdır. Gerçekleştirilen araştırmada veri toplama aracı olarak sadece anket formunun kullanılması araştırma için diğer bir sınırlılıktır.

KAYNAKÇA

- Adams, B. B. (2018). *Women Minorities & Other Extraordinary People*. Texas: Greenleaf Book Group Press.
- Aslan, B. (2015). *Yönetici ve Öğretmenlerin Farklılıkların Yönetimine İlişkin Algılarının İncelenmesi (Batman İli Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Aslan, M. F. (2014). *İşletmelerde Bilgi Paylaşımı, İnovasyon ve Firma Performansı İlişkisi: Gaziantep İlinde Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Balay, R. & Sağlam, M. (2004). *Eğitimde Farklılıkların Yönetimi Ölçeğinin Uygulanabilirliği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(8), 32-46.
- Büyüköztürk, Ş. (2008). Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- Bloodgood, J. M., Salisbury, D. (2001). *Understanding the Influence of Organizational Change Strategies on Information Technology and Knowledge Management Strategies*. *Decision Support Systems*, 31, 55-69.
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2. Baskı). New York: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Çakır, E. (2011). *Farklılıkların Yönetimi ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İlişkisi: Karaman Valiliği'nde Bir Uygulama*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

- Çelik, Ç. (2019). Öğretmenler Arasındaki Kuşaklararası Bilgi Paylaşımı Düzeyleri ile Kuşaklararası Öğrenme Düzeyleri Arasındaki İlişki, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Davenport, T.H. (1997). “Ten Principles of Knowledge Management and Four Case Studies”, *Knowledge and Process Management*, 4(3).
- Demirel, Y. & Özbezek, B. D. (2016). Örgütlerde Zenginliğin Kaynağı Olarak Farklılıkların Yönetimi: Kavramsal Bir İnceleme. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1).
- Durna, U. & Demirel, Y. (2008). Bilgi Yönetiminde Bilgiyi Anlamak. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30, 129-156.
- Ely, J. R. & Thomas, A. D. (2001). Cultural Diversity at Work: The Effects of Diversity Perspectives on Work Group Processes and Outcomes, *Administrative Science Quarterly*.
- Erden, H. (2016). Kobi’lerde Bilgi Paylaşımı: Konya İli Ereğli İlçesinde Gıda İşletmelerinde Bir İnceleme, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, London: SAGE Publications.
- Gravetter, F. & Wallnau, L. (2014). *Essentials of Statistics Fort He Behavioral Sciences* (8. Baskı). USA: Belmont, CA.
- Groff, R. T. & Jones P. T. (2003). *Introduction to Knowledge Management: KM in Business*. USA: Elsevier Science.
- Gurteen, D. (1993). Creating a Knowledge Sharing Culture. *Knowledge Management Magazine*, 5(2), 1-4.
- Harrison, D. A. & Klein, K. J. (2007). What’s the Difference? Diversity Constructs as Separation, Variety or Disparity in Organizations. *Academy of Management Review*, 32(4), 1199-1228.
- Hoadley, C. (2012). What is a Community of Practice and How Can We Support It?. Editör: David H. Jonassen ve Susan Land, *Theoretical Foundations of Learning Environments*, (2. Baskı), Routledge.
- Hubbard, E. E. (2004). *The Manager’s Pocket Guide to Diversity Management*. HRD Press.
- Ipe, M. (2003). Knowledge Sharing in Organizations: A Conceptual Framework. *Human Resource Development Review*, 2(4), 337-359.
- İşık, M. (2018). Bilgi Paylaşımını Etkileyen Faktörler ve Bilgi Paylaşım Sürecinin Yenilikçi İş Davranışına Etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi (UİK 17. Özel Sayısı)*, 641-656.
- İbicioğlu, H. & Doğan, H. (2006). *İşletmelerde Örtülü Bilgi ve Önemi*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kamaşak, R. & Yücelen, M. (2007). Farklılıkların Etkin Yönetimi: Çalışanların Farklılık Algısı ve Ampirik Bir Araştırma. Editör: Bediz Dereli, *İşgücündeki Farklılıkların Yönetimi*, (1. Baskı), Beta Basım.
- Keil, M., Amershi, B., Holmes, S., Jablonski, H., Luthi, E., Matoba, K., Plett, A. & Unruh, K. (2007). *Farklılıkların Yönetimi İçin Eğitim Elkitabı*. European Year of Equal Opportunities for All.

- Kocuk, D. (2019). İşletmelerde Farklılıkların Yönetiminin Çalışan Verimliliğine Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kunnan, J. A. (1998). An Introduction to Structural Equation Modelling for Language Assessment Research. *Language Testing*, 15(3), 295-332.
- Lin, H. F. (2007). Knowledge Sharing and Firm Innovation Capability: An Empirical Study. *International Journal of Manpower*, 28, 315-332.
- Loden, M. & Rosener, J. B. (2000). *Workforce America! Managing Employee Diversity As a Vital Resource*, Business Book Review, 8(3), 1-6.
- Mannix, E. & Neale, A. M. (2005). What Differences Make a Difference? The Promise and Reality of Diverse Teams in Organizations. *Psychological Science in the Public Interest*, 6(2), 31-55.
- Mullins, J. L. (2010). *Management Organizational & Behaviour Financial Times (Ninth Edition)*. Prentice Hall.
- Nonaka, I. (1999). *Bilgi Yönetimi. Bilgi Yaratan Şirket içinde, Gündüz Bulut (Çev.)*, İstanbul, BZD Yayıncılık.
- Page, S. (2017). *The Diversity Bonus How Great Teams Pay Off in the Knowledge Economy*, Princeton University Press.
- Podsiadlowski, A., Groschke, D., Kogler, M., Springer, C., & Zee, K. V. D. (2013). Managing a Culturally Diverse Workforce: Diversity Perspectives in Organization. *International Journal of Intercultural Relations*, 37, 159-175.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2012). *Medya Okuryazarlığı Dersi. Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı*. Ankara
- Riach, K. (2009). Managing Difference: Understanding Age Diversity in Practice. *Human Resource Management Journal*, 19(2), 319-335.
- Saint-Onge, H. (1999). *Tacit Knowledge: The Key to the Strategic Alignment of Intellectual Capital* Michael H. Zack (Ed.). *Knowledge and Strategy içinde*, Elsevier Group.
- Salamon, F. M. & Schork, M. J. (2003). Turn Diversity to Your Advantage, *Research-Technology Management*, 46(4), 37-44.
- Schermerhorn, J. R., Hunt, J. G., Osborn & Richard N. (2002). *Organizational Behaviour*, 7th edition, John Wiley & Sons. Inc.
- Shanab, A. E., Haddad, M. & Knight, B. M. (2014). Knowledge Sharing Practices and the Learning Organization: A Study. *The IUP Journal of Knowledge Management*, 7(2), 38-50.
- Skyrme, J. D. (1999). *Knowledge Networking*. Butterworth-Heinman, 1999.
- Sonnenschein, W. (1997). *The Diversity Toolkit: How You Can Build and Benefit From a Diverse Workforce*. New York: McGrawHill Companies.
- Sürgevil, O. (2010). *Çalışma Yaşamında Farklılıkların Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şahin, G. (2019). *Farklılıkların Yönetiminin Örgüt Kültürü Üzerine Etkisi ve Bir Uygulama*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Turgut, E. (2013). *Sosyal Sermaye ve Bilgi Paylaşımı Davranışının Yenilikçilik İklimine Etkisi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- United States Government Accountability Office. (2005). Diversity management: Expert-Identified leading practices and agency examples. Report to the Ranking Minority Member, Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, U.S. Senate, (<https://www.gao.gov/products/GAO-05-90>).
- Usta, Ç. Ö. (2017). İşletmelerde Farklılıkların Yönetimi ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, H. Ve Durna, U. (2008). İşletmelerde Rekabet Unsuru Olarak Bilgi Yönetimi. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 1(1), 33-40.
- Visagie, J. C. & Linde, H. (2010). Evolving Role and Nature of Workplace Leaders and Diversity: A Theoretical and Empirical Approach. Managing Global Transitions, 8(4), 381-403.
- Yıldız, B. (2015). Tedarik Zinciri Yönetiminde Güven, Yenilik ve Bilgi Paylaşımının İşletme Performansına Etkisi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Wang, Z. & Wang, N. (2012). Knowledge Sharing, Innovation and Firm Performance. Expert Systems with Applications, 39, 8899-8908.
- Wrench, J. (2007). Diversity Management and Discrimination. Ashgate Publishing.
- Zack, H. M. (1999). Developing a Knowledge Strategy. California Management Review, 3(41), 125-145.

APA Gürültü, E , Kayhan, E , Karatas, H . (2020). Sürdürülebilirlik Raporları Kapsamında İşletmelerde Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri: Türkiye Örneği . Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 21 (3) , 21-40 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/56987/771999>

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 20.07.2020

Kabul Tarihi: 17.09.2020

Research Article

Received Date: 20.07.2020

Acceptation Date: 17.09.2020

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI KAPSAMINDA İŞLETMELERDE HİZMET İÇİ EĞİTİM FAALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ercan Gürültü¹
Ebuzer Kayhan²
Hakan Karataş³

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

- ❖ Hizmet içi eğitim programı,
- ❖ Program inceleme,
- ❖ Sürdürülebilirlik raporu,
- ❖ Özel şirketler

Bu çalışmada amaç, Türkiye'deki bazı kurumsal şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarından hareketle bu kurumların uyguladıkları çeşitli eğitim faaliyetlerini belirlemek, yeni gelişmeye ve kurumsallaşmaya başlayan kurum veya işletmelere bu konuda bir resim sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, doküman incelemesi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bunun için Türkiye'nin sanayi veya hizmet sektöründen bankacılık, otomotiv ve enerji alanında faaliyet yürüten şirketlerin sürdürülebilirlik raporları incelenmiştir. Araştırmaya dahil edilen sürdürülebilirlik raporlarının hangilerinin olacağı belirlenirken her sektörden dört sürdürülebilirlik raporu araştırmaya dahil edilerek maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda otomotiv, bankacılık ve enerji alanında 12 şirkete ait 2016 yılı sürdürülebilirlik raporları araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada faaliyet raporları içerik analizi yöntemi yoluyla analiz edilmiştir. Böylece raporlarda yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler için kodlar belirlenmiş, bu kodlar farklı başlıklar altında gruplandırılarak kategoriler geliştirilmiş ve uygun temalarla eşleştirilmiştir. İçerik analizi sonucunda sürdürülebilirlik raporlarında yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamaları; 4 tema ile 6 kategori altında 34 koddan oluşan 210 ifade ile dile getirilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre ilgili kurumların en çok kişisel gelişim ve mesleki gelişim eğitimine ağırlık verdikleri görülmüştür. Ayrıca iş sağlığı ve güvenliği eğitimi, tedarikçi ve bayi eğitimi, ar-ge çalışmaları, sosyal sorumluluk projeleri, MEB ve üniversitelerle işbirliği eğitimleri de yapılmaktadır.

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, egurultu@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-0175-021X>

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, e.kayheen@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0001-5926-1967>

³ Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, hakaratas@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-0207-7549>

IN-SERVICE TRAINING ACTIVITIES IN PRIVATE COMPANIES WITHIN THE SCOPE OF SUSTAINABILITY REPORTS: THE EXAMPLE OF TURKEY

Ercan Gürültü
Ebuzer Kayhan
Hakan Karataş

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the various in service training activities that corporate companies apply based on their sustainability report and present a Picture for companies or firms that are recently developing and institutionalizing regarding in service training activities. This study was conducted via document review for this aim. Sustainability reports of companies which conduct their businesses in banking, automotive and energy fields from industry and service sectors in Turkey. To choose which sustainability reports to use within the context of this study, four sustainability reports from each sector was decided to be included in the study to reach the maximum variety. Therefore, sustainability report of 12 companies in 2016 from banking, automotive and energy fields were studied for this research. Activity reports were analyzed via content analysis. It was aimed to reveal the education activities and in service training activities placed in these reports. Codes were determined for the data; categories were formed by grouping the codes under different titles and were matched with appropriate themes. Education activities and in service training activities placed in sustainability reports was uttered with 210 expressions which was compromised of 34 codes under 6 categories and 4 themes as a result of content analysis. The results showed that companies studied paid attention to individual and professional development. Besides, occupational health and safety training, supplier and dealer training, research-development studies, social responsibility projects and MEB and university cooperation trainings were concluded to be conducted.

Keywords:

- ❖ In-service training programs,
- ❖ Program review,
- ❖ Sustainability reports,
- ❖ Private companies

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun çaba ve çalışmaları sonucu bilim ve teknoloji sürekli olarak bir gelişme ve ilerleme kaydetmiştir. Bu gelişme ve ilerlemeler zamanla toplumları dolayısıyla insanları tesiri altına almıştır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak 20.yüzyılın ikinci yarısı ile 21.yüzyılın başlarında bilgi ve teknolojiye gelişme, ilerleme ve yenilikler ülke, toplum, işletme veya kurumları derinden etkilemiştir (Altınışık, 1996). Kurum ve işletmelerin bu yeni bilgi, teknoloji ve değişimlere kayıtsız kalması mümkün değildir. Bunun yanında teknolojinin iş dünyasına getirmiş olduğu değişim ve yenilikler ülkeler ve özellikle de işletmeler arasında bir rekabet ortamı meydana getirmiştir. Değişime ayak uyduramayan toplumların bu rekabet ortamında varlığını sürdürmeleri imkânsızdır (Selimoğlu ve Yılmaz, 2009). Teknolojik gelişmelerle birlikte, geleneksel ekonomik yapıdan teknoloji destekli ekonomilerine geçiş sürecine girilmiştir. Geleceğe kalmak isteyen işletmeler geleneksel anlayıştan bilgiyi temele alan uygulamalara doğru yönelmeye başlamışlardır. Bundan dolayıdır ki 21.yüzyıl ekonomisinin temel ilkesi bilginin etkin kullanımı olmuştur (Güçlü ve Şahin, 2010). Bilginin ve bunun sonucu olarak teknolojik faaliyetlerin sürekli gelişmesi ve değişmesi ulusları ve işletmeleri daimi bir yenilemeye ve değişime yönlendirmiştir. Bu gelişme ve değişimler karşısında varlıklarını sürdürmek isteyen uluslar (Almanya, Japonya, Amerika, Fransa vb.), teknolojiye gelişmelere ayak uydurmak ve uluslararası alanda söz sahibi olmak için 1950-1960 yılları arasında gerekli eğitim hamlelerini yapmışlardır (Aydın, 2014). Her işletme, hem kendisini hem de personelini her türlü yenilik ve bilgiyle donanımlı hale getirmek için kolları sıvamaya başlamıştır (Pehlivan, 1992).

Küreselleşme olgusuyla birlikte bilgi ve teknolojiye gelişme ve ilerlemeler tüm dünyada ciddi bir etki bırakmıştır. Eski dönem

ekonomi anlayışında rekabet edebilirlik ucuz işgücü, makineleşme, otomasyon tarafından belirlenirken yeni dönem ekonomi anlayışı bilgi birikimi, küresel iletişim ağı, öğrenme ve gelişmeye dayanmaktadır (Harmankaya, Aydın ve Zerenler, 2010). Bilimsel gelişmelere bağlı olarak iş dünyasında meydana gelen hızlı ve köklü değişiklikler, şirketlerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerine daha fazla bütçe ve zaman ayırmalarını zorunlu kılmıştır. Bilginin ve teknolojik gelişmelerin hızla yayılışı tüm dünyada işletmeler veya kurumlar arasında bir rekabet ortamı meydana getirdiği de bir gerçektir. Bu yeni ekonomik düzen içerisinde başka bir ifadeyle bu rekabet ortamında, işletmeler ayakta durabilmek için eğitilmiş ve donanımlı, yeni teknolojiyi etkin kullanabilen, karşılaştığı sorunlar karşısında sorumluluk alabilen çalışanları tercih etmektedir. Bunu yanında çalışma arkadaşlarıyla olumlu iletişim kurabilen, ekip ruhuna ve çalışmasına ayak uydurabilen, entelektüel ve duygusal zekasını gerektiği gibi kullanabilen bireylere ihtiyaç duymaktadırlar (Güçlü ve Şahin, 2010). Zira işletmeler kendilerine katkı sağlayan bireyleri tercih etmekte, bu sayede dünya pazarında söz sahibi olmaya odaklanmaktadır (Güldür, 2014). Bunun sonucu olarak işletmeler personelini donanımlı hale getirmek adına eğitimi temel bir vasıta olarak görmüş ve buna yönelik çalışmalara başlamışlardır. Zira eğitimin iş dünyasındaki etkisi her geçen gün daha da anlaşılır hale gelmiştir.

Eğitim, insanoğlunun var olmasıyla birlikte önemini her zaman korumuş en önemli unsurlardan biridir. Eğitimin birçok tanımı olmakla birlikte genel kabul, yaşantı yoluyla bireyin davranışlarında olumlu değişiklikleri meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1972). Eğitimin millet, toplum, kurum veya işletmeler üzerindeki etkisi her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. Denilebilir ki toplumları geleceğe taşıyan,

ülkelerin gelişmişlik düzeyinin belirleyicisi olan, ülkelere uluslararası alanda saygınlık kazandıran etkenlerden başında eğitim gelir (Kayhan, Baysan ve Alıcı, 2018). Eğitim, sürekli olup daima değişim ve gelişime açık bir sistemdir. Bir milletin kalkınması ve gelişmesi için en pahalı, en etkili ve en karlı yatırım eğitimidir. Bugün milletlerin kalkınmışlık düzeyi ile eğitim düzeyleri arasında doğru orantı olduğu bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla eğitimin; bir ulusu kalkındırmada, gelişmişlik düzeyini göstermede ve geleceğe taşımadaki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Bu gerçeğin farkında olan uluslar, eğitime her geçen daha çok yatırım yaparak ayakta kalmaya ve geleceğin bilgi ve teknoloji dünyasında yer almaya çaba göstermektedir (Kaya, 2009).

Bugünün teknolojisi hızla değişirken bu değişimlerden işletmeler, kurumlar ve bunları oluşturan bireyler de çeşitli biçimlerde etkilenmektedir. Bunun zorunlu bir sonucu olarak kurumların yapı ve işlevlerinde köklü değişikliklerin meydana gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Ulusların, toplumların, işletmelerin veya kurumların sağlıklı organize olabilmeleri ve süreklilik kazanabilmeleri değişim ve yeniliklere uyum sağlamalarıyla olabilmektedir. Bu değişime uyum sağlamak da ancak eğitimle mümkün olmaktadır. Bugün eğitim, dünyanın genelinde ekonomik gelişmede ve pazarlama sektöründe önemli bir rol oynamaktadır (Bulley, 2014). Hem özel sektörde hem de kamu sektöründe çalışan personelin verimli olabilmesi ve yeni gelişmelere ayak uydurabilmesi ancak eğitimle mümkün olmaktadır. Bu verimliliği sağlamak kurumlarda sürekli ve etkin bir eğitim politikasını takip etmekle olmaktadır (Selimoğlu ve Yılmaz, 2009).

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI

Endüstri devrimiyle birlikte artış gösteren üretim odaklı sanayileşme ve teknoloji gelişimi bazı sorunları meydana getirmiştir. Ham madde ihtiyacı sonrası çevreye verilen zararın boyutları, doğal kaynakların plansızca ve hızla tüketilmesi bu sorunlardan birkaçına örnektir. Bu sorunların çevreye doğrudan ya da dolaylı olarak verdikleri zararlar (küresel ısınma, iklimsel değişim, çölleşme ve erozyon, zehirli atıklar, temiz su kaynaklarının kirletilmesi vb.) endişelere yol açmıştır (Özmen, Karakoç ve Yeşildağ, 2020).

Bu endişeleri gidermek, toplumun ve çevrenin bugünü ve geleceğine zarar vermeden işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirmek adına sürdürülebilirlik konusu gündeme gelmiştir. 1970'lerde BM'in çabalarıyla gündeme gelen sürdürülebilirlik konusu, bugün de giderek artan bir şekilde ilgi görmektedir. İşletmeler günümüzde faaliyetlerinin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini gönüllü olarak hazırladıkları sürdürülebilirlik raporları ile bilgi kullanıcılarına sunmaktadırlar (Aracı ve Yüksel, 2016).

Sürdürülebilirlik (sustainability) çevreye çok az zarar veren ve ya hiç zarar vermeyen ve bu nedenle uzun süre devam etmesi mümkün olan sürdürmek, devam ettirmek anlamına gelmektedir (www.dictionarycambridge.com). Sürdürülebilirlik kavramının işletmelerdeki tanımı ise şirketlerde tüm paydaşlar için uzun vadeli ve kalıcı değer oluşturmak amacıyla, ekonomik, çevresel ve sosyal unsurların şirket faaliyetlerine ve karar mekanizmalarına uyarlanmasıdır (Aras, Tezcan ve Kutlu Furtuna, 2018). İşletmeler şeffaf olmak adına sürdürülebilirlik raporları hazırlayıp iç ve dış paydaşlarıyla paylaşmaktadırlar. Sürdürülebilirlik raporu şirketlerin sürdürülebilirlik hedefine ulaşırken sergilediği olumlu ve olumsuz performanslarını da ifade etmektedir. Bunun yanında şirketlere sürdürülebilirlik faaliyetlerinin benimsenmesi ve

etkilerinin raporlanması, ekonomik büyümenin sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması, rekabet gücünün artırılması, hissedar değeri, saygınlık, kurumsal itibar, müşteri memnuniyeti ve sadakat, marka değeri, çalışanların haklarının korunması ve maliyet tasarrufu konularında fayda sağlar. Böylece, sürdürülebilirlik raporlaması risklerin ve fırsatların daha iyi anlaşılmasını sağlar ve olumsuz çevresel, sosyal ve yönetsel etkileri azaltır (Özçelik ve Avcı Öztürk, 2014). Sonuç olarak bu raporlar, kuruluşların faaliyetlerini daha sürdürülebilir hale getirmek için hedef belirlemelerine, performanslarını ölçmelerine ve değişimi yönetmelerine yardımcı olmaktadır (GRI, 2013).

3. HİZMET İÇİ EĞİTİM

Bir ülke için en önemli zenginlik, her yönüyle gelişmiş ve yetişmiş insan gücü oluşturmaktır. Üretim için en temel faktörlerden biri olan insan gücünün sayısal miktarından çok iş gücünün sahip olduğu nitelik düzeyidir. Bireylerin iş hayatı öncesinde aldıkları eğitimin yanında, işe girişten sonra verilen hizmet içi eğitim faaliyetlerin önemini anlayan ve uygulayan milletler bugün hem sanayise hem de ve teknolojiye önde geldiği bilinmektedir. Bunun için personele sağlanacak hizmet içi eğitim, hem kurumun kalitesini ve niteliğini yükseltecek hem de personelin motivasyonunu yüksek tutup işe yönelik verimliliğini artıracaktır. Bu durum ülkelerin dolayısıyla de işletmelerin iş dünyasında rekabet etmeleri bakımından oldukça önemlidir (Öztürk ve Sancak, 2007).

Bugünün gelişen ekonomik, sosyal ve teknolojik yapıdaki yenilik ve gelişmelere ayak uyduramayan işletmelerin iş dünyasında ayakta kalmaları zordur. Bilim ve teknolojiye uyum sağlamak ve rekabet ortamına tutunabilmek isteyen işletmeler yalnızca teorik bilgiye sahip olan iş gücüyle bu olumsuz durumu aşamamaktadır. Teorik bilgiye

sahip olmanın yanında kendisini mümkün olduğunca geliştiren, çalışacağı kurumda verimliliği yüksek seviyede tutmayı kendisine bir görev bilen donanımlı çalışanlar firmalar tarafından tercih edilmektedir. Bir işletmenin başarısı çalışanların başarısına bağlı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çalışanların, görevleriyle ilgili yenilikleri takip etmesi ve kendini sürekli olarak geliştirmesi işteki verimliliğini yükseltmektedir. Bunun için çalışanlara gerekli hizmet içi eğitim faaliyetleri verilmelidir. Dolayısıyla her işletmede çalışanların gerekli nitelikler doğrultusunda firma tarafından eğitilmesi son derece önemlidir (Ergül, 2006). Örgün eğitim faaliyetleriyle edinen teorik bilginin üzerine inşa edilmesi gereken uygulama bilgileri personele verilmelidir. Bu da yaygın eğitimin bir alt dalı olan hizmet içi eğitim etkinlikleri yoluyla yapılabilir. Hizmet içi eğitimlerin sürekliliği de sağlanmalıdır. Bu sürekliliği işletmenin bizzat kendisi sağlayacaktır. Bunu sağlamak için işletme, kurum veya şirketler, kendi çalışanına yönelik gerekli tespitleri yapmak ve bu tespitler doğrultusunda gerekli eğitimi sağlamak zorundadır (Güçlü ve Şahin, 2010).

Literatüre bakıldığında hizmet içi eğitim üzerine birbirinden farklı birçok tanımlamanın yapıldığı görülmektedir. Taymaz (1997)'ye göre hizmet içi eğitim, özel veya kamu sektöründe belli bir ücret karşılığında çalışan ve hizmet eden kişilerin işle ilgili eksik oldukları konularda gerekli bilgi ve becerileri edinmelerini sağlamak için yapılan eğitim faaliyetleridir. Aytaç (2000)'e göre ise üretim sırasında verimin ve kalitenin artırılması, çalışma sırasında ortaya çıkabilecek hataların azaltılması, maliyetlerin düşürülmesi ve tasarrufların artırılması amacıyla şirket tarafından verilen kişisel ve mesleki eğitimidir. Tanımlamalara bakıldığında hizmet içi eğitimle yapılmak istenen; yaşam boyu eğitimi hayata geçirmek, yenilikler ve teknolojik gelişmelere uyum sağlayacak maddi ve manevi yönden donanımlı bireyler yetiştirmek ve işletme veya

kurumları geleceğe taşımaktır. Sürekli olarak değişen ve gelişen ekonomik yapı içerisinde hizmet içi eğitimin ana hedefi, çalışanların iş hayatının istenen niteliklere sahip olmasını sağlayabilmektir (Can, Akgün ve Kavuncubaşı, 2001).

Hizmet içi eğitim türlerine bakıldığında farklı şekillerde sınıflamaların yapıldığı görülmektedir. Buna göre hizmet içi eğitim; oryantasyon eğitimi, temel eğitim, geliştirme eğitimi, tamamlama eğitimi, yükseltme eğitimi ve özel alan eğitimi şeklinde altı kategoriye ayrılmaktadır (Taymaz, 1997). Bilgin, Akay, Koyuncu ve Haşar (2007) ise eğitilenlerin hizmette bulunduğu aşamaya göre hizmet içi eğitim, üst kademelere yükseltilecek personel için yükselme eğitimi, kurumda görevi değiştirilecek personel için alan değiştirme eğitimi, uygulama zamanına göre hizmet içi eğitim ve uygulama yerine göre hizmet içi eğitim olmak üzere beş kısma ayırmışlardır. Bir başka sınıflama ise hizmeti içi eğitimi uygulama amacına (oryantasyon eğitimi, temel eğitim, geliştirme eğitimi, tamamlama eğitimi, yükseltme eğitimi ve özel alan eğitimi) ve yapıldığı yere (iş başında ve iş dışında eğitim) göre ikiye ayırmaktadır (Aydın, 2014). Hizmet içi eğitim türlerini sınıflandırılmasında yukarıdakilere ek olarak başka birçok sınıflandırma var.

3.1. Hizmet İçi Eğitimin Önemi

İşletmeler, iş dünyasındaki rekabet karşısında varlığını sürdürebilmek için çalışanını işletmenin hedeflerine göre yetiştirmek durumundadır. İşe personel almak için yapılan mülakat veya başka uygulamalar, her zaman istenilen nitelikte olmamakta veya örgün eğitimle edinilen bilgi ve uygulamalar iş ortamında yetersiz kalabilmektedir. Örgün eğitimde edinilen bilgi ve beceriler belli süre varlığını kurur. Zira teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler, bilginin sınırsızlığı, rekabetin artması

gibi nedenlerle eski bilgilerin üzerine yeni bilgi ve becerilerin eklenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Hem çalışanı donanımlı hale getirmek hem de yenileşmeye ve değişime önem veren firmanın içinde bulunduğu yetersiz durumları gidermek ancak hizmet içi eğitim yoluyla mümkün olduğu bilinen bir gerçektir (Öztürk ve Sancak, 2007). Bunun yanında hizmet içi eğitim alan iş gören, göreviyle ilgili gerekli nitelikleri edineceğinden çalışma alanları genişleyecek ve yöneticilerle aralarındaki işle ilgili olumsuzlukları en alt düzeye inebilecek ve verimlilik üst düzeye çıkacaktır (Ataklı, 1992). Buradan anlaşıldığı üzere şirket veya işletmelerin varlığını sürdürebilmesi, teknolojik yeniliklere ayak uydurabilmesi ve rekabetin kaçınılmaz olduğu iş dünyasında tutunabilmesi için eğitim veya hizmet içi eğitim faaliyetlerini sürekli olarak takip etmesi gerekir. Ancak bu eğitimlerle rekabet dünyasında geleceğe kalabilir. Bundan dolayıdır ki hizmet içi eğitim faaliyetleri bugünün iş dünyasında önemli bir yer edinmektedir.

3.2. Özel Şirketlerde Hizmet İçi Eğitim

Hizmet içi eğitimin en önemli özelliği, yaşam boyu eğitimi temele alması ve böylece işletmelerin ihtiyaç duydukları zamanda ilgili yerlerden bu eğitimi almasıdır. Herhangi bir kurumda göreve yeni başlayan kişi, mesleği ile ilgili yenilik ve gelişmelerin gerisinde kalmamak adına her zaman bir hizmet içi eğitime ihtiyaç duymaktadır (Sabuncuoğlu, 2005). Hizmet içi eğitimin temel nedenlerin başında teknolojiye hızlı gelişme ve değişimler, rekabet koşulları karşısında bireyleri gerekli niteliklere hazırlamak gelmektedir (Akgemci, 1997). Eskiden hizmet içi eğitim daha çok teknik bilgi şeklinde algılanmaktaydı. Bugünkü literatüre bakıldığında ise hizmet içi eğitim teknik bilginin yanında karar alma ve bu kararları uygulama, değişim ve yenilikleri takip etme ve ayak uydurma gibi nitelikleri kazandırmayı amaçlamaktadır (Görmüş ve Kahya, 2010).

Özel işletmelerde hizmet içi eğitim ihtiyacı her geçen gün artmakta ve eksikliği hissedilmektedir. Bunun farkında olan kurumlar, gerekli eğitim faaliyetlerini ya kurumda kurdukları eğitim bölümünden yahut dışarıdan eğitim danışmalık hizmeti yoluyla almaktadırlar. 21.yüzyılın teknolojik gelişmelerinde ve rekabet ortamında kurum veya işletmelerin ayak kalabilmesi, nitelikli ve donanımlı personel kadrosuna sahip olmakla mümkün olduğunu söylemek yadsınamaz bir gerçektir. Zira örgütlerin amaçladıkları mal veya hizmeti pazar koşullarına uygun bir şekilde üretip pazarlayabilmeleri işletmenin ancak nitelikli ve eğitilmiş iş görenleri çalıştırmasıyla gerçekleşebilmektedir. Bunun bilincinde olan işletmeler, her fırsatta personeline hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenleyerek rekabet etme gücünü ve müşteri memnuniyetini üst düzeyde tutmaktadır (Demirtaş, 2010).

4. AMAÇ VE ÖNEM

Bu çalışmada amaç, Türkiye'deki bazı kurumsal şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarından hareketle bu kurumların uyguladıkları çeşitli eğitim faaliyetlerini belirlemek ve yeni yeni gelişmeye ve kurumsallaşmaya başlayan kurum veya işletmelere bu konuda bir resim sunmaktır. Eğitim ve eğitilmiş insanın önemi her geçen gün iş dünyasında veya devlet kurumlarında varlığını ciddi bir şekilde hissettirmektedir. Öyle ki şirketlerin en önemli harcamaları eğitim alanına yapılmaktadır. Bunun yanında daha da önemlisi, iş dünyasında eğitimin bir yaşam politikası haline getirilip sürekli bir değişim ve gelişim vasıtası olarak kullanılmasıdır. Dünyadaki gelişimlerin gerisinde kalmak, gerekli önlemleri almamak, personeline gerekli eğitimi sağlamamak bir nevi kepenk indirip varlığını sona erdirmektir. Varlığını sürdürmek adına sürekli bir yenileşme ve gelişme politikasını takip etmek ancak eğitimi sürekli kılmakla mümkün olmaktadır. Eğitimin

örgün eğitimle sınırlı olmadığı farkında olan şirketler, kendi kurumlarının ülke veya dünya pazarında rekabet etmesini sağlamak adına sürekli hizmet içi eğitim faaliyetlerini uygulamaktadırlar.

İş dünyasının acımasız rekabet ortamında varlığını sürdürmek isteyen küçük firmaların, kurumsal firmaların bu pazar rekabetinde ayakta kalmak için kurumlarına yönelik ne gibi hizmet eğitim faaliyetleri uyguladıkları veya takip ettiklerini bilmeleri onlar için önemli bir yere sahiptir. 21.yüzyılda örgün eğitimle alınan bilgilerin iş ortamında yetersiz kaldığı bir gerçektir. Bunun farkında olan şirketler, çalışanlarına iş yaşamında gerekli olacak ve firmayı geleceğe taşıyacak bilgi ve becerileri hizmet içi eğitimle gidermeye çalışmaktadırlar. Bu çalışmada, Türkiye'de önde gelen birkaç kurumsal firmanın hizmet içi eğitim kapsamında yürüttükleri eğitim faaliyetlerinin neler olduğu ve nasıl uyguladıklarına dair bir resim sunulmuştur. Sürdürülebilirlik raporları üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında genel olarak bu raporların ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç boyuttaki ele alınıp değerlendirildiği ve bu çalışmaların bankacılık sektörü üzerinde yapıldığı görülmektedir (Kaya, 2010; Alp, Öztel ve Köse, 2015; Gerekan ve Bulut, 2018; Ecer, 2019; Saxena ve Kohli 2012; Zahid ve Ghazali, 2015; Weber, 2017 vb.). Literatür taraması sonucu daha önce böyle bir çalışmanın yapılmaması ve kurumsal olma yolunda yeni yeni gelişmeye başlayan şirketlere hizmet içi eğitim adına bir resim sunması araştırmayı önemli kılmaktadır.

5. YÖNTEM

Türkiye'deki özel şirketlerin eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamalarının neler olduğunun tespit edilmesinin amaçlandığı bu araştırma, doküman incelemesi olarak gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan durumlar hakkında bilgi

içeren yazılı belgelerin analiz edilmesini ifade eder (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu amaçla Türkiye'nin sanayi ve hizmet sektörüne yön veren alanlardan bankacılık, otomotiv ve enerji alanında faaliyet yürüten şirketlerin sürdürülebilirlik raporları incelenmiştir.

Araştırmaya dahil edilen sürdürülebilirlik raporlarının hangilerinin olacağı belirlenirken her sektörden dört sürdürülebilirlik raporu araştırmaya dahil edilerek maksimum çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın yapıldığı tarihte şirketler tarafından en son 2016 tarihli raporlar yayımlandığı için toplamda 12 şirkete ait 2016 yılı sürdürülebilirlik raporları eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamaları açısından incelenmiştir.

Araştırmada raporlar tek tek içerik analizi yapılarak incelenmiş, raporlarda yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamaları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen veriler için kodlar belirlenmiş, bu kodlar farklı başlıklar altında gruplandırılarak kategoriler geliştirilmiş ve uygun temalarla eşleştirilmiştir.

Araştırmanın iç geçerliğini artırmak için ortaya çıkan kodların söz konusu kategori ve temaları temsil edip etmediğinin teyidi Eğitim Programları ve Öğretim Alanından 2 farklı uzmanın görüşü ile sağlanmaya çalışılmıştır. Uzmanların yapmış olduğu eşleştirme ile araştırmacıların yapmış olduğu eşleştirmeler karşılaştırılmış ve sonuçların güvenilirliği Miles & Huberman (1994)'ın güvenilirlik formülü ile test edilmiştir. Güvenirlik formülü= $\frac{\text{görüş birliği}}{\text{görüş birliği} + \text{görüş ayrılığı}} \times 100$ olarak kullanılmıştır. Analizler neticesinde ortaya çıkan Güvenirlik= $\frac{30}{30+4} \times 100 = 0.882$ olarak hesaplanmıştır. Miles & Huberman (1994) ve Patton (2002)'ye göre kodlayıcılar arası görüş birliğinin %80'den fazla olması beklenmektedir. Kod, kategori ve temalar bulgular bölümünde tablolar ve şekiller ile birlikte sunulmuştur.

Ayrıca raporlarda yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamalarına birebir yer verilerek bulgular desteklenmeye çalışılmıştır.

6. BULGULAR

Bu bölümde, çalışma grubuna dâhil edilen özel şirketlerin (bankacılık, enerji, otomotiv sektörü) 2016 yılına ait sürdürülebilirlik raporlarında yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamalarına dair bulgulara yer verilmiştir. Faaliyet raporlarında yer alan ve doğrudan verilen alıntılarda firma isimlerinin belirtilmemesine dikkat edilmiştir. Örneğin; bankacılık sektörü için Banka1, otomotiv sektörü için Otomotiv1, enerji sektörü için ise Enerji1 gibi kodlar kullanılmıştır. Yine rapor içeriğinde geçen kurum ve kuruluş isimleri ise "xxxxx" kodu ile ifade edilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre çalışma grubuna dâhil edilen özel şirketlerin 2016 yılına ait sürdürülebilirlik raporlarında yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamaları; 4 tema ile 6 kategori altında 34 koddan oluşan 210 ifade ile dile getirilmiştir. Belirtilen bu 4 tema: "personel ve paydaş eğitimi", "sosyal sorumluluk ve eğitim", "basım-yayım aracılığıyla eğitim" ve "kurum ve kuruluş aracılığıyla eğitim" şeklinde sıralanmış ve bu temalara ait model Şekil 1.'de sunulmuştur.

Şekil 1. Özel şirketlerin eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamaları temalar

“Personel ve paydaş eğitimi” teması; “personel gelişimine yönelik eğitimler”, “personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimler” ve “paydaşlara yönelik eğitimler” kategorileri şeklinde; “sosyal sorumluluk ve eğitim” teması; “sosyal sorumluluk faaliyetleri” kategorisi

şeklinde; “basım ve yayım aracılığıyla eğitim” teması; “basım-yayım faaliyetleri” kategorisi şeklinde; “kurum ve kuruluş aracılığıyla eğitim” teması ise; “kurum ve kuruluşlarla işbirliği” kategorisi şeklinde sıralanmış ve kategorilere ait model Şekil 2.’de sunulmuştur.

Şekil 2. Özel şirketlerin eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamaları kategoriler

Özel şirketlerin 2016 yılı sürdürülebilirlik raporlarının analizi sonucu ortaya çıkan ve bu raporlarda yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet için eğitim uygulamalarına dair “personel

gelişimine yönelik eğitimler”, “personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimler” ve “paydaşlara yönelik eğitimler” kategorilerine ait kodların modeli Şekil 3.’te sunulmuştur.

Şekil 3. Personel gelişimine, personel bilinçlendirmeye ve paydaşlara yönelik eğitimler kategorilerinin

Özel şirketlerin 2016 yılı sürdürülebilirlik raporlarının analizi sonucu ortaya çıkan “sosyal sorumluluk faaliyetleri”, “basım-yayım

faaliyetleri” ve “kurum ve kuruluşlarla işbirliği” kategorilerine ait kodların modeli Şekil 4.’te sunulmuştur.

Şekil 4. Sosyal sorumluluk faaliyetleri, basım-yayım faaliyetleri, kurum ve kuruluşlarla işbirliği kategorilerinin oluşturduğu kodlar

6.1. Personel ve paydaş eğitimi teması

Özel şirketlerin eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamalarını ortaya çıkarmak yapılan analiz sonucunda; sürdürülebilirlik raporlarından elde edilen “personel gelişimine yönelik

eğitimler” isimli kategoriye ait kodların yüzde ve frekansları Tablo 1.’de sunulmuştur.

Tablo 1. Personel gelişimine yönelik eğitimler kategorisi

Personel gelişimine yönelik eğitimler	f	%
Kişisel gelişim eğitimi	12	18.46
Mesleki gelişim eğitimi	12	18.46
Teknik eğitim	10	15.38
Girişimcilik eğitimi	5	7.69
Liderlik eğitimi	5	7.69
Bilgi güvenliği eğitimi	5	7.69
Oryantasyon	4	6.15
Yabancı dil eğitimi	3	4.62
Kodlama ve yazılım eğitimi	3	4.62
İş başı eğitimi	2	3.08
Finansal okuryazarlık eğitimi	2	3.08
Çalışma hayatı eğitimi	1	1.54
Risk yönetimi eğitimi	1	1.54
Toplam	65	100

Tablo 1. incelendiğinde, özel şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında personel gelişimine yönelik eğitim faaliyetlerinin 65 ifade ile belirtildiği ve raporlarda %18.46'lık oranla en çok "kişisel gelişim eğitimi" ve "mesleki gelişim eğitimi" kodlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kodları sırasıyla "teknik eğitim", "girişimcilik eğitimi", "liderlik eğitimi", "bilgi güvenliği eğitimi", "oryantasyon", "yabancı dil eğitimi", "kodlama ve yazılım eğitimi", "iş başı eğitim", "finansal okuryazarlık eğitimi", "çalışma hayatı eğitimi" ve "risk yönetimi eğitimi" kodlarının takip ettiği görülmektedir. Örneğin;

Banka1: "Akademik hayat arasında bir köprü kurma misyonuyla 2015 yılında "xxxxxx" Üniversitesi ile birlikte hayata geçirdiğimiz ön lisans programı, ikinci yılında 100 öğrenci ile devam etti. Mesleki gelişim ve kişisel gelişim alanlarında yapılandığımız eğitimlere 2016

yılında 20.363 kişi katıldı. Kişi başına düşen eğitim saati 34,2 oldu. 2016'da geleceğin bankacılığını tasarlama yolunda gençleri ve girişimcileri destekleyecek yatırımlardan birine imza attık. Yazılım geliştirmeyi öğrenmek ve öğrendikleri ile üretime katkıda bulunmak isteyen herkese açık ve ücretsiz bir program olan "xxxxxx" yi hayata geçirdik. 2017'de daha da büyüyen devam edecek olan "xxxxxx", kodlama eğitimleri, finansal rehberlik, kuluçka, hızlandırma ve yatırım bölümlerinden oluşan geniş kapsamlı bir platformdur."

Özel şirketlerin eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamalarını ortaya çıkarmak için yapılan analiz sonucunda; sürdürülebilirlik raporlarından elde edilen "personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimler" isimli kategoriye ait kodların yüzde ve frekansları Tablo 2.'de sunulmuştur.

Tablo 2. Personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimler kategorisi

Personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimler	f	%
İş sağlığı ve güvenliği eğitimi	10	25.64
Spor eğitimi	9	23.08
Çevre eğitimi	8	20.51
İş etiği ve yolsuzlukla mücadele eğitimi	7	17.95
İnsan hakları eğitimi	3	7.69
Davranış eğitimi	2	5.13
Toplam	39	100

Tablo 2. incelendiğinde, özel şirketlerin personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimlerinin 39 ifade ile belirtildiği ve %25.64'lük oranla raporlarda en çok **“iş sağlığı ve güvenliği”** kodunun yer aldığı görülmektedir. Bu kodu sırasıyla **“spor eğitimi”**, **“çevre eğitimi”**, **“iş etiği ve yolsuzlukla mücadele eğitimi”**, **“insan hakları eğitimi”** ve **“davranış eğitimi”** kodlarının takip ettiği görülmektedir. Örneğin;

Otomotiv1: “2016 yılında 2.367 kişiye 3.673 adam/saat **İSG eğitimi** verilmiştir. İSG eğitimleri kapsamında Mesleki Hastalıklar ve Korunma yolları konusunda da Şirket doktorumuz tarafından gerekli bilgiler verilmektedir. Çalışanlarımızda ekolojik çevre konusunda farkındalık yaratmak amacıyla geçen dönemlerde yürüttüğümüz çalışmalara 2016 yılında da devam edilmiştir. Bilgilendirme ekranlarında tüketimlerimizin **çevresel etkisine dair bilgilendirici yazılar yayınlanmaktadır**. Dijital ekranlarda görsellerle, intranette banner ile ve ana girişimizde bulunan Sürdürülebilirlik panosuyla çalışanlarımıza sürekli bilgilendirilmede bulunmaktadır. Sosyal Hizmetler Çocuk Yetiştirme Yurdu'ndaki öğrencilere **basketbol eğitimi içeriğiyle**

oluşturulan programda eğitim sonrası bir karşılaşma düzenlenerek bu karşılaşmaya katılan öğrencilerin basketbol kıyafeti, basketbol topu ve diğer spor ihtiyaçları temin edilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda; sürdürülebilirlik raporlarından elde edilen **“paydaşlara yönelik eğitimler”** isimli kategoriye ait kodların yüzde ve frekansları Tablo 3.'te sunulmuştur.

Tablo 3. Paydaşlara yönelik eğitimler kategorisi

Paydaşlara yönelik eğitimler	f	%
Tedarikçi ve bayi eğitimi	9	56.25
Stajyer eğitimi	7	43.75
Toplam	16	100

Tablo 3. incelendiğinde, özel şirketlerin raporlarında paydaşlara yönelik eğitimlerinin 16 ifade ile belirtildiği ve %56.25'lik oranla **“iş sağlığı ve güvenliği”** koduna yer verildiği görülmektedir. Yine bu kodu **“stajyer eğitimi”** kodu takip etmektedir. Örneğin;

Enerji1: “2014 yılında hayata geçirilen **“Stajyer Kariyer Destek Programı”** ile stajyerlerin kariyer planlamalarına ve bireysel gelişimlerine katkı sağlayacak eğitimler ve aktiviteler 2016 yılında da düzenlendi. 2016 yılı içinde üniversite öğrencilerinden 35, lise öğrencilerinden ise 22 öğrenciye staj imkanı sağlandı. Şirketimiz Çalışma İlkeleri'ne uyum yükümlülüğü bulunan **tedarikçilerimizin tümünün** de Yolsuzlukla Mücadele Eğitimi'nden geçmesini sağlarız. Bu doğrultuda da 2016 yılında **122 tedarikçi firmada toplam 244 kişi 122 saat rüşvet ve yolsuzlukla mücadele eğitimi gerçekleştirerek tedarikçilerimizin %100 oranında bu eğitimden geçmiş olmasını sağladık.**”

6.2. Sosyal sorumluluk ve eğitim teması

Analizler sonucunda; sürdürülebilirlik raporlarından elde edilen “sosyal sorumluluk faaliyetleri” isimli kategoriye ait kodların yüzde ve frekansları Tablo 4.’te sunulmuştur.

Tablo 4. Sosyal sorumluluk faaliyetleri kategorisi

Sosyal sorumluluk faaliyetleri	f	%
Sosyal sorumluluk projeleri	12	25.53
Kültür-sanat etkinlikleri	9	19.15
Öğrencilere burs imkanı	9	19.15
Aile ve çocuk sağlığı eğitimi	7	14.89
Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi	6	12.77
Engelli eğitimi	4	8.51
Toplam	47	100

Tablo 4. incelendiğinde, raporlarda sosyal sorumluluk faaliyetlerinin 47 ifade ile belirtildiği ve %25.53’lük oranla en çok “**sosyal sorumluluk projeleri**” koduna yer verildiği görülmektedir. Bu kodu sırasıyla “*kültür-sanat etkinlikleri*”, “*öğrencilere burs imkanı*”, “*aile ve çocuk sağlığı eğitimi*”, “*toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi*” ve “*engelli eğitimi*” kodlarının takip ettiği görülmektedir. Örneğin;

Banka2:“Bilim, sanat ve edebiyat içerikli kitap basımı, İşitsel ve görsel kültür malzemelerinin üretimi, Sahne sanatları etkinlikleri, Plastik sanatlar ve el sanatlarına yönelik koleksiyon/sergi çalışmaları, **Sosyal misyona uygun kampanyaların düzenlenmesi** ve fikirlerle gelişecek diğer **kültürel çalışmalardan** oluşmaktadır. Çağdaş eğitim olanaklarına sahip olmayan ilköğretim çağındaki çocukların okul dışı eğitim aktiviteleri gerçekleştirmelerine fırsat vermek amacıyla Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) işbirliğiyle düzenlenen “Okuyorum Oynuyorum” projesine 2006 yılından bu yana destek veriyoruz. **Proje**

kapsamında 2016 yılında 130.000’e yakın çocuk/etkinlik sayısına ulaştık. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili farkındalık yaratıcı projeleri desteklemeye devam ederek geniş kitlelere ulaşılması hedeflenmektedir.”

6.3. Basım ve yayım aracılığıyla eğitim teması

Analizlerden elde edilen bulgulara bakıldığında; sürdürülebilirlik raporlarında “*basım-yayım faaliyetleri*” isimli kategoriye ait kodların yüzde ve frekansları Tablo 5.’te sunulmuştur.

Tablo 5. Basım-yayım faaliyetleri kategorisi

Basım-yayım faaliyetleri	f	%
Denetim ve sertifikasyon	8	57.14
AR-GE çalışmaları	5	35.72
Sürelî yayınlar	1	7.14
Toplam	14	100

Tablo 5. incelendiğinde, basım-yayım faaliyetlerine 14 ifade ile raporlarda yer verildiği ve %57.14’lük oranla en çok “**denetim ve sertifikasyon**” kodunun belirtildiği görülmektedir. Bu kodu sırasıyla “*AR-GE çalışmaları*” ve “*sürelî yayınlar*” kodlarının takip ettiği görülmektedir. Örneğin;

Otomotiv2: “Firmamız çalışanlarının yenilikçi fikirlerinin hayata geçirilmesi ve işbirliğini geliştirmeyi teşvik etmek amacı ile 2011 yılından bu yana düzenlenen “Benim Projem” kapsamında farklı üniversiteden yaklaşık 20 öğrencinin lisans bitirme projesini seçerek **AR-GE çalışmalarını** üniversitelerde de yaygınlaştırdık. Denetçilerin sahadaki iş güvenliği uygunsuzluklarını görebilme kabiliyetlerinin ölçülmesi ve geliştirilmesi

amacıyla 2016 yılında denetçiler için **sertifikasyon uygulaması başlattık**. Uygulama kapsamında 300 kişi*saat eğitim verilmiştir.”

6.4. Kurum ve kuruluş aracılığıyla eğitim teması

Analizlerden elde edilen bulgulara bakıldığında; sürdürülebilirlik raporlarında “kurum ve kuruluşlarla işbirliği” isimli kategoriye ait kodların yüzde ve frekansları Tablo 6.’da sunulmuştur.

Tablo 6. Kurum ve kuruluşlarla işbirliği kategorisi

Kurum ve kuruluşlarla işbirliği	f	%
MEB ile işbirliği	11	37.93
Üniversiteler ile işbirliği	9	31.03
STK’lar ile işbirliği	6	20.69
Sanayi ile işbirliği	3	10.35
Toplam	29	100

Tablo 6. incelendiğinde, raporlarda kurum ve kuruluşlarla iş birliği açısından 29 ifadenin bulunduğu ve %37.93’lük oranla daha çok “**MEB ile işbirliği**” kodunun yer aldığı görülmektedir. Bu kodu sırasıyla “*Üniversiteler ile iş birliği*”, “*STK’lar ile işbirliği*” ve “*Sanayi ile işbirliği*” kodlarının takip ettiği görülmektedir. Örneğin;

Enerji2: “Proje kapsamında 2015 yılı sonuna kadar, “xxxxx” **Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde Çelikhane İşçisi, Kaynak, Sapançılık, Tornacılık ve Çelik Üreticisi’** başlıklarında **20’nin üzerinde kurs** açıldı. 2011-2012 öğretim yılının sonunda firmamız ile “xxxxx” **Üniversitesi Rektörlüğü arasında** yapılan görüşme sonucunda, “xxxxx” Meslek Yüksekokulu bünyesinde “*Elektrik Enerjisi Üretimi, İletimi, Dağıtımı*” ve “*Metalurji*” programlarının açılması konusunda bir mutabakata varıldı. Takip eden öğretim yılından itibaren her yıl programların kontenjanları doldu.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’deki bazı özel şirketlerin 2016 yılına ait sürdürülebilirlik raporlarında yer alan eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamalarının neler olduğunun ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu çalışmada; bu faaliyetlerin, 4 tema ile 6 kategori altında 34 koddan oluşan 210 ifade ile dile getirildiği görülmektedir. Belirtilen bu 4 tema: “*personel ve paydaş eğitimi*”, “*sosyal sorumluluk ve eğitim*”, “*basım-yayım aracılığıyla eğitim*” ve “*kurum ve kuruluş aracılığıyla eğitim*” şeklinde sıralanmıştır. “*Personel ve paydaş eğitimi*” temasının; “*personel gelişimine yönelik eğitimler*”, “*personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimler*” ve “*paydaşlara yönelik eğitimler*” kategorileri şeklinde; “*sosyal sorumluluk ve eğitim*” temasının; “*sosyal sorumluluk faaliyetleri*” kategorisi şeklinde; “*basım ve yayım aracılığıyla eğitim*” temasının; “*basım-yayım faaliyetleri*” kategorisi şeklinde; “*kurum ve kuruluş aracılığıyla eğitim*” temasının ise; “*kurum ve kuruluşlarla iş birliği*” kategorisi şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde incelenen sürdürülebilirlik raporlarında şirketlerin eğitim faaliyetleri ve hizmet içi eğitim uygulamalarına dair “*personel eğitime yönelik eğitimler*” kategorisinde 65 ifadenin dile getirdiği ve en çok “*kişisel gelişim eğitimi*” ve “*mesleki gelişim eğitimi*” kodlarının üretildiği görülmektedir. Kategoriye ait diğer kodlar da incelendiğinde özel şirketlerin personelini geliştirmek, örgütsel yenilik sağlamak ve iş dünyasının gerisinde kalmamak adına eğitim veya hizmet içi eğitim faaliyetleri kapsamında farklı eğitim uygulamalarını takip ettiği anlaşılmaktadır. Analizler sonucunda işletmelerde bu eğitim faaliyetlerini planlamak ve yürütmek için öncelikle akademiler ve eğitim komiteleri oluşturulduğu, akademi ve eğitim komiteleri yetersiz kaldığı durumlarda ise dışarıdan uzmanlardan destek alındığı görülmektedir. Buna benzer sonuçları farklı

araştırmalar desteklemektedir. Arslan (1991)'in özel şirketlerde yapılan hizmet içi eğitim faaliyetlerini değerlendirmeye yönelik çalışmasında firmaların kendi personelinin eğitim ihtiyaçlarını gidermek için ilgili alanda eğitim almış yöneticiler ile eğitim fakültesi mezunları ve uzmanlarına bu eğitimi verilmektedir. Yine Çap (2004)'ün özel bir şirkette yaptığı çalışmada ilgili firmada hizmet içi eğitimler, personelin ihtiyaçları dikkate alınarak eğitim bölümü tarafından yıllık olarak planlanıp personelin işe girişinden itibaren verilmektedir. Bu eğitimlerle şirkette çalışanların mesleki ve kişisel gelişimini arttırmak, personelin niteliklerini firmanın kalitesine dönüştürmek hedeflenmektedir. Böylece kurumun, iş dünyasının rekabet ortamında kendisini ayakta tutacak hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır. Fakat Durukan (2010) yaptığı çalışmada özel şirketlerde eğitim faaliyetleri için farklı bir sonuca ulaşmıştır. Araştırmaya göre demir çelik fabrikalarının eğitim bölümlerinde çalışan personelin eğitim bilimleri konusunda yetişmiş uzmanlardan oluşmadığı ve personelin yurt içi ve yurt dışı eğitim imkânlarından yararlanmadığı tespit edilmiştir. Bunun sonucu olarak hizmet içi eğitimlerden beklenen başarının elde edilmediği ortaya konulmuştur.

Firmalarda yürütülen oryantasyon eğitimi yoluyla çalışanın işe ve iş ortamına uyumu sağlanarak yeni personelin ilgili kurumun kültür ve değerlerini hızlı bir şekilde kavraması hedeflenmektedir. Çalışanların kişisel bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirmek, sahip oldukları potansiyellerini ortaya koymak, sorumluluk ve öz güven duygusu geliştirmek adına kişisel gelişim eğitimi ve mesleki gelişimlerini artırmak, çağın teknolojik yenilik ve değişimlere uyumlarını sağlamak adına da mesleki ve teknik eğitimler gerçekleştirildiği görülmektedir. Benzer araştırmalar, çalışmanın bu sonuçlarını desteklemektedir. Doğan (2010)'un yaptığı araştırmada bankalarda çalışan personele teknik eğitimler, kişisel gelişim

eğitimleri ve zorunlu eğitimler verilmektedir. Teknik eğitimlerle personelinin bir üst kademeye yükseltmek, kişisel gelişim eğitimleriyle yöneticilere kariyer gelişimlerini tamamlamaları ve yöneticilik vazifelerinde daha başarılı olabilmeleri sağlamak amaçlanmaktadır. Bu eğitimler çerçevesinde MBA programı, İngilizce eğitimleri, koçluk gibi çeşitli konulara ağırlık verilmektedir. Zorunlu eğitimlerle bilgi güvenliği, etik kurallar, ilk yardım, oryantasyon eğitimi konulara ağırlık verildiği görülmüştür. Çelik (1988) ise yaptığı çalışmada kurumun, personeli geliştirmeye yönelik olarak kurum içi eğitim, iş başında eğitim, kurum dışı eğitim olmak üzere üç tane eğitim faaliyeti verildiği saptamıştır. Kurum içi eğitimde mesleki geliştirme eğitimi, okul eğitimi, oryantasyon eğitimi, büro personeli eğitimi, teknik personel eğitimi, yayın yoluyla eğitim, yabancı dil eğitimi, yurt dışında eğitim, muhasebecilik ve uzmanlık eğitimleri verilmektedir.

“Personel bilinçlendirmeye yönelik eğitimler” kategorisine raporlarda daha çok **“iş sağlığı ve güvenliği”** kodunun üretildiği görülmektedir. İşletmelerce çalışma ortamlarında oluşabilecek tehlikelerin, sağlığa zararlı olabilecek şartların risk ve analizleri yapılarak çalışanlara iş kazalarından ve meslek hastalıklarından korumak için iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri verildiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçları Serbest (2002)'nin özel bir otomotiv firmasında yaptığı araştırmadaki sonuçlar desteklemektedir. Araştırmaya göre firma, iş öncesi ve iş başında üretimin her aşamasında eğitimi vazgeçilmez bir unsur olarak görmektedir. Bu eğitimlere iş sağlığı ve iş güvenliği eğitimi, ilk yardım eğitimi, sağlık eğitimi ve mesleki gelişim eğitimleri örnek verilebilir. Verilen bu eğitimler Avrupa Birliği (AB) uyumu çerçevesinde yapıldığı ortaya konulmuştur. Diğer taraftan Çelik (1988)'in yapmış olduğu çalışmada ilgili şirketin personelinin geliştirmeye ve bilinçlendirmeye yönelik kurum dışı eğitim faaliyetleri yaptığı görülmüştür. Bu eğitim

faaliyetleri daha çok diğer kurumların düzenledikleri eğitim programlarına katılma şeklinde olmaktadır. Kurum dışı eğitim türünde yabancı dil eğitimi için personeli yurt dışına gönderme, yurt içi veya yurt dışı lisansüstü öğrenim imkanı sağlama ve farklı seminer, konferans veya kurslara katılma şeklinde yapılmaktadır. Çevreye daha duyarlı nesiller yetiştirmeyi önemseydiği anlaşılan şirketlerin çevre bilincini aşımak adına hem çalışanlarına hem de toplumda özellikle çocuklara için çevre eğitimleri verdiği görülmektedir. Şirketlerin, iş etiği ve yolsuzlukla mücadele eğitimine önem veren şirketlerin yine çalışanların iş dışında sosyal hayatlarını renklendirecek ve sağlıklı bireyler olmalarını sağlayacak olan spor faaliyetlerine de şirket çatısı altında yer verdiği tespit edilmiştir.

“Paydaşlara yönelik eğitimler” kategorisine bakıldığında *“tedarikçi ve bayi eğitimi”* ve *“stajyer eğitimi”* konularına odaklanıldığı görülmektedir. Bayi ve tedarikçilere, işletmelerde verilen eğitim faaliyetlerinin birçoğu verildiği, bu eğitimler sonucunda performans değerlendirmesi ve denetimler yapıldığı tespit edilmiştir. Denetimler sonucunda beklenen performans ve risk kriterlerini tam olarak karşılayamayan firmalara gelişim planlarının oluşturulduğu ve buna yönelik eğitim faaliyetleri gerçekleştirildiği görülmektedir. İşletmelerin, hem lise hem de üniversite öğrencilerine staj imkanları sağlayarak şirketin gelecek iş gücü oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Üniversitelerin 3.ve 4. sınıfında öğrenim gören öğrencilerin kariyer planlamalarına yardımcı olmak ve iş dünyasına nitelikli bireyler yetiştirmek için öğrencilere eğitim, staj ve koçluk imkânı sunulduğu tespit edilmiştir.

Sürdürülebilirlik faaliyetlerine *“Sosyal sorumluluk faaliyetleri”* kategorisi açısından bakıldığında çoğunlukla *“sosyal sorumluluk projeleri”* kodunun üretildiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ve fırsat eşitliğini sağlamak ve kadınları iş hayatında aktif hale getirmek ve

kadın girişimcilere destek olmak adına toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri verildiğinden bahsedilen raporlarda, bunun yanında kadın yöneticilere iş hayatında özgüven aşımak ve onları cesaretlendirmek için ilham verici konuşmacıların gelip toplantılar düzenlendiği, gelişim ve farkındalık programlarının tasarlandığı anlaşılmaktadır. Serbet (2002)'nin yapmış olduğu araştırmada konuyla ilgili farklı bir sonuca ulaşılmıştır. Araştırmaya göre firma, her ne kadar cinsiyet temelli bir politikayı takip etmese de kadınların yönetici kademelerine gelmelerini teşvik edilmesi konusunda uyumlu bir uygulama sergilemediği ortaya konulmuştur. İşletmelerin, toplumsal sorumluluk adına sosyal ve kültürel eğitimler gerçekleştirdiği, basın ve halkla ilişkiler departmanı aracılığıyla gezi programları düzenlediği, okul ve yurtlar inşa ederek eğitime katkı sağladığı, maddi durumu yetersiz öğrencilere burs verildiği ve sportif etkinlikler düzenlediği görülmektedir. Yine raporlar incelendiğinde sosyal ve kültürel eğitim kapsamında görme veya işitme engellilere yönelik kitap okuma eğitimleri verildiği anlaşılmaktadır.

“Basım-yayım faaliyetleri” kategorisine bakıldığında raporlarda bu konuda 14 ifadenin dile getirdiği *“denetim ve sertifikasyon”*, *“AR-GE çalışmaları”* ve *“sürelî yayınlar”* kodlarının üretildiği görülmektedir. Kendi çalışanlarına, tedarikçi ve bayilere yönelik eğitimler düzenleyen şirketlerin bu eğitimleri belirli kriterler barındıran denetim ve sertifikasyondan geçirdiği anlaşılan şirketlerin, çalışanların yenilikçi ve yaratıcı fikirlerini değerlendirerek hayata geçirmek ve inovasyon kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla AR-GE çalışmaları yaptığı görülmektedir. Raporlar incelendiğinde şirketlerin genel olarak yazılım geliştirmeyi öğrenmek ve öğrendikleri ile üretime katkıda bulunmak isteyen her çalışana yazılım ve kodlama eğitimi verdiği anlaşılmaktadır. Yine kendi bünyesinde çıkardığı sürelî yayınlarla da çalışmalarını ilgili paydaşlara iletildiği görülmektedir.

“Kurum ve kuruluşlarla iş birliği” kategorisine açısından bakıldığında özel şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında bu hususa dair 29 ifadenin dile getirildiği **“MEB, üniversite, STK ve sanayi ile iş birliği”** kodlarından bahsedildiği tespit edilmiştir. İşletmelerin, nitelikli iş gücü ihtiyacını karşılamak, gençlere gerekli iş alanlarının beklentilerine uygun nitelikleri kazandırmak, daha çok genci istihdam edebilmek için MEB, İŞKUR ve Çalışma Bakanlığı ile işbirliği yaparak mesleki eğitim faaliyetlerinin düzenlendiği anlaşılmaktadır. Meslek liselerinde laboratuvarlar kurarak uygulamalı eğitimlerin yapılması ve öğrencilerin gerçek iş tecrübesi kazanmaları sağlandığı görülmektedir. Yine buna yönelik olarak üniversitelerle işbirliği yapılarak öğrencilerin liderlik özelliklerini, kişisel ilgilerini ortaya çıkarmak, iletişim becerilerini, sorumluluk ve güven duygusunu geliştirmek, topluma karşı duyarlı bireyler olmalarını sağlamak ve böylece gençleri gerçek yaşama hazırlamak için farklı faaliyetler yürütüldüğü tespit edilmiştir. Böylece üniversitelerdeki gelişmeler iş hayatına, iş dünyasındaki gelişme ve yenilikler de üniversitelere taşınarak eğitim ile iş hayatı arasındaki kopukluklar ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye’de kurumsallaşmış bazı özel şirketlerin kendi personeline yönelik ne tür hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenlediklerine dair yapılan bu araştırmanın sonuçlarına göre ilgili kurumlarda çok farklı hizmet içi eğitim çalışmaları yapıldığı ortaya konulmuştur. Bu eğitimlerin başında kişisel ve mesleki gelişim eğitimi, oryantasyon eğitimi, iş sağlığı ve güvenliği eğitiminin yer aldığı görülmüştür. Böylece çalışanların işe adapte olmasını sağlamak, motivasyonlarını arttırmak, bilim ve teknolojiye gelişme ve ilerlemelerden haberdar olmak ve böylece kurumun iş sahasındaki niteliğini ve kalitesini arttırarak firmayı geleceğe taşımak hedeflenmiştir. Yapılan

bazı araştırmalar da bu durumu desteklemektedir (Adil, 2011; İçtüzzer, 2009). Bu eğitimlerin yanında eğitim kurumlarıyla iş birliği yapılarak iş dünyasını eğitim alanına, eğitimdeki yenilikleri iş dünyasına taşınmak amaçlanmıştır. Sonuç olarak kurumsallaşmış şirketler, iş dünyasında ayakta kalabilmek ve firmanın iş kalitesini arttırmak için farklı ve çok yönlü hizmet içi eğitim çalışmaları yapmaktadırlar. Bu eğitimler sayesinde şirkete ve şirketin personeline nitelik kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu gibi kurumsallaşmış firmaların kurum içinde yürüttükleri eğitim faaliyetlerin, kurumsallaşma yolunda olan ve iş dünyasında kalıcı olmak isteyen firmalar tarafından bilinmesi önemli bir etkidir. Bu araştırma bazı özel şirketler tarafından 2016 yılında yayımlanan sürdürülebilirlik raporları ile sınırlıdır. Araştırmacılar yeni sürdürülebilirlik raporları ve farklı şirketleri örnekleme dahil ederek yeni araştırmalar gerçekleştirebilirler. Yine özel şirketler, bu araştırmadan elde edilen bulgular neticesinde kendi hizmet içi eğitim programlarında revizyona gidebilir, programlarını bu anlamda güncelleyebilirler. Eğitim kurumları açısından bakıldığında ise şirketlerin personel eğitimi ve gelişimine önem verdiği anlaşılmakla beraber, eğitim kurumları ile diyalog kurduğu/kurmaya çalıştığı görülmektedir. Benzer iletişim kanalları genelde Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu, özelde ise okul ve üniversiteler tarafından değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Adil, A. (2011). *Katılım Bankalarında Verilen Hizmet İçi Eğitimin Personel Algısına Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi /Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akgemci, T. (1997). İnsan Kaynakları Yönetiminde Eğitim ve Geliştirme Etkinliklerinin Sağlanması. Ankara: *Verimlilik Dergisi* 4, Milli Prodüktivite Merkezi Yayını.
- Alp, İ., Öztel, A. ve Köse, M.S. (2015). Entropi tabanlı MAUT Yöntemi ile Kurumsal Sürdürülebilirlik Performansı Ölçümü: Bir Vaka Çalışması, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2) 65-81.
- Altınışık, S. (1996). Hizmet İçi Eğitim ve Türkiye’de Uygulama. *Eğitim Yönetimi Dergisi*, 3, 329-348.
- Aracı, H. ve Yüksel, F. (2016). Sürdürülebilirlik performansının ölçülmesi: Bist Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelerin Sürdürülebilir Katma Değerinin Hesaplanması, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICAFR 16 Özel Sayısı,786-801.
- Aras, G., Tezcan, N. ve Kutlu Furtuna, Ö. (2018). Çok Boyutlu Kurumsal Sürdürülebilirlik Yaklaşımı ile Türk Bankacılık Sektörünün Değerlemesi: Kamu - Özel Banka Farklılaşması, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 18(1), 47-62.
- Arslan, M. (1991). *İşletmelerde Hizmet İçi Eğitim İhtiyacının Saptanması ve Bir Uygulamanın Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ataklı, A. (1992). Eğitim ve Mesleki Başarı. *Verimlilik Dergisi*, 1, 65-71.
- Aydın, İ. (2014). *Kamu ve Özel Sektörde Hizmet İçi Eğitim El Kitabı*. Ankara: Pegem.
- Aytaç, T. (2000). Hizmet İçi Eğitim Kavramı ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 147, 66-69.
- Bilgin, K.U., Akay, A., Koyuncu, H.E. ve Haşar, E.Ç. (2007). *Yerel Yönetimlerde Hizmet İçi Eğitim*. Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Bulley, Cynthia A. (2014). Strategic Marketing In Education Services The Case Of A Private Tertiary Institution In Ghana *International Journal of Economics, Commerce and Management*, Vol. II, Issue 6 page:1-17.
- Bulut, E. Ve Gerekan, B. (2018). Sürdürülebilir Sosyal Sorumlulukta Üç Boyutlu Raporlama: Türkiye’de Sürdürülebilirlik Raporu Yayımlayan Bankalar Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal Bilimler Metinleri*,1, 80-88.
- Can, H., Akgün, A. ve Kavuncubaşı, Ş. (2001). *Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi*. Ankara: Siyasal.
- Çap, İ.B. (2004). *Kariyer Planlama ve Hizmet İçi Eğitim: Toyota Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Çelik, S. (1988). *Türkiye Emlak Kredi Bankası Eğitim Merkezindeki Hizmet İçi Eğitim Etkinliklerinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

- Demirtaş, Z. ((2010). *Öğretmeni Hizmet İçinde Yetiştirmenin bir Aracı Olarak Denetim. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 142-52.
- Doğan, Ö. (2010). *Bankalarda Hizmet İçi Eğitim Etkinliği Araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi/Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Durukan, T. (2010). *Türkiye’de Demir Çelik Fabrikalarında Uygulanan Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ecer, F. (2019). Özel Sermayeli Bankaların Kurumsal Sürdürülebilirlik Performanslarının Değerlendirilmesine Yönelik Çok Kriterli Bir Yaklaşım: Entropi-ARAS Bütünleşik Modeli, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 365 – 390.
- Ergül, H. F. (2006). İşletmelerde Eğitim Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7, 51-72.
- Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelken.
- Görmüş, A. Ş. ve Kahya, V. (2010). *Hizmet İçi Eğitim Programlarının Kamu Çalışanlarının Motivasyonuna Etkisi: Eti Maden İşletmelerinde Bir Uygulama*. 1(1), 37-49. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/202151> [06.05.2018].
- Güçlü, F.C. ve Şahin, L. (2010). Genel Olarak Hizmet İçi Eğitim: Ülker Şirketler Topluğu Hizmet İçi Eğitim Süreci ve Uygulamaları. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59, 217-270.
- Güldür, M. M.(2014). *Hazır Giyim Üretiminde Ütöleme Kalitesinin Hizmet İçi Eğitim Süreci ile İyileştirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GRI. (2013). G4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzları.
- Harmankaya, H., Aydın, S. ve Zerenler, M., (2010). Balanced Scorecard Sisteminin Hazır Giyim İşletmesinde Uygulanması. *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(20), 171-191.
- İçtüzzer, E. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasında Çalışanlara Verilen Hizmet İçi Eğitimler Üzerine Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi /Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel.
- Kaya, Ö. ve Kaya, E. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Bankaların Rolü ve Türkiye’de Sürdürülebilir Bankacılık Uygulamaları, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 75-94.
- Kaya, Y.K. (2009). *İnsan Yetiştirme Düzenimiz: Politika-Eğitim-Kalkınma*. Ankara: Pegem.
- Kayhan, A., Baysan, O. ve Alcı, B.(2018). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 72, 545-559.

- Özçelik, F. Ve Avcı Öztürk, B. (2014). Evaluation of Banks' Sustainability Performance in Turkey with Grey Relational Analysis, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 63,189-210.
- Özmen, A., Karakoç, M. ve Yeşildağ, E. (2020). Sürdürülebilirlik Raporlaması: Bist Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan Şirketler Üzerine Bir Uygulama, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 63, 153-174
- Öztürk M. ve Sancak S. (2007). Hizmet İçi Eğitim Uygulamalarının Çalışma Hayatına Etkileri. *Journal of Yasar University*, 2 (7), 761-794.
https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/05/No_7_vol2_10_ozturk.pdf [06.05.2018].
- Pehlivan, İ. (1992). Hizmet İçi Eğitim Verimlilik İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 25(1), 251-284.
- Sabuncuoğlu, Z. (2005). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Alfa Aktüel.
- Selimoğlu, E. ve Yılmaz, H.B. (2009). Hizmet İçi Eğitimin Kurum ve Çalışanlar Üzerine Etkileri. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 5(1), 3-23.
- Serbest, F. (2002). *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türk Özel Sektöründe İstihdam ve Eğitim Politikaları: Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş. Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi /Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Saxena, M. & Kohli, A.S. (2012). Impact Of Corporate Social Responsibility on Corporate Sustainability: A Study of The Indian Banking Industry, *IUP Journal of Corporate Governance*, Vol. 9, No. 4: 39-54.
- Taymaz, A. H. (1997). *Hizmet İçi Eğitim: Kavramlar, İlkeler, Yöntemler*. Ankara: TAKAV.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Zahid, M. & Ghazali, Z. (2015). Corporate Sustainability Practices Among Malaysian REITs and Property Listed Companies, *World Journal of Science, Technology and Sustainable Development*, Vol. 12, No. 2: 100-118.
- Weber, Olaf (2017), "Corporate Sustainability and Financial Performance of Chinese Banks, *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*, Vol. 8, No. 3: 358-385.

www.dictionarycambridge.com.

[10.05.2018]

APA Çetin, C . (2020). İnternet Kullanımı Yolsuzluğu Azaltır mı? BİT Çerçevesinde Panel Veri Analizi . Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 21 (3) , 41-61 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/56987/783061>

Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi: 21.08.2020

Kabul Tarihi: 21.09.2020

Research Article

Received Date: 21.08.2020

Acceptation Date: 21.09.2020

İNTERNET KULLANIMI YOLSUZLUĞU AZALTIR MI? BİT ÇERÇEVESİNDE PANEL VERİ ANALİZİ

Cemre Nur Çetin¹

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

- ❖ Yolsuzluk,
- ❖ İnternet kullanımı,
- ❖ Bilgi iletişim teknolojileri,
- ❖ Küresel yönetim,
- ❖ Panel veri analizi

Çalışmada internet kullanımının yolsuzluk üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olup olmadığını 164 ülke için 2012-2018 yıllarını kapsayan dönemde dinamik panel veri analizi ile test etmek amaçlanmaktadır. Ana bağımsız değişken olan internet kullanımının yanı sıra kişi başına düşen gelir, Dünya Bankası küresel yönetim göstergelerinden ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, politik istikrar ve şiddetsizlik ve hukukun üstünlüğü bağımsız değişkenlerinin de yolsuzluk üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Bu amaç doğrultusunda yöntem olarak sistem GMM analizi tercih edilmiştir. Çalışmadan elde edilen ampirik sonuçlar internet kullanımının yolsuzluğu azalttığı yönündeki hipotezi destekler niteliktedir.

DOES THE INTERNET USAGE MITIGATE CORRUPTION? A PANEL DATA ANALYSIS THROUGH ICTs

Cemre Nur Çetin

ABSTRACT

The study aims to test whether internet usage has a reducing impact on corruption or not for 164 countries in the period of 2012-2018 by dynamic panel data analysis. Also, per capita income, voice and accountability, political stability and absence of violence and the rule of law are added to the model as independent variable and their effects on corruption are analysed. In parallel with this purpose, system GMM is preferred. The empirical results obtained from the study support the hypothesis that internet usage reduces corruption.

Keywords:

- ❖ Corruption,
- ❖ Internet usage,
- ❖ Information and communication technology,
- ❖ Global governance,
- ❖ Panel data analysis

¹ Anadolu Üniversitesi, cemrenurcetin@gmail.com , <https://orcid.org/0000-0002-7396-7859>

1. GİRİŞ

Yolsuzluk çok eski tarihlere kadar dayanan toplumu ve devleti yakından ilgilendiren Dünya Bankası'nın "*kamu gücünün ve kaynaklarının özel menfaat amacıyla kötüye kullanılması*" şeklinde tanımladığı sosyal bir olgudur. Son yarım asırdır küreselleşmenin artması ve ülkelerin birbirleriyle daha da entegre olmasıyla beraber bu kavram sosyalliğin yanı sıra hem ekonomik hem de politik bir olguya dönüşerek varlığını hissettirmeye devam etmiştir. Gelişmişlik seviyesi fark etmeksizin her ülkede karşılaşılan yolsuzluğun ekonomiye etkilerinden ötürü son dönemlerde iktisatçılar için de revaçta olan bir konu haline gelmiştir.

İnternetin yolsuzlukla mücadelede dünya çapında kullanılabilecek çok yararlı bir teknoloji olduğu düşünülmektedir. Son yıllarda bilgi teknolojisinde (BİT) kaydedilen ilerleme ve internet kullanımındaki artış ülkeleri yolsuzlukla mücadele etmek hususunda BİT kapsamında politika arayışlarına itmiştir. Bunun için son yıllarda hemen hemen her ülkede aktif olarak e-Devlet gibi uygulamalar kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde popülerliği giderek artan internet kullanımıyla birlikte gelişen bu tarz teknolojiler yolsuzluğu azaltmak için faaliyete geçirilen politik uygulamalara destek olmuştur. Özellikle son 15 yıldır dünya çapında kullanılan e-Devlet gibi uygulamaların artan internet kullanımıyla birlikte yolsuzluğu azaltmada etkili olduğu düşünülmektedir.

Son 20 yılda internetin yaygınlaşmasında görülen muazzam değişim, bu değişimin farklı ekonomik sonuçları üzerine araştırmalarını da beraberinde getirmiştir. İnternetin ekonomi üzerinde yarattığı etkiler enflasyondan politik ekonomi sorunlarına, teknolojik gelişmelerden elde edilen verimlilikten artan doğrudan yabancı yatırıma, yolsuzluktan demokrasi sorunlarına ve kayıt dışı ekonomiye kadar çeşitli alanlarda kendisini göstermektedir.

Literatürde yolsuzluğun yoksulluk, gelir adaletsizliği, ekonomik büyüme gibi konularla olan ilişkisini inceleyen pek çok çalışma mevcuttur. Ancak günümüzde iletişimde artan teknolojik gelişmelerin de bir sonucu olan internet ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar çok azdır. Neredeyse bağımlılık haline gelen internet kullanımının sosyoekonomik ve politik bir problemi iyileştireceğine dayanan bu kuramın ele alınan veri seti ve değişkenler açısından literatüre güncel ve özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın giriş bölümünün ardından, ikinci bölümünde yolsuzluğun teorik çerçevesi oluşturulduktan sonra BİT çerçevesinde internet ve yolsuzluk arasında teorik ilişki incelenmiştir. Üçüncü bölümde yolsuzluk ve internet kullanımı arasındaki ilişkiyi test etmek için ekonometrik analiz yapılmış ve bulgular bir arada değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

2.1. Yolsuzluk

Yolsuzluk çok eski tarihlere kadar dayanan toplumu ve devleti yakından ilgilendiren sosyal bir olgudur. Son yarım asırdır küreselleşmenin de giderek artmasıyla birlikte bu kavram sosyalliğin yanı sıra hem ekonomik hem de politik bir olguya dönüşmüştür.

Yolsuzluk kavramına ilişkin olarak literatürde pek çok tanım vardır. Ancak en yaygın olarak kullanılan ve ortak kabul gören tanım Dünya Bankasına aittir. Bu tanıma göre yolsuzluk "*kamu gücünün ve kaynaklarının özel menfaat amacıyla kötüye kullanılmasıdır*" (World Bank, 2000). Başka bir tanım da Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne aittir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) ise yolsuzluğu "*emanet edilen gücün özel kazanç için kötüye kullanılması*" şeklinde tanımlamıştır. Ancak Dünya Bankası'nın tanımından hareketle yolsuzluğun sadece kamu sektöründe olduğu

kanısına ulaşmak yanlıştır. Çünkü yolsuzluk özel sektörde de kendini göstermektedir. Tanımda kamu gücünü kötüye kullanım, kişinin sadece şahsi yararına değil herhangi bir zümrenin, partinin, grubun veya ailenin de yararına olabileceği de kastedilmektedir (Tanzi, 1998). Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün tanımında ise özel ve kamu sektörü bir arada kastedilmektedir. Yolsuzluğun sadece parasal olarak algılanmaması, herhangi bir menfaatin de aktarılabilceği çerçevesinde değerlendirilmelidir (Karluk ve Ünal, 2017).

Peki yolsuzluk nasıl ölçülür? Yolsuzluğun ölçümünü yapmak mümkün olmasa bile bu olgunun algısının ölçümünün yapılması mümkün olmaktadır (Tanzi, 1998). Yolsuzluk algısı Uluslararası Şeffaflık Örgütü (TI) tarafından 1995'den bu yana her yıl düzenli olarak "yolsuzluk algısı endeksi" olarak ölçülüp rapor halinde yayınlanmaktadır. Yolsuzluk algısının

ölçülmesinde en geniş kapsamlı ölçüm yöntemi olan yolsuzluk algısı endeksi Göttingen Üniversitesi araştırmacılarının oluşturduğu bir ekip tarafından Johan Lambsdorff'un başkanlığında derlenmektedir. Endeks kamusal fonların ne kadarının illegal olarak bireyin zimmetine geçirildiğini, kamu memurlarının ve politikacılarının ne ölçüde rüşvet kabul ettiğini, kamusal satın alımlarda meşru olmayan ödemelerin ne derece kabul edildiği ve buna benzer suçların ne ölçüde gerçekleştiğine dair oranları içermektedir (Andvig vd., 2000). Yolsuzluk algısı endeksinde ülkeler 0 ile 100 arasında puanlar almaktadır. Ülke puanının 0 değerine doğru yaklaşması yolsuzluğun arttığını, 100 değerine doğru yaklaşması ise yolsuzluğun azaldığını ifade etmektedir (Transparency International, 2020). Tablo 1'de en son yayınlanan 2019 yolsuzluk algısı endeksi raporuna göre yolsuzluğun en yoğun olduğu ve en az olduğu bazı ülkeler gösterilmektedir.

Tablo 1: Yolsuzluk Algısı Endeksine göre 2019 yılındaki en iyi ve en kötü ülkeler (Transparency International, 2020)

Ülkeler	Sıralama	Puan
Yeni Zelanda	1/180	87/100
Danimarka	1/180	87/100
Finlandiya	3/180	86/100
İsviçre	4/180	85/100
Singapur	4/180	85/100
İsveç	4/180	85/100
Norveç	7/180	84/100
Hollanda	8/180	82/100
Lüksemburg	9/180	80/100
Almanya	9/180	80/100
Venezuela	173/180	16/100
Ekvatorial Gine	173/180	16/100
Sudan	173/180	16/100
Afganistan	173/180	16/100
Yemen	177/180	15/100
Suriye	178/180	13/100
Güney Sudan	179/180	12/100
Somali	180/180	9/100

Tablo 1'e göre yolsuzluğun en düşük olduğu ülkelerin başında Yeni Zelanda, Danimarka, Finlandiya gibi ülkeler gelirken; yolsuzluğun en yüksek olduğu ülkeler ise Somali, Güney Sudan, Suriye ve Yemen gibi ülkeler olmuştur. Türkiye ise bu listede yolsuzluğun en düşük ya da en

yüksek olduğu ülkeler arasında değildir. Türkiye 39 puanla 180 ülke arasında 91. sırada yer almaktadır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün 2019 raporuna göre Türkiye 2018'de 41 puanla 180 ülke arasında 78. sıradayken, 2019 yılında 2 puan kaybederek 13 sıra gerilemiştir.

Tablo 1'den de görüleceği üzere yolsuzluk gelişmiş ülkelerde az iken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ise daha fazladır. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün yolsuzluk raporlarında üst sıralarda yer alan ülkelerin ortak özellikleri

gelişmişlik düzeylerinin ve milli gelirlerinin yüksek oluşu iken, listenin son sıralarında yer alan ülkeler ise çoğunlukla üçüncü dünya ülkeleridir ve bununla beraber gelişmişlik düzeyleri ve milli gelirleri düşüktür. Bu özellikler bir ülkenin yolsuzluğa meyilli olup olmadığı konusunda ipucu veren önemli detaylardır.

Yolsuzluk algısı endeksine bakıldığında yolsuzluğun demokratik ülkelerde, demokratikleşmeyi tam sağlayamamış ülkelere kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir (Paldam, 2002). Demokrasi seviyesi arttıkça ülkelerde yolsuzluk seviyesinin azaldığı da yolsuzluk raporlarında net bir şekilde görülmektedir. Bunun yanı sıra Johnston (1998) nitelendirdiği gibi yolsuzluk “demokrasinin AIDS’idir”. Bu yüzden karşılaşıma yoğunluğu değişse bile yolsuzluk küresel bir olgudur ve her coğrafyada görülebilmektedir (Oktar, 2003).

Dünyadaki hemen hemen her ülkede yolsuzluğa sebep olan ve kamu çalışanlarını yolsuzluğa iten temel nedenler arasında (a) maaş seviyesi, (b) bürokratik adetler, (c) para ceza sistemi, (d) kurumsal kontroller ve (e) kanun, kural ve prosedürlerde şeffaflık yer almaktadır. Kamu çalışanlarının yolsuzluğu her zaman tek başlarına yapmadığı gerçeği düşünüldüğü zaman halkı yolsuzluğa iten nedenlere de bakılması gerekmektedir. Halka yolsuzluk yapmayı cazip kılan nedenler arasında ise (a) vergi sistemi, (b) belirli harcama kararları, (c) devlet düzenlemeleri ve yetkilendirmeler ve (d) piyasada belirlenen fiyatların altında gerçekleşen mal ve hizmet sunumları yer almaktadır (Tanzi, 1998). Ancak yolsuzluğa neden olan temel belirleyiciler bunlarla sınırlı değildir. Yolsuzluğun belirleyicileri iktisadi, politik, bürokratik ve kültürel belirleyiciler olmak üzere 4 grup altında kategorize edilmiştir (Iliman ve Tekeli, 2016).

Yolsuzluğu açıklamada kullanılan iktisadi belirleyiciler arasında kişi başına gelir, büyüme, ticarete açıklık, gelir dağılımı, enflasyon oranı;

politik belirleyiciler arasında demokrasi, seçme ve seçilme, basın özgürlüğü; bürokratik ve düzenleyici belirleyiciler arasında bürokrasi kalitesi, yargı sistemi, kamu memurlarının ücret seviyeleri; kültürel ve dinsel belirleyiciler arasında ise protestanlık ve etnik homojenite gibi faktörler etkili olmaktadır (Seldadyo ve Haan, 2006). Bu belirleyicilerden hareketle denilebilir ki yolsuzluğun ülkeler ve ekonomileri üzerinde farklı etkileri vardır. Yine de genel kabul yolsuzluğun fiyatlar düzeyini bozduğu, tasarruf, yatırım ve geliri azalttığı, ekonomik büyümeyi engellediği yönündedir (Ghalwash, 2014). Ancak literatürde farklı sonuçlar elde eden çalışmalar da mevcuttur. Örneğin yolsuzluğun ekonomik büyümeyi negatif etkilediği (Sandholtz ve Koetzle, 2000; Barreto, 2001; Akçay, 2002; Ata ve Arvas, 2011; Goel ve Nelson, 2011) genel kanısına karşılık Ades ve Di Tella (1997); Acemoğlu ve Verdier (1998), Braun ve Di Tella (2004), Ali vd. (2010), Paul (2010), Swaleheen (2011) çalışmalarında ekonomik büyüme ve kişi başına gelir gibi yolsuzluğun ekonomik belirleyicilerinin yolsuzluk ile pozitif ilişkisini bulmuşlardır. Leff (1964) ve Khan (1996) çalışmalarında yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde yavaş hareket eden tekerleklerin yağlanması şeklinde bir etki yarattığını öne sürseler de literatürde yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasında aksi ilişki olduğu ağırlık kazanmıştır. Yolsuzluğun politik, bürokratik ve kültürel/dinsel belirleyicileri ile arasında ise literatürde genel kabul görmüş ilişki negatiftir (Van Rijckeghem ve Weder, 1997; Chang ve Golden, 2004; Damania, Per ve Muthukumara, 2004; Yardımcıoğlu, 2013; Yakışık ve Çetin, 2014).

Yolsuzluğu belirleyen tüm bu değişkenlerin yanı sıra son yıllarda popülerliği giderek artan internet kullanımı dolayısıyla, internet ve yolsuzluk arasındaki ilişkinin de incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

2.2. BİT Çerçevesinde İnternet ve Yolsuzluğun Teorik İlişkisi

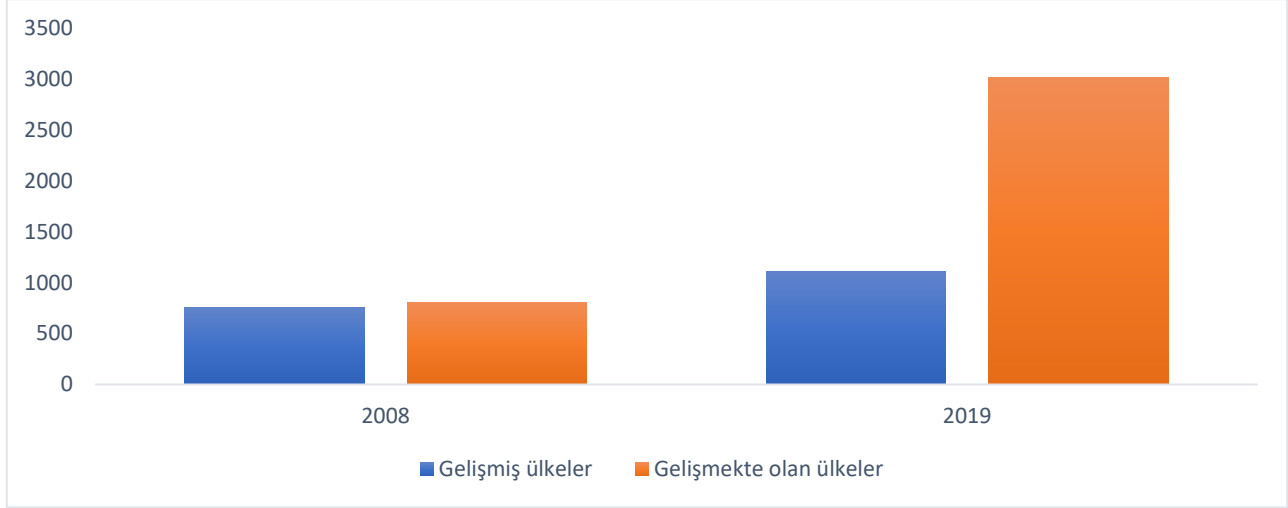
İnternet, kullanımının yaygınlaşmasıyla günümüzde bilgi alışverişinde inovasyonlar sağlayarak yolsuzlukla mücadele etme hususunda umut veren yeni bir araç olmuştur (Vinod,1999). Bilgi İletişim ve Teknolojilerinin de ortaya çıkmasıyla birlikte son yıllarda literatürde yolsuzluğun klasik belirleyici faktörlerinin dışında internet kullanımı gibi konularla ilişkisi de ele alınmaya başlanmıştır.

İnternet, istatistiklere erişimi artırarak daha fazla hesap verebilirlik sağlamaktadır. Vatandaşların ve kamu çalışanlarının kararlarını ve faaliyetlerini izlemesine izin vererek bilgi asimetrisini ortadan kaldırmak ve şeffaflığı artırmak için etkili bir araçtır. Bir yandan, internet penetrasyonu² kamu çalışanlarının takdir yetkisini azaltarak ve idari istismarları, şikayetleri ve yolsuzluk eylemlerini bildirmeyi kolaylaştırarak kuralların daha iyi uygulanmasına yardımcı olurken öte yandan internetin benimsenmesi devletin idari süreçlerini otomatikleştirerek bürokrasiyi azaltmaktadır. Bunların yanı sıra cep telefonu teknolojisi yolsuzlukla mücadeleye vatandaşları yolsuzluk eylemlerini bildirmeye teşvik ederek yardımcı olmakta ve özellikle seçimler gibi kritik dönemlerde bilgi yayınlama hızını arttırmaktadır. Ayrıca rüşvet isteyen yetkililerle görüşmeleri cep telefonu ile kaydederek bunları internet aracılığıyla belgelemek de yolsuzlukla mücadeleyi etkin hale getirmektedir. Cep telefonlarının ve internetin benimsenmesi, yolsuzlukla mücadeleye yardımcı olan katılımcı gazeteciliğin de ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Örneğin internet ve cep telefonları yolsuz politikacılara karşı 'Arap Baharı' hareketlerinde kilit belirleyiciler olarak rol oynamıştır (Sassi ve Ali, 2017).

İnternet, dünya çapında tek amacı yolsuzluğu ortaya çıkarmak olan web sitelerini de içermektedir. ABD için watergate.info, Hindistan için tehelka.com ve dünya çapında WikiLeaks.com bu web sitelerine örnektir (Goel, Nelson ve Naretta, 2012). İnternet; erişimi olan herkese yolsuzlukla ilgili bilgileri yayınlamak ve medyayı etkin bir şekilde kullanarak demokratikleştirme adına olanak sağlamaktadır. Örneğin; WikiLeaks, kullanıcıların hassas bilgileri anonim olarak yayınlamasına izin veren bir web sitesidir. Bugüne kadar 1,2 milyondan fazla belgeye ev sahipliği yapmıştır. WikiLeaks, internetin, bilgi iletişim ve sosyal medya teknolojilerinin yolsuzlukla mücadelede nasıl kullanılabileceğinin en güzel örneğidir. (Bertot, Jaeger ve Grimes, 2010). Ayrıca literatürde cep telefonları ve WikiLeaks gibi teknolojilerin kamu sektörü yolsuzluğunu azaltmada etkili olduğu sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur (Arpit, 2012; Shrivastava ve Bhattacharjee, 2014; Lee ve Lio, 2016; Mimbi ve Bankole, 2016; Kanyam et al., 2017).

İnternet yayılımı veya penetrasyon oranı, internet kullanan bir ülkedeki toplam nüfusun yüzdesi ile ilgilidir. İnternet kullanıcılarının veya internet erişimi olan kişilerin sayısını ölçer (Jin & Cho, 2015). Şekil 1'de 2008 ve 2019 yıllarındaki ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre internet kullanımı gösterilmiştir. Buna göre 2008 yılında hemen hemen aynı düzeyde internet kullanımına sahip olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark 2019 yılına gelindiğinde artmıştır. 2008 yılından 2019 yılına kadar gelişmiş ülkelerde internet kullanan kişi sayısı 1,5 kat artarken, bu sayı gelişmekte olan ülkeler için neredeyse 4 katına kadar çıkmıştır.

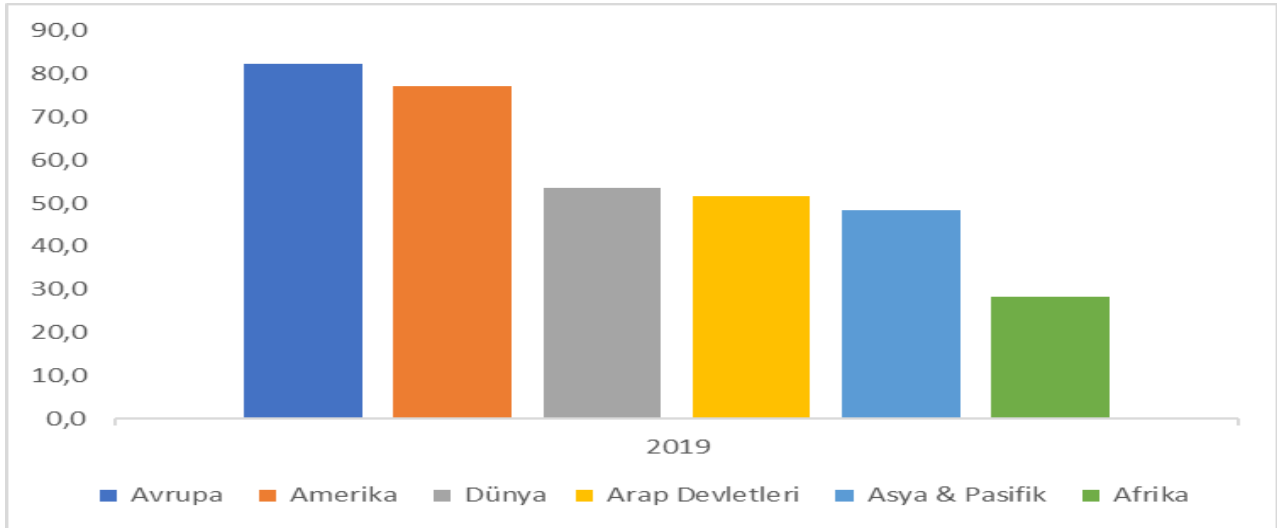
² Penetrasyon oranı=İnternet kullanıcıları/Nüfus

Şekil 1: Ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre internet kullanımı (Milyon)³

Kaynak: ITU İstatistik (<http://www.itu.int/ict/statistics>)

Şekil 2’de ise 2019 yılı tahmini verilere göre bölge bazında internet kullanımı oranı gösterilmiştir. Şekil 2 incelendiğinde internet kullanım oranının en yüksek seyrettiği bölgeler Avrupa ve Amerika olurken; az gelişmiş ülkelerin yoğunlukta olduğu Afrika ise internet kullanım

oranının en az olduğu bölge olup dünya ortalamasının altında kalmıştır. Bu oranlar bize internet kullanım oranının gelişmiş ülkelere göre çok düşük olan ülkelerin aynı zamanda yolsuzluğun yüksek olduğu ülkeler olduğunu göstermektedir.

Şekil 2: Bölgelere göre internet kullanımı (100 kişi başına)⁴

Kaynak: ITU İstatistik (<http://www.itu.int/ict/statistics>)

³ 2019 verileri tahmini verilerdir.

⁴ 2019 tahmini verileri kullanılmıştır.

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında, internet kullanımının yaygınlaşması BİT devriminin bir parçasıdır. BİT kullanıcıların bilgilere erişmesini, depolamasını, işlemlerini ve iletmesini sağlayan çeşitli donanım ve yazılım sistemlerini ifade eder. BİT kamu çalışanlarının rüşvet ve ilgili davranışlarda yakalanma şansını arttırırken; halk arasında da yolsuzlukla ilgili genel bir farkındalık yaratarak yolsuzluk davranışlarına duyarsız kalınmamasını sağlamıştır (Bertot, Jaeger ve Grimes, 2010).

Bilgi teknolojilerindeki gelişim ve internet kullanımının yaygınlaşmasıyla devletler vatandaşlarına daha etkin ve verimli hizmetler de sunabilmekte; aynı zamanda kamu hizmetlerini kontrol etme ve yolsuzluğu azaltma hususunda da önemli gelişmeler gösterebilmektedir. Vatandaşa internet aracılığıyla çevrimiçi hizmet sunabilen e-devlet gibi uygulamalar rüşvet, haksız rekabet ve adam kayırmak gibi sorunların üstesinden gelerek sağladığı etkin, güvenilir ve sistematik hizmetle sosyo-ekonomik yapının işleyişini düzene sokmuştur. Bu bağlamda teknoloji hem kamu kurumlarının kendi arasında hem de vatandaşların kamu kurumları ile arasında daha hızlı ve rahat iletişim kurabilmelerini sağlamaktadır (Keyifli, 2016). Özetle, e-devlet gibi bir uygulamanın şeffaflığı ve hesap verilebilirliği düzenleyeceğine dair sonuç elde eden birçok çalışma (Andersen ve Rand, 2006; Shim ve Eom, 2008; Anderse, 2009; Elbahnasawy, 2014; Keyifli, 2016; Linhartová, 2017) mevcuttur ve çalışmalardan elde edilen kanıtlar internetin yeterli ve etkin kullanılması dahilinde yolsuzlukla etkili bir biçimde mücadele etmek için kullanılabileceğini (Andersen vd., 2011; Lio, Liu ve Ou, 2011; Goel, Nelson ve Naretta, 2012; Elbahnasawy, 2014; Acaravcı vd., 2016) göstermektedir.

Yolsuzluk ve BİT arasındaki bağlantıya artan ilgiye rağmen, cep telefonlarının ve internet kullanımının yolsuzluk üzerindeki etkisinin ampirik kanıtları çok azdır. Bu alandaki

çalışmaların çoğu e-devlet ve yolsuzluğa odaklanmaktadır. Teorik olarak internetin gelişmesi ve artan kullanımının, yolsuzluk uygulamalarına ilişkin bilgilerin uygun şekilde yayılmasını sağladığı için yolsuzluğun azalmasına neden olabileceği düşünülmektedir. Literatürde, internet aracılığıyla bilgiye daha hızlı ve kolay erişen bilinçli bir toplumun yolsuzluk eylemlerini daha iyi rapor edip bu haksızlığa karşı koyabileceğini savunan birtakım çalışmalar mevcuttur.

2.3 Literatür

Son yılların en etkili teknolojilerinden biri de internettir. Gücü, günümüzde çok önemli olan bilginin gücü ile ilgilidir. Literatürde internet kullanımının yolsuzluğun azaltılması üzerinde önemli ve olumlu bir etkisi olabileceği varsayılmaktadır. Bunun bilgiye daha iyi erişim, potansiyel olarak daha yüksek şeffaflık ve internet üzerinden kamu yönetimindeki belirli süreçlerin otomasyonu sağlaması ile olabileceği kabul edilmektedir. Ancak bugüne kadar yolsuzluğun teorik ve ampirik literatüründe bu konuya çok az dikkat çekilmiştir (Hunady ve Orviska, 2015). İnternet ve yolsuzluk arasındaki bağlantıyı inceleyen çalışmalar sınırlı olduğundan bu ilişkinin yanı sıra yolsuzluğun bilgi iletişim teknolojileri ve e-Devlet, iyi yönetim gibi göstergelerle arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara da yer verilmiştir.

Acaravcı vd. (2016), çalışmasında incelediği 80 ülkeyi gelir gruplarına göre ayırarak 1990-2011 dönemi için dışa açıklık, gelir, internet kullanımı, yönetim kalitesi ve yolsuzluk arasındaki nedensellik ilişkilerini panel veri analizi ile incelemiştir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik modeli kullanılan çalışmada yolsuzluk ve internet kullanımı, yolsuzluk ve yönetim kalitesi, yolsuzluk ve gelir, yolsuzluk ve dışa açıklık değişkenleri arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkileri bulunmuştur. Çalışmaya konu olan ülkelerde internet kullanımı, yönetim

kalitesi göstergeleri, dışa açıklık ve gelirden meydana gelecek gelişmelerin yolsuzluğu azaltıcı yönde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Andersen vd. (2011), internet kullanımı ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi ülkelerarası kesit veri analizi kullanarak 1991-2006 dönemi için incelemiştir. Elde edilen ampirik sonuçlar internet kullanımının yolsuzluğu azalttığı yönündedir.

Elbahnasawy (2014), internet kullanımı ve e-Devlet uygulamasının yolsuzluk üzerindeki etkisini 160 ülkeyi kapsayan 1995-2009 dönemi için panel veri analizi ile araştırmıştır. Yapılan nedensellik analizine göre, e-devletten yolsuzluğa doğru tek yönlü, internet kullanımı ve yolsuzluk arasında ise çift yönlü nedensellik bulunmuştur. E-Devlet, telekomünikasyon altyapısı geliştirilerek ve sunulan çevrimiçi hizmetin kapsamının ve kalitesinin iyileştirilmesiyle yolsuzluğu azaltmada daha etkili bir politika aracı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Lio, Liu ve Ou (2011), internet kullanımı ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi 70 ülke için 1998-2005 yıllarını kapsayan dönemde panel veri analizi kullanarak araştırmışlardır. Sonuçlar internet kullanımının yolsuzluğu azalttığı yönünde işaretler vermiştir. Granger nedensellik analizi sonucuna göre ise internet kullanımı ve yolsuzluk arasında çift yönlü nedensellik vardır.

Goel, Nelson ve Naretta (2012), 150 ülkeyi kapsayan çalışmalarında internetin yolsuzluk üzerindeki etkisini araştırmış ve internet ile yolsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki bulmuşlardır. İnternetin bilgiye erişimi ve bilginin yayılma hızını arttırarak yolsuzluğu azalttığı ve bunun da yolsuzluk bilincini geliştirdiğini savunmuşlardır.

Benzer şekilde Wu (2011), internet kullanımının yolsuzluk üzerindeki etkisini 176 ülkenin 1999-2008 dönemini analiz ettiği

çalışmasında internet kullanımının yolsuzluğu azalttığına dair sonuçlar elde etmiştir.

Charoensukmongkol ve Moqbel (2014), BİT yatırımları ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi 42 ülke için 2003-2007 yıllarını kapsayan dönem için araştırmışlardır. Çalışmada BİT yatırımlarının yolsuzluk üzerinde hem pozitif hem de negatif etkilere sahip olduğu ve bu bağlamda BİT yatırımlarındaki artışın teknolojik altyapıları geliştirmesini sağlayarak yolsuzluğun izlenebildiği ve kontrol edilebildiği; ayrıca daha fazla yatırımın yolsuzluk için fırsat yaratabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Koyuncu ve Ünver (2017), bilgi iletişim teknolojilerinin yolsuzluğu azaltıp azaltmadığını 2002-2012 döneminde 177 ülke için tek ve çok değişkenli panel veri analizi yaparak test etmişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, bilgi iletişim teknolojilerinin yolsuzluk üzerinde bir azalışa neden olduğu gözlenmiştir.

Kanyam, Kostandini ve Ferreira (2017), cep telefonu penetrasyonu ve internet adaptasyonunun yolsuzluk üzerinde etkilerini 2002-2014 döneminde 44 Sahra Altı Afrika ülkesi için panel veri yöntemi kullanarak incelemiştir. Granger nedensellik analizi sonuçlarına göre, cep telefonu penetrasyonundan ve internet adaptasyonundan yolsuzluğa doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır.

Shrivastava ve Bhattacharjee (2014), bilgi iletişim teknolojileri ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi 98 ülkeyi kapsayarak 2010 yılı için analiz etmişlerdir. Bilgi iletişim teknolojileri ve yolsuzluk arasında negatif bir ilişki olduğu ve bunun da hükümet etkinliğini ve ekonomik verimi olumsuz etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Keyifli (2019), gelişmiş ve gelişmekte olan 186 ülkeyi ele aldığı çalışmada 2018 verilerini kullanarak yolsuzluk ve e-Devlet gelişmişlik endeksi arasındaki ilişkiyi incelemek

için yatay kesit analiz yöntemini kullanmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına göre yolsuzluk ve e-Devlet gelişmişlik endeksi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Shim ve Eom (2008), 77 ülke için e-Devlet ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Ulaşılan sonuçlar e-Devlet kullanımının yolsuzluğu azaltmada pozitif bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Andersen ve Rand (2006), çalışmalarında ülkeler arası regresyon tekniğini kullanarak 1997-2002 dönemi için e-Devlet ve yolsuzluk arasındaki ampirik ilişkiyi araştırmışlardır. Sonuçlar e-Devlet uygulamasının yolsuzluk üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğunu göstermiştir. Yazarlara göre iyi tasarlanmış bilgi iletişim teknolojileri ile yolsuzluğa karşı savaş kazanılabilir.

Andersen (2009), 149 ülkenin 1996-2006 dönemi için e-Devletin yolsuzluk üzerindeki etkisini panel veri yöntemi kullanarak araştırmıştır. Ampirik sonuçlarda e-Devlet uygulamasının OECD üyesi olmayan ülkelerde azaltıcı etkisi bulunmuştur.

Linhartova (2017), e-devletin yolsuzluğu azaltmasındaki rolünü 2003-2014 yıllarını kapsayan dönemde 117 ülke için araştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bilgi iletişim teknolojilerinin kullanılmasının ve e-Devlet programının geliştirilmesinin ülkelerde yolsuzluğu azaltıcı etkileri vardır.

Yolsuzlukla mücadelede internet kullanımının etkisi göz önüne alındığında literatürde bu konuda az sayıda çalışma olması bu ilişkinin güncel verilerle analiz edilme ihtiyacını doğurmuştur.

3. ANALİZ

3.1. Veri Seti ve Model

Bu çalışmada amaç internet kullanımının yolsuzluk üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olup olmadığını test etmektir. Bu bağlamda verilerin elde edilebilirliği göz önünde bulundurularak 164 ülkenin 2012-2018 dönemi incelenerek dengeli (strongly balanced) panel veri analizi yapılmıştır. Modelde kullanılan değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 2’de mevcuttur.

Tablo 2: Model değişken seti

Değişken Türü	Değişken	Tanım	Kaynak
Bağımlı değişken	CPI	Yolsuzluk Algısı Endeksi	Uluslararası Şeffaflık Örgütü
Bağımsız değişkenler	NET	İnternet kullanım oranı	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
	GDPpc	Kişi başına düşen reel GSYH (2010 yılı sabit fiyatlar, ABD doları)	Dünya Bankası
	VA	İfade Özgürlüğü ve Hesap Verilebilirlik	Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri
	PS	Siyasi İstikrar ve Şiddetsizlik	
RL	Hukukun Üstünlüğü		

Çalışmanın bağımlı değişkeni CPI, Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından hesaplanan yolsuzluk algısı endeksidir. GDPpc,

kişi başına düşen GSYH'yi; NET, internet kullanım oranını; VA, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirliği; PS, siyasi istikrar ve şiddetsizliği; son olarak RL ise hukukun üstünlüğünü temsilen kullanılan bağımsız değişkenlerdir. CPI değişkeni 0 ile 100 arasında değer almaktadır. Buna göre endeksin artması yolsuzluğun azalması anlamına gelirken, endeksin azalması ise yolsuzluğun arttığına işaret etmektedir. VA, PS ve RL değişkenleri Daniel Kaufmann ve Aart Kraay tarafından 1999 yılında hesaplanmaya başlanmış Dünya Bankası yönetim göstergeleri arasından seçilmiş, yüzdelerle sıralamaya sahip değişkenlerdir. NET değişkeni 100 kişiye düşen internet kullanıcıyı yüzdelerle cinsinden temsil etmektedir. İnternet kullanıcıları ise son 1 yıl içinde herhangi bir konumdan ve herhangi bir cihazdan internete bağlanmış kişi olarak tanımlanmaktadır. Son olarak lnGDPpc ise 2010 yılı fiyatlarından kişi başına reel GSYH'yi temsil etmektedir. CPI ve GDPpc değişkenleri modele

logaritmaları alınarak eklenmiştir. Örnekleme ele alınan ülkeler çalışmanın ek kısmında tablo halinde sunulmuştur.

İnternet kullanımı, kişi başına düşen GSYH, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, politik istikrar ve şiddetsizlik ve hukukun üstünlüğü değişkenlerinin yolsuzluk üzerine etkilerini tahmin etmek için aşağıdaki model kullanılmıştır:

$$\ln CPI_{i,t} = \beta_1 + \beta_2 NET_{i,t} + \beta_3 \ln GDPpc_{i,t} + \beta_4 VA_{i,t} + \beta_5 PS_{i,t} + \beta_6 RL_{i,t} + \epsilon_{i,t} \quad (1)$$

Burada i kesiti (ülke), t zamanı, β tahmin katsayılarını, ϵ ise hata terimini temsil etmektedir. Modelde kullanılan veriler 164 ülkenin 7 yıllık (2012-2018) değerlerinden oluşan yüksek dengeli panel veri setidir. Modeldeki değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
CPI	1148	42.71864	19.4859	8	92
NET	1061	47.71451	29.70528	0.8	100
GDPpc	1108	13947.33	19454.78	210.8042	110742.3
VA	1148	46.42269	28.53418	0	100
PS	1148	43.48055	27.08751	0	99.52381
RL	1148	46.6221	29.388	0	100

Modelde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkiyi veren ve korelasyon katsayılarını gösteren matris Tablo 4'te gösterilmektedir. Buna göre bütün değişkenlerin birbirleri ile arasında pozitif korelasyon söz konusudur.

Tablo 4: Korelasyon Matrisi

	CPI	NET	GDPpc	VA	PS	RL
CPI	1.0000					
NET	0.7487	1.0000				
GDPpc	0.8177	0.7299	1.0000			
VA	0.8017	0.6061	0.6312	1.0000		
PS	0.8084	0.6209	0.6631	0.7175	1.0000	
RL	0.9385	0.7825	0.7600	0.8129	0.7936	1.0000

3.2. Yöntem ve Bulgular

Çalışmada internet kullanımının yolsuzluk üzerindeki etkisini tahmin edebilmek için dinamik panel tahmin metodlarından Genelleştirilmiş Momentler Metoduna (GMM-Generalized Methods of Moments) ait Sistem GMM kullanılmıştır. Çalışmada GMM tahmincisinin kullanılmasının sebebi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin bilgi kaybına yol açmadan daha detaylı bir şekilde analiz edilebilmesidir. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerini içeren bir açıklayıcı değişkene sahip olan dinamik panel modeli şu şekilde gösterilmektedir:

$$Y_{it} = \alpha Y_{it-1} + \gamma X_{it} + \eta_i + \theta_t + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

2 nolu eşitlikte i birim, t zaman boyutunu gösterirken; Y_{it} bağımlı değişkeni, Y_{it-1} bağımlı değişkenin gecikmeli değerini, X_{it} açıklayıcı değişkeni, η_i gözlenemeyen birim etkilerini, θ_t gözlenemeyen zaman etkilerini, ε_{it} yatay kesitler arası ve zamana göre değişen gözlenemeyen değişkenlerin etkisini (hata terimini) ifade eder (Hsiao, 2003). Modelde η_i ve θ_t sabit olarak kabul edilmektedir. Dinamik modellerde hata terimi ile bağımlı değişkenin gecikmeli değeri arasında ilişki olması En Küçük Kareler tahmin sonuçlarının sapmalı ve tutarlı olmayan sonuçlar vermesine sebebiyet vermektedir (Baltagi,

2005). Bu sebeple bahsedilen sorunları ortadan kaldırmak için dinamik panel modellemelerinde sık olarak kullanılan GMM önerilmektedir. Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen tahminci GMM'e dayanan tahminciler arasında en yaygın olarak kullanılanıdır. Bu yaklaşım spesifik etki bileşenlerini yok etmek için modeli değişkenlerin birinci farkları çerçevesinde ele aldığından fark GMM olarak da bilinmekte ve bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerini araç değişken olarak kullanmaktadır (Soto, 2009).

GMM'e dayanan diğer bir yöntem ise fark denklemi ile düzey denklemlerinin birleştirilmesine dayanan Arellano ve Bover (1995) tarafından geliştirilen sistem GMM tahmincisidir. Blundell ve Bond (1998) ve Blundell vd., (2000) fark GMM'in katsayı tahminlerinin sapmalı ve sonlu örnekleme de zayıf bir tahmin gücüne sahip olduğunu bu nedenle de sistem GMM'in fark GMM'e kıyasla tahmin gücünün daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Bu sebeple çalışmada daha iyi bir tahminci olarak kabul edilen sistem GMM yaklaşımı kullanılmıştır.

$$\ln CPI_{it} = \beta_1 + \beta_2 \ln CPI_{it-1} + \beta_3 NET_{it} + \beta_4 \ln GDPpc_{it} + \beta_5 VA_{it} + \beta_6 PS_{it} + \beta_7 RL_{it} + \eta_i + \theta_t + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Modelde tüm açıklayıcı değişkenlerin katı egzojen ve ε_{it} ile θ_t 'nin sıfır ortalamaya ve sabit varyansa sahip olduğu varsayılmaktadır. Sistem GMM tahmincisinde değişkenlerin durağan olduğu varsayılmaktadır (Jung ve Kwon, 2007).

Bu nedenle durağanlık analizinin yapılması gerekli görülmemiştir. Sistem GMM tahmincisi kullanılarak elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5: Sistem GMM Tahmin Sonuçları

DEĞİŞKENLER	(1) SYSTEM_GMM	(2) SYSTEMGMM_YEAR
L.InCPI	0.647*** (0.0403)	0.685*** (0.0411)
NET	0.000806*** (0.000269)	0.000771** (0.000325)
lnGDPpc	-0.0163** (0.00640)	-0.0116* (0.00670)
VA	0.000738** (0.000305)	0.000590* (0.000313)
PS	0.00105*** (0.000381)	0.000936** (0.000380)
RL	0.00351*** (0.000566)	0.00317*** (0.000582)
t_dum2		-0.0212*** (0.00745)
t_dum4		-0.0164** (0.00732)
t_dum5		-0.00991 (0.00742)
t_dum6		-0.00629 (0.00770)
t_dum7		-0.0207** (0.0104)
Sabit	1.148*** (0.134)	1.011*** (0.135)
Wald Chi ² (prob)	0.000	
F test (prob)		0.000
Sargan (prob)	0.000	0.269
Spesifikasyon Testleri		
AR(1) (prob)	0.000	0.000
AR(2) (prob)	0.408	0.358
Gözlemler	868	868
Ülke Sayısı	159	159

Parantez içindeki değerler standart hataları göstermektedir.
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Tablo 5'te özetlenen Sistem GMM tahmin sonuçları yorumlanmadan önce bu tahmincinin tutarlılığını göstermek için Wald, Sargan ve Wald Chi2 (2 nolu denklemde F testi) test sonuçlarına bakmak gerekmektedir. Wald testi modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni birlikte açıklayabilme gücünü, yani modelde kullanılan değişkenlerin bütün olarak anlamlı olup olmadığını sınarken; Sargan testi ise araç değişkenlerin içsellik sorununa sahip olup olmadığını (dışsal olup olmadığını) yani modeldeki araç değişkenlerin geçerli olup olmadığını sınamaktadır. Wald Chi2 testi ise her bir modelin bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, Wald testine göre model bütün olarak anlamlı iken, Sargan testinde sonuçlar istenildiği gibi çıkmamıştır. Bu nedenle modele yıl kuklaları eklenerek bu sorunun üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Çalışmada kullanılan döneme göre belirlenen yıl kuklalarının eklendiği modelin sonuçları Tablo 5'te (2) numaralı SYSTEMGMM_YEAR başlığı altında özetlenmiştir. Sargan testinde kullanılan araç değişkenlerle hata terimlerinin ilişkili olmadığı; yani araç değişkenlerin dışsal olduğunu söyleyen boş hipotezin (2) numaralı modelin sonuçları incelendiğinde reddedilmediği görülmektedir. Bu da modelde içsellik sorunu olmadığı; araç değişkenlerin geçerli (dışsal) olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca modelde 1. dereceden ve 2. dereceden otokorelasyonun varlığı Arellano ve Bond (1991) testi ile sınanmış ve istenildiği gibi AR(1) test istatistiği anlamlı; AR(2) test istatistiği ise anlamsız olarak elde edilmiştir. Sonuç olarak elde edilen bulgular 1. dereceden otokorelasyonun var olduğunu gösterirken, 2. dereceden otokorelasyonun ise olmadığına işaret etmektedir.

Modelden elde edilen ampirik sonuçlara göre bağımlı değişkenin gecikmeli değeri, internet kullanımı, kişi başına düşen reel GSYH, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, siyasi istikrar ve şiddetsizlik ve hukukun üstünlüğü değişkenleri istatistiksel olarak anlamlıdır. Değişkenlerin katsayı değerleri düşük olmasına

rağmen işaretleri literatüre uygun şekilde çıkmıştır.

Ampirik sonuçlar, yolsuzluk algısı endeksinin gecikmeli değerini (L.InCPI) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğunu göstermektedir. Bu da yolsuzluğun sürekliliği konusunda endişe duyulması gerektiğine işaret etmektedir.

Çalışmanın da ana sorusunu oluşturan internet kullanımının yolsuzluğu azaltıp azaltmadığını gösteren NET değişkeni istatistiksel olarak anlamlı ve katsayı işareti beklediği gibi pozitiftir. Bu durumda internet kullanımının artması yolsuzluk algısı endeksinin arttırılmaktadır. Yolsuzluk algısı endeksinin artması ise daha düşük yolsuzluk anlamına geldiğinden internet kullanımının yolsuzluğu azaltmada etkili olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Çalışmaya refah göstergesi olarak eklenen kişi başına düşen GSYH değişkeni de anlamlı ancak katsayı işareti ise negatif çıkmıştır. Literatürde GSYH'nin yolsuzluk üzerinde farklı etkileri olduğu görülmektedir. Bu nedenle GSYH değişkeninin katsayı işareti konusunda fikir birliği yoktur. GSYH değişkeni ile ilgili bu çalışmada elde edilen sonuç Ades ve Di Tella, (1997); Acemoğlu ve Verdier (1998), Braun ve Di Tella (2004), Ali vd. (2010), Paul (2010) ve Swaleheen (2011)'in çalışmaları ile uyuzmaktadır.

Çalışmada yolsuzluğu yakından ilgilendiren ve etkilediği düşünülen ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, politik istikrar ve şiddetsizlik ve hukukun üstünlüğü endekslerini tanımlayan VA, PS ve RL değişkenleri de istatistiksel olarak anlamlı ve katsayı işaretleri beklenildiği gibi pozitif çıkmıştır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre kurumsallığın ve devlette şeffaflığın göstergesi olan VA, PS ve RL endeksleri arttıkça yolsuzluk algısı endeksi de artarak yolsuzluğun düşmesine neden olmaktadır.

SONUÇ

İnternet kullanımının artması otoriter hükümetlerin elinde bulundurduğu bilgi tekeli kamuya ulaştırmayı sağlamıştır. İnternetin ve sosyal medya kullanımının artması ile bilgiye daha fazla erişim, sosyal konularda iletişimin ve mobilizasyonun yaygınlaşmasını sağlayarak yolsuzlukla mücadele etmede önemli bir adım olmuştur.

Çalışmada 2012-2018 yıllarını kapsayan dönemde 164 ülkeden oluşan bir panel kullanılarak internet kullanımının yolsuzluğu azaltıp azaltmadığı tahmin edilmiştir. Tahmin edilen modele ayrıca kişi başına düşen GSYH, ifade özgürlüğü ve hesap verilebilirlik, politik istikrar ve şiddetsizlik ve hukukun üstünlüğü değişkenleri de eklenmiştir. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin bilgi kaybına yol açmadan daha detaylı bir şekilde analiz edilebilmesi ve içsellik sorunuyla baş edebilmek için dinamik panel tahmin metodlarından Genelleştirilmiş Momentler Metoduna (GMM-Generalized Methods of Moments) ait Sistem GMM kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin gecikmeli değerini bağımsız değişken olarak modele ekleyen bu yöntemle yolsuzluğun sürekliliği sorununa da dikkat çekilmiştir.

Çalışmadan elde edilen ampirik sonuçlar internet kullanımının yolsuzluğu azalttığı yönündeki hipotezi destekler niteliktedir. İnternet sayesinde bilgiye daha fazla erişimin sağlanabilmesinin bir ülkedeki yolsuzluk düzeyiyle negatif ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak gerek bu çalışmada gerekse literatürde, internetin kullanımının yolsuzluğu azalttığı yönünde bulgulara ulaşılmış olsa da internetin yolsuzluğu azaltmak konusundaki potansiyelinin tam olarak gerçekleşmediğini söylemek yanlış olmaz. Yapılan yolsuzluklara göz yummayarak şeffaflığı sağlamak hususunda insanların internet kullanımında daha bilinçli hale gelmesi gerekmektedir. Ayrıca devletlerin bürokrasiyi düzeltmek ve yolsuzlukla mücadele etmek için bilgi iletişim teknolojileri kapsamında inovasyonlara açık olması ve gelişen teknolojinin nimetlerinden faydalanarak ciddi ve kararlı adımlar atması gerekmektedir.

EK1: ÇALIŞMADA KULLANILAN ÜLKELERİN LİSTESİ

Afganistan	Doğu Timor	İsveç	Malezya	Singapur
Almanya	Dominik Cumhuriyeti	İsviçre	Mali	Slovakya
Amerika Birleşik Devletleri	Ekvator	İspanya	Malta	Slovenya
Angola	El Salvador	İtalya	Mauritius	Somali
Arjantin	Endonezya	İzlanda	Meksika	Sri Lanka
Arnavutluk	Eritre	Jamaika	Mısır	Sudan
Avustralya	Ermenistan	Japonya	Moğolistan	Surinam
Avusturya	Estonya	Kamboçya	Moldova	Suriye
Azerbaycan	Etiyopya	Kamerun	Moritanya	Suudi Arabistan
Bahreyn	Fas	Kanada	Mozambik	Şili
Bangladeş	Fildişi Sahili	Karadağ	Myanmar	Tacikistan
Belarus	Filipinler	Katar	Namibya	Tanzanya
Belçika	Finlandiya	Kazakistan	Nepal	Tayland
Benin	Fransa	Kenya	Nijer	Tayvan
Birleşik Arap Emirlikleri	Gabon	Kıbrıs	Nijerya	Togo
Birleşik Krallık	Gambiya	Kırgızistan	Nikaragua	Trinidad ve Tobago
Bolivya	Gana	Kolombiya	Norveç	Tunus
Bosna Hersek	Gine	Komorlar	Orta Afrika Cumhuriyeti	Türkiye
Botsvana	Gine-Bissau	Kongo	Özbekistan	Türkmenistan
Brezilya	Guatemala	Kosta Rika	Pakistan	Uganda
Bulgaristan	Guyana	Kuzey Makedonya	Panama	Ukrayna
Burkina Faso	Güney Afrika	Kuveyt	Papua Yeni Gine	Umman
Burundi	Güney Kore	Küba	Paraguay	Uruguay
Butan	Gürcistan	Laos	Peru	Ürdün
Cabo Verde	Haiti	Lesotho	Polonya	Venezuela
Cezayir	Hırvatistan	Letonya	Portekiz	Vietnam
Cibuti	Hindistan	Liberya	Romanya	Yemen
Çad	Hollanda	Libya	Ruanda	Yeni Zelanda
Çekya	Honduras	Litvanya	Rusya	Yunanistan
Çin	Hong Kong	Lübnan	Sao Tome ve Principe	Zambiya
Danimarka	Irak	Lüksemburg	Senegal	Zimbabve
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	İran	Macaristan	Sırbistan	
	İsrail	Madagaskar	Sierra Leone	
		Malavi		

NOT: Birkaç ülke bazı yıllarda birkaç değışkende eksik gözleme sahiptir.

EK2: TÜM MODEL SONUÇLARI

VARIABLES	(1) FIXED	(2) FIXED_ROBUST	(3) RANDOM	(4) RANDOM_ROBUST	(5) GMM	(6) GMM_ROBUST	(7) SYSTEM_GMM	(8) SYSTEMGMM_YEAR
L.lnCPI					-0.0149 (0.109)	-0.0149 (0.138)	0.647*** (0.0403)	0.685*** (0.0411)
NET	0.000679*** (0.000257)	0.000679** (0.000340)	0.000762*** (0.000258)	0.000762** (0.000350)	0.000630** (0.000258)	0.000630* (0.000366)	0.000806*** (0.000269)	0.000771** (0.000325)
lnGDPpc	0.00450 (0.0182)	0.00450 (0.0352)	0.0190* (0.0105)	0.0190 (0.0168)	0.0222 (0.0172)	0.0222** (0.0108)	-0.0163** (0.00640)	-0.0116* (0.00670)
VA	0.00437*** (0.000883)	0.00437** (0.00185)	0.00339*** (0.000537)	0.00339*** (0.000764)	0.00303*** (0.00108)	0.00303** (0.00127)	0.000738** (0.000305)	0.000590* (0.000313)
PS	-0.000157 (0.000446)	-0.000157 (0.000535)	0.000687* (0.000390)	0.000687 (0.000462)	-0.000567 (0.000518)	-0.000567 (0.000460)	0.00105*** (0.000381)	0.000936** (0.000380)
RL	0.00457*** (0.000792)	0.00457*** (0.000974)	0.00884*** (0.000587)	0.00884*** (0.000848)	0.00271*** (0.000872)	0.00271*** (0.000835)	0.00351*** (0.000566)	0.00317*** (0.000582)
t_dum2								-0.0212*** (0.00745)
t_dum4								-0.0164** (0.00732)
t_dum5								-0.00991 (0.00742)
t_dum6								-0.00629 (0.00770)
t_dum7								-0.0207** (0.0104)
Constant	3.186*** (0.156)	3.186*** (0.342)	2.858*** (0.0736)	2.858*** (0.114)	3.263*** (0.427)	3.263*** (0.503)	1.148*** (0.134)	1.011*** (0.135)
Observations	1,026	1,026	1,026	1,026	709	709	868	868
R-squared	0.104	0.104						
Number of country	159	159	159	159	159	159	159	159
Standard errors in parentheses								
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1								

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A., Artan, S., Hayaloğlu, P., & Erdoğan, S. (2016). Yüksek ve Orta Gelir Grubu Ülkelerde İnternet Kullanımı, Dışa Açıklık, Gelir ve Yolsuzluk Arasındaki Nedensel İlişkiler. 2. *International Congress on Economics and Business* (s. 1168-1179). ICEB'16.
- Acemoğlu, D., & Verdier, T. (1998). Property Rights, Corruption and the Allocation of Talent: A General Equilibrium Approach. *The Economic Journal*, 108(450), 1381-1403.
- Ades, A., & Di Tella, R. (1997). The New Economics of Corruption: A Survey and Some New Results. *Political Studies*, XLV, 496-515.
- Akçay, S. (2000). Yolsuzluk, Ekonomik Özgürlükler ve Demokrasi. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(1), 1-15.
- Ali, N., Cullen, G., & Gasbarro, D. (2010). The Coexistence of Corruption and Economic Growth in East Asia: Miracle or Alarm? Murdoch Business School. http://www.apeaweb.org/confer/hk10/papers/ali_n.pdf adresinden alındı
- Andersen, T. B. (2009). E-Government as an anti-corruption strategy. *Information Economics and Policy*, 21, 201-210.
- Andersen, T. B., & RAND, J. (2006). Does E-Government Reduce Corruption? *University of Copenhagen, Department of Economics, Working Paper*.
- Andersen, T. B., Bentzen, J., Dalgaard, C.-J., & Selaya, P. (2011). Does the Internet Reduce Corruption? Evidence from U.S. States and across Countries. *The World Bank Economic Review*, 25(3), 387-417.
- Andvig, J. C., Fjeldstad, O.-H., Amundsen, I., Sissener, T., & Soreide, T. (2000). *Research on Corruption. A Policy Oriented Survey*. CHR. Michelsen Institute.
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte carlo evidence and an application to employment equations. *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277-297.
- Arellano, M., & Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components model. *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Arpit, B. (2012). E-government and Social Media as Openness and Anti-corruption Strategy. *Research Journal of Management Sciences*, 1(1), 48-52.
- Ata, A. Y., & Arvas, M. (2011). Determinants of Economic Corruption: A Cross-Country Data Analysis. *International Journal of Business and Social Science*, 161-169.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric analysis of panel data* (3. b.). England: John Wiley & Sons Ltd.
- Barreto, R. (2001). *Endogenous Corruption, Inequality and Growth: Econometric Evidence, Working Paper 01-2*. Australia: School of Economics Adelaide University.
- Bertot, J. C., Jaeger, P., & Grimes, J. (2010). Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government Information Quarterly*, 27, 264-271.
- Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87, 115-143.
- Blundell, R., Bond, S., & Windmeijer, F. (2000). Estimation in dynamic panel data models: improving on the performance of the standard GMM estimator. *IFS Working Papers W00/12*. Institute for Fiscal Studies.
- Braun, M., & Di Tella, R. (2004). Inflation, Inflation Variability and Corruption. *Economics and Politics*, 16(1), 77-100.

- Chang, E. C., & Golden, M. (2004). Electoral Systems, District Magnitude and Corruption. *British Journal of Political Science*, 37(1).
- Charoensukmongkol, P., & Moqbel, M. (2014). Does Investment in ICT Curb or Create More Corruption? A Cross-Country Analysis. *Public Organization Review*, 14(1), 51-63.
- Controlling Corruption: A Parliamentarian's Handbook*. (2005). World Bank Institute .
- Damania, R., Fredriksson, P., & Mani, M. (2004). The Persistence of Corruption and Regulatory Compliance Failures: Theory and Evidence. *Public Choice*, 121, 363–390.
- ELBAHNASAWY, N. G. (2014). E-Government, Internet Adoption, and Corruption: An Empirical Investigation. *World Development*, 57, 114-126.
- Ghalwash, T. (2014). Corruption and Economic Growth: Evidence from Egypt. *Modern Economy*, 5, 1001-1009.
- Goel, R. K., & Nelson, M. A. (2011). Measures of corruption and determinants of US corruption. *Economics of Governance*, 12, 155-176.
- Goel, R. K., Nelson, M., & Naretta, M. (2012). The internet as an indicator of corruption awareness. *European Journal of Political Economy*, 28, 64-75.
- Hsiao, C. (2003). *Analysis of Panel Data* (2. b.). New York: Cambridge University Press.
- HUŇADY, J., & ORVISKÁ, M. (2015). DOES THE INTERNET USAGE REDUCE THE CORRUPTION IN PUBLIC SECTOR? THE SHORT RUN AND LONG RUN CAUSALITY. *Acta Aeriai Publici*, 12(1), 22-43.
- Iliman, T., & Tekeli, R. (2016). Dünya'da ve Türkiye'de Yolsuzluk Algısı. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 62-84.
- Inuwa, I., Kah, M. M., & Ononiwu, C. (2019). Understanding How the Traditional and Information Technology Anti-Corruption Strategies intertwine to Curb Public Sector Corruption: A Systematic Literature Review. *Conference: Pacific Asia Conference on Information Systems (PACIS)*. Xi'an, China.
- ITU. (2020). *International Telecommunication Union/Statistics*. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/default.aspx> adresinden alındı
- Jin, S., & Cho, C. M. (2015). Is ICT a New Essential for National Economic Growth in An Information Society? *Government Information Quarterly*, 32(3), 253-260.
- Johnston, M. (1998). What can be done about entrenched corruption? In B. Pleskovic, & J. Stiglitz (Ed.), *Annual world bank conference on development economics 1997* (pp. 69-90). Washington: World Bank.
- Jung, H., & Kwon, H. U. (2007). An Alternative System GMM Estimation in Dynamic Panel Models. *Hi-Stat Discussion Paper Series*. Institute of Economic Research, Hitotsubashi University.
- KANYAM, D. A., KOSTANDINI, G., & FERREIRA, S. (2017). The Mobile Phone Revolution: Have Mobile Phones and the Internet Reduced Corruption in Sub-Saharan Africa? *World Development*, 99, 271-284.
- Karluk, S. R., & Ünal, U. (2017). TÜRKİYE EKONOMİSİNDE YOKSULLUK, YOLSUZLUK VE GELİR DAĞILIMI İLİŞKİSİ. F. Şenses, M. Koyuncu, H. Mihçı, & E. Yeldan içinde, *Geçmişten geleceğe Türkiye ekonomisi : Fikret Şenses'e armağan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyifli, N. (2016). E-Devletin Yolsuzluğu Azaltıcı Etkisi: Ampirik Bir Analiz. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 8(16), 196-206.
- Khan, M. H. (1996). The efficiency implications of corruption. *Journal of International Development*, 8(5), 683-696.

- Koyuncu, C., & Ünver, M. (2017). Information and Communication Technologies (ICTs) and Corruption Level: Empirical Evidence from Panel Data Analysis. *The Journal of International Scientific Researches*, 2(6).
- Lee, M.-H., & Lio, M.-C. (2016). The Impact Of Information and Communication Technology on Public Governance and Corruption in China. *Information Development*, 32(2), 127-141.
- Leff, N. H. (1964). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. *American Behavioral Scientist*, 8(3), 8-14.
- Linhartová, V. (2017). THE ROLE OF E-GOVERNMENT IN MITIGATING CORRUPTION. *Scientific Papers of the University of Pardubice - Series D, Faculty of Economics and Administration*, 40, 120-131.
- Lio, M.-C., Liu, M.-C., & Ou, Y.-P. (2011). Can the internet reduce corruption? A cross-country study based on dynamic panel data models. *Government Information Quarterly*, 28, 47-53.
- Mimbi, L., & Bankole, F. (2016). Factors Influencing ICT Service Efficiency in Curbing Corruption in Africa: A Bootstrap Approach. *SAICSIT '16: Proceedings of the Annual Conference of the South African Institute of Computer Scientists and Information Technologists*.
- Oktar, S. (2003). Yolsuzluk Ekonomisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 18(1), 13-27. Retrieved Nisan 3, 2019, from <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>
- Paldam, M. (2002). The cross-country pattern of corruption: economics, culture and the seesaw dynamics. *European Journal of Political Economy*, 18(2), 215-240.
- Paul, B. P. (2010). Does corruption foster growth in Bangladesh? *International Journal of Development Issues*, 9(3), 246-262.
- Sandholtz, W., & Koetzle, W. (2000). Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy and Trade. *International Studies Quarterly*, 44(1), 31-50.
- Sassi, S., & Ali, M. S. (2017). Corruption in Africa: What role does ICT diffusion play. *Telecommunications Policy*, 41, 662-669.
- Seldadyo, H., & Haan, J. (2006). The Determinants of Corruption a Literature Survey and New Evidence. *Paper Prepared for the 2006 EPCS Conference*.
- Shim, D. C., & Eom, T. (2008). E-Government and Anti-Corruption: Empirical Analysis of International Data. *International Journal of Public Administration*, 31(3), 298-316.
- Shrivastava, U., & Bhattacharjee, A. (2014). ICT Development and Corruption: An Empirical Study. *Twentieth Americas Conference on Information Systems*, (s. 1-9).
- Soto, M. (2009). System GMM Estimation with a Small Sample. *Barcelona Economics Working Paper Series. Working Paper No 395*. Mayıs 5, 2020 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/229054201_System_GMM_Estimation_wit_h_a_Small_Sample adresinden alındı
- Swaleheen, M. (2011). Economic growth with endogenous corruption: an empirical study. *Public Choice*, 146, 23-41.
- Tanzi, V. (1998). Corruption Around The World: Causes, Consequences, Scope, and Cures. *Staff Paper*, 45(4). <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Corruption-Around-the-World-Causes-Consequences-Scope-and-Cures-2583> adresinden alındı
- The Worldwide Governance Indicators*. (2020). <https://info.worldbank.org/governance/wgi/> adresinden alındı
- Transparency International*. (2020). 2020 tarihinde Transparency International: <https://www.transparency.org/> adresinden alındı

- Van Rijckeghem, C., & Weder, B. (1997). *Corruption and the Rate of Temptation: Do Low Wages in the Civil Service Cause Corruption?* IMF Working Paper WP/ 97/ 73. Washington: International Monetary Fund.
- Vinod, H. D. (1999). Statistical Analysis of Corruption Data and Using the Internet to Reduce Corruption . *Journal of Asian Economics*.
- Wu, W.-C. (2011). Internet Technology and its Impact on Corruption. San Diego: A Senior Honors Thesis, University of California.
- Yakışık, H., & Çetin, A. (2014). Yolsuzlukların Sosyoekonomik Belirleyicileri: Yatay Kesit Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(3), 205-224.
- Yardımcıoğlu, F. (2013). Türk Cumhuriyetlerinde Demokrasi ve Yolsuzluk İlişkisi: Panel Veri Analizi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 437-457.

APA Yavuz, M , Suyadal, M . (2020). Alternatif Finansman Yöntemlerine Dijital Yaklaşım: Girişimciliğin Finansmanı ve Initial Coin Offering (Ico) . Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 21 (3) , 63-84 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anadoluibfd/issue/56987/795827>

Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi: 16.09.2020
Kabul Tarihi: 28.09.2020

Research Article
Received Date: 16.09.2020
Acceptation Date: 28.09.2020

GİRİŞİMCİLİĞİN FİNANSMANINDA INITIAL COIN OFFERING (ICO) YÖNTEMİ VE ALTERNATİF FİNANSMAN YÖNTEMLERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Araş. Gör. Melih Sefa Yavuz¹
Araş. Gör. Mehmetcan Suyadal²

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

- ❖ Girişimci,
- ❖ Finansman,
- ❖ Dijitalleşme,
- ❖ Blockchain,
- ❖ ICO

Günümüz ekonomilerinin kalkınmasında en önemli etken istikrarlı ve güçlü ekonomik büyümedir. Ekonomik büyümenin temelini oluşturan yatırımların sürdürülebilmesi, girişimcilerin ihtiyaç duyduğu finansmana kolay erişilebilmesi ve düşük maliyetli olmasıyla doğru orantılıdır. Ancak gelenekselmiş finansman yöntemleri iş kurmak isteyen yeni girişimcilerin yanı sıra küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) finansman ihtiyacının karşılanmasında genellikle yeterli olamamaktadır. Dijitalleşmeyle birlikte küresel ölçekte yaşanan değişim süreci hayatın pek çok alanını etkilediği gibi finans sektörünü de etkileyerek yeni nesil finansman yöntemlerinin ortaya çıkmasına ön ayak olmuştur. Özellikle kripto paralar ve blockchain teknolojisiyle birlikte yaygınlaşan eşler arası (peer to peer- P2P) ağlar, yatırımcı ve girişimcileri dijital ortamlarda buluşturarak alternatif finansman yöntemlerinin gelişmesine katkı sunmuştur. Bu bağlamda son yıllarda popülerleşen Initial Coin Offering (ICO) yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada alternatif finansman yöntemleri ve ICO etrafıca ele alınarak incelenmiş, yöntemlerin avantajlı/dezavantajlı yönleri karşılaştırılarak gelecekte girişimcilerin finansman sorunlarını çözecek nitelikte katkı sağlayıp sağlayamayacağı tartışılmıştır.

INITIAL COIN OFFERING (ICO) METHOD IN THE FINANCING OF ENTREPRENEURSHIP AND COMPARISON WITH ALTERNATIVE FINANCING METHODS

Res. Asst. Melih Sefa Yavuz
Res. Asst. Mehmetcan Suyadal

ABSTRACT

The most important factor in the development of today's economies is stable and strong economic growth. The sustainability of the investments that form the basis of economic growth is directly proportional to the easy accessibility of the financing that entrepreneurs need and its low cost. However, traditional financing methods are generally not sufficient to meet the financing needs of small and medium sized entrepreneurs (SMEs) as well as new entrepreneurs who want to start a business. The process of change experienced on a global scale with digitalization has affected many areas of life as well as the finance sector, leading to the emergence of new generation financing methods. Peer-to-peer (P2P) networks, which have become widespread especially with cryptocurrencies and blockchain technology, have contributed to the development of alternative financing methods by bringing investors and entrepreneurs together in digital environments. In this context, the Initial Coin Offering (ICO) method has become popular in recent years. In this study, alternative financing methods and ICO were examined in detail, and by comparing the advantageous / disadvantageous aspects of the methods, it was discussed whether entrepreneurs could contribute in the future to solve their financing problems

Keywords:

- ❖ Entrepreneur,
- ❖ Financing,
- ❖ Digitalization,
- ❖ Blockchain,
- ❖ ICO

¹ Beykent Üniversitesi İİBF, mlhyvz3@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1085-5304>

² Beykent Üniversitesi İİBF, mehmetcansuyadal@beykent.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8235-7462>

1.GİRİŞ

21. yy 'da bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, insanın etkin olduğu her alanda “dijitalleşme akımı” yaratmıştır. Bu durum günlük yaşamı oluşturan sosyo-kültürel aktivitelerin devamlılığında olduğu kadar ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi için de geçerlidir. Akıllı telefonlar aracılığıyla günlük yaşamda vazgeçilmez hale gelen internet; satış, pazarlama, bankacılık hizmetleri, finansal hizmetler gibi pek çok ekonomik faaliyeti dijital ortama taşımıştır. Nitekim “e-ticaret” ve “dijital bankacılık” gibi gündelik hayata kısa sürede entegre olarak dönüştüren yeni nesil kavramlar da ekonomide yaşanan dijitalleşme akımının önemli birer kanıtıdır. Bu dönüşümün özelinde finans sektörü ise bu değişim sürecinden en çok etkilenen alanların başında gelmektedir. Özellikle klasik bankacılık işlemleri önde gelmekle birlikte ulusal ve/veya uluslararası ticaret, girişimcilik ve girişimciliğin finansmanında dijitalleşme çabaları hızla sürmektedir.

Mevcut ekonomik sistemde, sağlıklı bir ekonomik yapı oluşturabilmek için istikrarlı ve sürekli bir büyümenin sağlanması şarttır. Bu noktada ekonomik büyümenin temelini oluşturan yatırımların sürdürülebilmesi adına ihtiyaç duyulan finansmana, kolay erişilebilmesi ve düşük maliyetli olması en önemli kriterlerdendir. Ancak günümüzün geleneksel finansman yöntemleri iş kurmak isteyen yeni girişimcilerin yanı sıra küçük ve orta ölçekli girişimcilerin (KOBİ) finansman ihtiyacının karşılanmasında genellikle yeterli olamamaktadır. Ayrıca söz konusu ekonomik faaliyetlerin aksamadan yürütülebilmesi için taraflar arasında güven ortamının sağlanmış olması da büyük önem arz etmektedir.

Mevcut finansal sistemde taraflar arasındaki güvenin tahsisinde üçüncül taraflar/kuruluşlar görev almaktadır. Ancak geçtiğimiz yüzyılda yaşanan krizler üçüncül tarafların da güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olmuştur. Yaşanan bu güven sorunları yatırımcı ve girişimcileri geleneksel finansal sistemin dışında yenilikçi çözümlere itmiştir. Bu noktada herkesin kullanımına açık, herhangi bir merkezi otoriteye bağımlı olmayan, işlemlerde şeffaflık sağlayan,

eşler arası (peer to peer- P2P) ağlarda faaliyet gösteren günümüz finans literatüründe DEFI (Decentralized Finance) olarak adlandırılan “merkeziyetsiz finans” kavramı öne çıkmaktadır. Son yıllarda özellikle erken aşama girişimlerin finansmanında geleneksel yöntemlerin aksine dijital platformlar üzerinden işleyen alternatif finansman yöntemleri popüler hale gelmiştir. Kitle fonlama platformları da bu yenilikçi yöntemlerin başında gelmektedir. Bu yöntem girişimcileri ve yatırımcıları dijital platformlar üzerinden buluşturan yapısıyla geleneksel finansman araçlarından önemli ölçüde ayrılmıştır.

Kripto paraların popüler hale gelmesiyle birlikte bu paraların altyapısını oluşturan blockchain teknolojisinin sunmuş olduğu merkeziyetsiz yapı pek çok alanda olduğu gibi yeni nesil finansman yöntemlerinde de öne çıkmaktadır. Özellikle blockchain teknolojisinin temelini oluşturan dağıtılmış defter (distributed ledger), mutabakat mekanizması (consensus mechanism) ve kriptografi (cryptografy) teknolojileri alternatif finansman yöntemlerinde öne çıkan eşler arası platformlar için devrim niteliğindedir. Bu noktada kitle fonlama yönteminden evrilen ve blockchain tabanlı platformlar üzerinden yürütülen Initial Coin Offering (ICO) yeni nesil dijital finansman yöntemi olarak son yıllarda popülerlik kazanmıştır. Bu kapsamda çalışmada, girişimciliğin finansmanında kullanılan alternatif yöntemler ve ICO yöntemi incelenmiştir.

2. GİRİŞİMCİLİĞİN FİNANSMANINDA ALTERNATİF YÖNTEMLER

İşletmeler ürettikleri mal ve hizmetlerle dünya ekonomilerinin merkezinde yer almaktadır. Özellikle Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) içinde buldukları ekonomilere dinamizm katarak yürüttükleri faaliyetlerle ekonomik büyümeyi tetikler ve sürdürülebilir kalkınmanın önünü açarlar. Pek çok ülkede üretim sektörünün önemli bir bölümünü temsil eden KOBİ'ler, küresel ölçekte ülke ekonomilerinin yaklaşık %95'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de ise ülke çapında faaliyet gösteren tüm işletmelerin %99,8'i KOBİ'lerden meydana gelmektedir (Mfa, 2020).

Günümüz ülke ekonomileri üzerinde böylesi büyük paya sahip olan KOBİ statüsündeki işletmeler için en önemli sorunların başında finansman sorunu gelmektedir. Bu işletmeler yoğunlukla küçük ve orta büyüklükte oldukları için finansman ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları iç finansman yöntemiyle finanse edebilme imkanları sınırlıdır ve bu nedenle sıklıkla dış finansmana ihtiyaç duyarlar. Bu durum KOBİ'lerin yanı sıra pek çok sektörde iş kurmak isteyen erken aşama girişimlerin karşılaştığı en temel sorunların başında gelmektedir (Dursun, 2016:3).

İş kurmak ya da işini büyütmek isteyen girişimler, gerçekleştirmek istedikleri yatırımların finansmanı için çeşitli dış yöntemlere başvurmaktadır. Özellikle yeni kurulacak olan işletmelerin iç kaynakları, girişimcilerin kendi öz sermayeleri ya da yakın çevrelerinden temin edebilecekleri finansmanla sınırlı kalmaktadır. Bu durum girişimcileri dış finansman kaynakları aramaya iter. Dış finansman ihtiyacı olan bu tip girişimciler için çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemlerin başında *banka kredileri*, *devlet teşvik ve/veya destekleri*, *melek yatırımcılar (angel investor/business angel)*, *girişim sermayesi*, *risk sermayesi (venture capital)* ve *mikro finans* gelmektedir (Gabison, 2015: 6-13; Vural, 2019: 49-50; Özdemir, 2020: 18-19).

Girişim finansmanı yöntemlerinden ilki "*banka kredileri*"dir. Mevcut finans sisteminin en önemli ayağını oluşturan bankacılık sektörü likidite yaratarak girişimcilerin ihtiyaç duyduğu finansmanın sağlanmasında birincil kaynak niteliğindedir. Ancak bu bankalar kendilerine başvuran girişimcilerin tamamına finansman sağlamakta genellikle isteksiz davranırlar. Çünkü kredi riskiyle karşı karşıya kalmak istemeyen bankalar; kendilerinden fon talep eden kişi ya da kurumlarının sicillerini, kredi karşılığında gösterebilecekleri teminatları vb. teknik detayları etraflıca irdeleyerek kendi kriterlerine uyan girişimcileri finanse ederler. Bu da her bir girişimcinin ihtiyaç duyduğu krediye rahatlıkla ulaşamayacağı anlamına gelmektedir.

Girişimciler için bir diğer finansman yöntemi de "*devlet teşvik ve destekleri*"dir. Devlet teşvik ve destekleri genellikle kamu kesiminin stratejisi

doğrultusunda belirlenen sektörlere aktarılır ve bu desteklere hak kazanmak için yatırımcılarda çeşitli kriterler aranır. Bu yöntem de yatırım yapmak isteyen her bir girişimcinin finansman ihtiyacını karşılamamaktadır (Gabison, 2015: 6-13).

Melek yatırımcı ve girişim sermayesi kavramları mevcut ya da yeni kurulacak işletmelerin finansmanında son yıllarda popülerleşen iki farklı yöntemdir. "*Melek yatırımcı*" kavramı temelde, başlangıç ya da büyüme evresinde bulunan girişimcilerin daha hızlı büyümesini sağlamak amacıyla finansman sağlayan kişi ya da kişilerdir. Melek yatırımcılar genellikle internet üzerinden sunulan projelere yatırım yapmakla birlikte, dünyada girişimcilerin finansman ihtiyacını gidermek ve yatırım yapmak amacıyla kurulan birçok melek yatırımcı ağı bulunmaktadır. Her geçen gün Türkiye'de de sayılıları artmakta olan Galata Business Angels, Şirket Ortağım, İstanbul Startup Angels, Buba ve EGİAD Melekleri gibi çeşitli melek yatırımcı ağları faaliyet göstermektedir. Ancak melek yatırımcıların yatırım yapacakları tutar ve sektör ülkeye göre farklılık gösterdiğinden girişimcilere sağlanan finansman olanakları hali hazırda sınırlı kalmaktadır (Ilyzico, 2020).

"*Girişim sermayesi*" (private equity) ve "*risk sermayesi*" (venture capital) yatırımları özellikle gelişmiş ülkelerde başarılı şekilde uygulanan yöntemlerin başında gelmektedir. Her iki yöntemin de yatırım anlayışı; yaratıcı ve/veya yenilikçi fikirleri bulunan, ancak bu fikirlerin hayata geçirilmesinde yeterli finansman kaynağı olmayan girişimcilere finansman sağlanması yoluyla projeye ya da şirkete ortak olmaktır. Bu iki yöntemi farklılaştıran temel nitelik ise yatırım yapılan şirketlerin büyüklüğüdür. Bu noktada risk sermayesi yatırımları erken aşama girişimcilere/şirketlere yapılan yatırımları ifade ederken; girişim sermayesi ise hem erken aşama hem de hali hazırda faaliyet gösteren şirketlere yapılan yatırımları ifade eder. Genel kabul gören literatürün aksine girişim sermayesi ve risk sermayesi yöntemleri Türkiye'de Sermaye Piyasası Kurumu (SPK) tarafından girişim sermayesi yatırım ortaklığı olarak tek başlık altında toplanmıştır. Dolayısıyla çalışmada yalnızca girişim sermayesi yöntemi ele alınmıştır (SPK, 2020).

Girişim sermayesi; payları borsada işlem görmeyen şirketlerin paylarına yatırım yapmaya dayalı bir yatırım şekli olarak özetlenebilir. Bu yatırım türünde büyüme potansiyeli olan erken aşama ve/veya gelişmekte olan şirketlere odaklanılmaktadır. Bu yöntemde yatırımcılar, yüksek büyüme potansiyeli gördükleri şirketlerden pay satın alarak bu şirketlerin 5 ila 10 yıl arasında değişen zaman zarfında büyüyüp değer kazanmasıyla, ellerinde bulundurdukları paylardan yüksek getiri elde etmeyi hedeflerler. Bu nedenle girişim sermayesi yatırımcıları gerçekleştirecekleri yatırımlarda seçici davranırlar (Uygurtürk ve Soylu, 2016:638-639; Nowacki ve Monk, 2017:1-3).

Bahsedilen bu yöntemler aracılığıyla finansmana erişemeyen KOBİ'ler ve/veya yatırım yapmak isteyen girişimciler için "mikro finans" yöntemi öne çıkmaktadır. Bu yöntemin ilk aşamalarında finansmana ulaşmakta sorunlar yaşayan kadın girişimcilere ve maddi imkanları yetersiz olan bireylerin iş sahibi olabilmesi adına mikro finans kurumları tarafından, mikro kredi olarak adlandırılan küçük tutarlarda krediler verilmiştir. Bu uygulamanın hedef kitlesinin ve kapsamının genişlemesiyle birlikte mikro kredi uygulaması mikro finans yöntemine dönüşmüştür. Mikro kredilerde girişimcilere yalnızca mikro ölçekli krediler sağlanırken mikro finans yönteminde ise mikro kredilerin yanı sıra sigorta ve fon transferi gibi çeşitli finansal hizmetler de verilmektedir. Mikro finans yönteminde finansman; kamu ve özel bankalar, sivil toplum örgütleri, kredi birlikleri, finansman şirketleri ve kooperatifler gibi çeşitli kurumlar tarafından sağlanmaktadır. 2018 yılı verilerine göre dünya çapında mikro finans yöntemiyle finansman sağlayan bireylerin sayısı 140 milyona ulaşmıştır. Bu rakamın yaklaşık %80'ni kadın girişimcilerden oluşmaktadır. Toplam katılımcıların %65'i ise kırsal kesimlerde yaşayan bireylerdir. 2018 yılında mikro finans yöntemiyle sağlanan kredi portföyünün 124 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir (Convergences, 2020). Mikro finans kuruluşlarının sayıları ve sağlamış oldukları finansman tutarları son yıllarda artış trendinde olsa da ekonomik büyümenin aksine yoksulluk sorununun çözümüne

yönelik krediler vermesi, ticari bankalara benzer nitelikte yüksek işlem maliyetlerinin bulunması ve girişimcilere sağlayacakları kredi miktarının hali hazırda sınırlı olması girişimciler açısından önemli kısıtlardır (Öner vd., 2008:57-59; Soyak, 2010:130-135).

2.1. Girişimciliğin Finansmanı ve Kitle Fonlama (Crowdfunding) Yöntemi

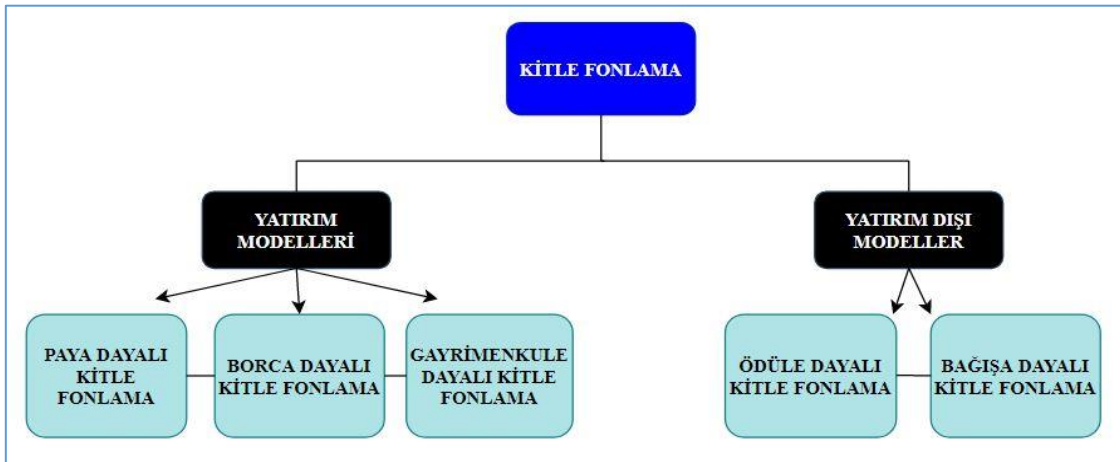
Son yıllarda her alanda yaygınlaşan dijitalleşme akımı pek çok alanı etkileyip değiştirdiği gibi girişimcilik ve girişim finansmanında da değişimler yaratmıştır. Geleneksel finansman yöntemlerinden yararlanamayan girişimciler dijital platformlar üzerinden fikirlerini, projelerini anlatarak kendilerine finansman sağlayacak kitlelere ulaşmayı hedeflemiştirler. Nitekim dijital platformlar üzerinden yürütülen bu inovatif yaklaşım başarılı olmuş ve yeni nesil finansman yöntemleri ortaya çıkmıştır. Bu noktada karşımıza ilk olarak "kitle fonlama" (crowdfunding) yöntemi çıkar. Her ne kadar kitle fonlaması, kavram olarak yeni olsa da uygulama açısından yeni ortaya çıkmış bir yöntem değildir. En temel haliyle kitle fonlaması, herhangi bir projenin hayata geçirilebilmesi adına ihtiyaç duyulan fonun yatırımcılardan/bağışçılardan toplanması suretiyle ilgili projenin finansmanının sağlanmasıdır. Tarihsel süreçte bu finansman yönteminin yardım ve bağış faaliyetleri, sponsorluk, kooperatifçilik gibi esasen aynı mantık çerçevesinde işleyen çeşitli uygulama örneklerine rastlanılsa da günümüzdeki anlamıyla kitle fonlamasını farklı kılan durum, bu uygulamanın internet ortamına taşınması ve buradaki platformlar üzerinden faaliyet göstermesidir (Schweizer vd., 2017:3-4; Sorensen, 2015:269-270; Ekici ve diğer, 2019:215-216).

Kitle fonlaması yönteminde üç taraf bulunmaktadır. Bunlar; *katılımcılar*, *işlemlerin yürütüleceği platform* ve kampanyayı başlatan *girişimcidir*. Kitle fonlaması yöntemi esasında üç temel fonksiyonu yerine getirmeyi hedeflemektedir. Bunlar (Petrov, 2015: 97):

- Girişimcilerin projelerini sunabilecekleri, yatırımcıların ise bu projelere yatırım yapabilecekleri özelleştirilmiş (sahtekârlık vb. faaliyetleri kısıtlayan/önleyen) bir ortam sağlamak,
- Küçük birikimlere sahip yatırımcıları bir araya getirerek kitle katılımını teşvik etmek,
- Girişimciler ile yatırımcılar arasında iş birliği ve iletişimin kurulmasını sağlamaktır.

Son yıllarda kitle fonlaması platformları pek çok başarılı girişimin önünü açan önemli bir finansman aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni nesil finansman yöntemine olan ilginin artmasıyla birlikte küresel ölçekte faaliyet gösteren platformların sayısı hızla artmıştır. Dünya çapında birçok kitle fonlaması platformu bulunsa da Kickstarter, Indiegogo, GoFundMe, Crowdfunder, Patreon, RocketHub ve SyndicateRoom gibi platformlar ilk bakışta karşımıza çıkan önemli platformlardır. Bu platformlar gelişmiş birçok ülkede faaliyet göstermekle birlikte bu alanda öncü ülkeler Çin ve ABD'dir (Bağış, 2019:20; Sancha-Navarro vd., 2018:85).

Şekil 1: Kitle Fonlama Yöntemleri

Kaynak: (Gabison, 2015:9; Sorensen, 2015:269-270; P2PMarketdata, 2020).

Kitle fonlamasının paya, borçlanmaya, gayrimenkule, ödüle ve bağışa dayalı yöntemler olmak üzere beş farklı türü bulunmaktadır. Şekil 1'de kitle fonlaması yöntemleri, "yatırım modelleri" (aktif modeller) ve "yatırım dışı modeller" (pasif modeller) olarak iki alt başlık altında verilmiştir. Bu ayırım literatürde kitle fonlaması yöntemlerinden elde edilen getirilerdeki farklılıktan dolayı yapılmaktadır. Bu bağlamda yatırımcısına sürekli olarak getiri sağlayan yöntemler yatırım modelleri; yatırımcısına herhangi bir getiri sağlamayan yöntemler ise yatırım dışı modeller olarak tanımlanmaktadır

(Arnold vd., 2018:12-15; Gabison, 2015:9; Sorensen, 2015:269-270; Petrov, 2015: 97; Cloudways, 2020):

"Paya/hisseye dayalı kitle fonlama" yönteminde projeye katkıda bulunan yatırımcılar sağladıkları finansman karşılığında girişimcilerden küçük hisseler alırlar. Hisseye dayalı kitle fonlaması yönteminde finansman katkısı karşılığında yatırımcılara hisse veriliyor oluşu, bu yöntemin pek çok ülkede yasal düzenlemelere takılmasına neden olmaktadır. Bu konu özelinde ilk yasal düzenlemeyi yapan ülke olan ABD, 2012 yılında yürürlüğe giren

JOBS Yasası (JOBS Act) ile hisseye dayalı kitle fonlaması yöntemini yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. Bu yasa çerçevesinde hisseye dayalı kitle fonlaması yöntemini kullanmak isteyen girişimcilere kolaylık sağlamak amacıyla ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (U.S. Securities and Exchange Commission - SEC) kurallarında bir takım değişikliklere gidilmiştir. JOBS Yasası ile gelen kitle fonlaması yönetmeliğine göre yapılan değişiklikler genel hatlarıyla aşağıda verilmiştir (SEC, 2020):

- Kitle fonlaması yönetmeliği kapsamındaki işlemlerin gerçekleşeceği platformların SEC tarafından tescil edilmiş olması gerekmektedir.
- Bir şirketin kitle fonlaması yöntemiyle toplayacağı fon tutarı 1.070.000 ABD doları ile sınırlandırılmıştır.
- Şirketlerin çeşitli yöntemlerle bünyelerine katmış oldukları fon ve hissedarlarla ilgili bilgilerin SEC'e bildirilmesi yönündeki mevcut yasal düzenlemenin aksine kitle fonlama yöntemini uygulayan şirketlere bu konuda esneklik tanınmıştır. (Şirketler, varlıkları 10 milyon doları aştığında ve 500'den fazla hissedarı olduğunda SEC'e bildirmek zorundadır).
- Bireysel yatırımcılara 12 aylık dönemde kitle fonlaması yöntemiyle yapacakları yatırımlarda yıllık gelirlerine göre alt ve üst limitler belirlenmiştir (107.000 dolar yıllık gelir baz alınmış ve bu tutarın altında ya da üzerinde olan gelirler için farklı oran ve tutarlar belirlenmiştir).

Yasa ile birlikte verilmiş olan bu serbesti işletmelere tam bir özgürlük alanı sağlamasa da kitle fonlaması yönteminin ABD'deki gelişimine önemli katkılar sunmuştur. Nitekim ABD, kitle fonlaması uygulamalarında Çin'le birlikte dünyanın önde gelen ülkelerinden biri haline gelmiştir.

"Borçlanmaya dayalı kitle fonlama" yönteminde ise yatırımcılar finansmanı belirli bir vade ve faiz oranı karşılığında girişimcilere aktarır. Yatırımcılar sağlamış oldukları finansman karşılığında girişimcilerden önceden belirlenmiş

tutarda faiz ödemesi alırlar ve vade sonu geldiğinde ana paralarını tahsil ederler. Örneğin İngiltere merkezli Funding Circle borçlanmaya dayalı bir kitle fonlaması platformudur. Bu platform üzerinden girişimciler 50.000 ila 250.000 sterlin arasında finansman kaynağını, ilk 12 ay ödemesiz olmak üzere %1 ila %9 arasında değişen faiz oranlarıyla yatırımcılardan temin edebilmektedirler. 2020 yılı itibarıyla bu platform üzerinden 57 binden fazla girişimciye 6,2 milyar sterlin finansman sağlanmıştır (Fundingcircle, 2020).

"Gayrimenkule dayalı kitle fonlama" yöntemi ise yeni bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem, girişimci gerçekleştirmek istediği gayrimenkul yatırımı için kitle fonlaması platformları üzerinden yatırımcılardan fon toplanması üzerine kuruludur. Yatırımcılar sağladıkları fon karşılığında gayrimenkul projesinden pay sahibi olurlar. Bu paylar hem kiradan hem de gayrimenkulün satışından elde edilecek gelire ortaklık imkânı sunar. Gayrimenkul veya gayrimenkul projesi için gerekli olan fon toplanana kadar bu kitle fonlaması platformları üzerinde birikir. Gerekli olan tutarın toplanmasının ardından platform belirlediği oran üzerinden fondan kesinti yapar ve kalan tutar proje sahibine aktarılır. Genel hatlarıyla gayrimenkul sertifikasına da benzeyen bu yöntemde küçük yatırımlarla büyük projelerin finanse edilmesi hedeflenirken küçük yatırımcıların da gelir elde etmesi sağlanır (P2PMarketdata, 2020).

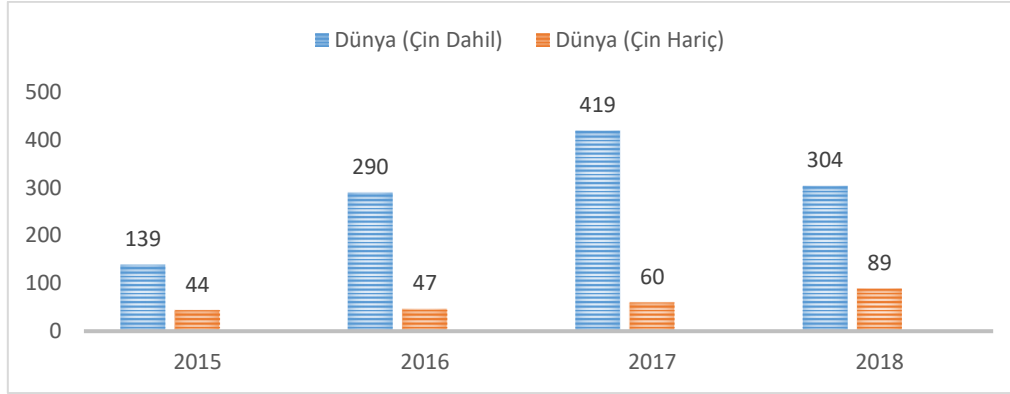
Günümüzde en sık uygulanan yöntemlerden biri olan *"ödüle dayalı kitle fonlama"* ise girişimcilerin projelerine katkıda bulunan yatırımcılara/katılımcılara, projenin sunacağı ürün ya da hizmete erken erişim, indirimli fiyat, özel bir hediye (t-shirt, bardak vb.) ya da projenin çıktısı olan ürün vaat edilmektedir. Yatırımcılar projelere sağlamış oldukları katkı dolayısıyla alacak ya da ortaklık hakkı elde edemezler. Bu özelliğe haiz olması sebebiyle ödüle dayalı kitle fonlama yöntemi dünya ölçeğinde en sık kullanılan yöntemlerden biridir.

Son olarak *"bağışa dayalı kitle fonlama"* yönteminde ise girişimcilerin projelerine katkıda bulunan kişiler, yapmış oldukları bağışlar için herhangi bir karşılık beklemezler. Bağışa dayalı kitle

fonlama platformları arasında GoFundMe, YouCaring, GiveForward ve FirstGiving gibi platformlar bulunmaktadır. Bu ve buna benzer

platformlarda toplanan bağışların yüzde 5'i ile yüzde 10'u bu platformlar tarafından komisyon olarak alınmaktadır.

Grafik 1: 2015-2018 Yılları Arasında Dünyada Kitle Fonlaması İşlem Hacmi (Milyar Dolar)

Kaynak: (Global Alternative Finance Market Benchmarking The Report, 2020; P2PMarketdata, 2020)

Grafik 1'de 171 ülkede faaliyet gösteren kitle fonlaması platformlarının 2015 – 2018 yılları arasındaki hacmi verilmiştir. Grafik incelendiğinde 2015'ten 2017 yılına kadar kitle fonlaması hacminde önemli bir artış kaydedildiği görülmektedir. 2015 yılına göre 2016'da %108 ve 2017'de 2016'ya göre %44,5'lik büyüme kaydedilmiş ancak 2018 yılında ise 2017 göre % -27,2'lik düşüş yaşanmıştır. Grafik 1'e göre 2018 yılında yaşanan bu düşüşün nedeninin Çin'de

yürütülen kitle fonlaması faaliyetlerinin daralmasıyla doğrudan ilişkilendirilebilir. 2017 yılı verileri incelendiğinde kitle fonlaması pazarının %83'üne Çin'in hâkim olduğu görülmektedir. 2018 yılında Çin'in hakimiyeti kısmen azalmış olsa da kitle fonlaması pazarının %70'inden fazlası halen Çin'in kontrolü altındadır (Global Alternative Finance Market Benchmarking The Report, 2020; P2PMarketdata, 2020). Tablo 1'de de bu durum açıkça görülebilmektedir.

Tablo 1: Ülkeler Bazında Kitle Fonlaması İşlem Hacimleri (2018)

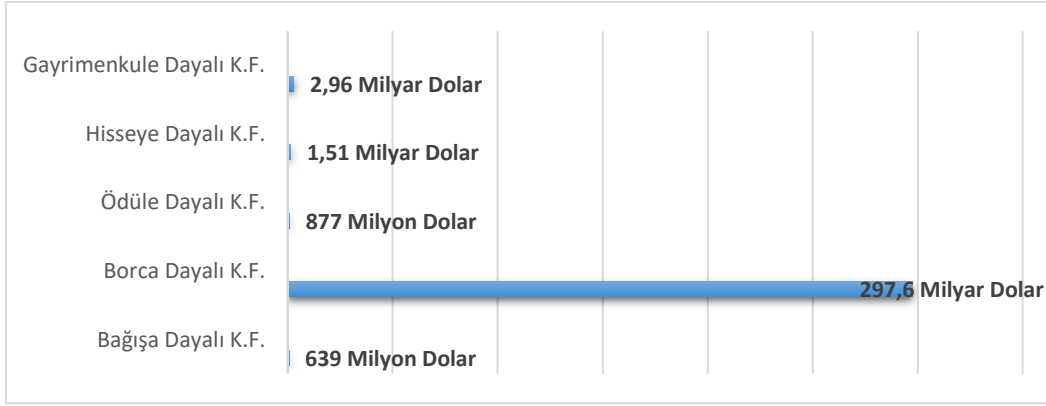
ÜLKE	İŞLEM HACMİ (Milyar \$)	PAZAR PAYI (%)	YILLIK BÜYÜME (2017-2018 %)
ÇİN	215,39	70.73 %	-39.88 %
ABD	61,13	20.07 %	42.93 %
İNGİLTERE	10,36	3.40 %	32.04 %
HOLLANDA	1,80	0.59 %	480.72 %
ENDONEZYA	1,45	0.48 %	1711.43 %
ALMANYA	1,27	0.42 %	92.90 %
AVUSTRALYA	1,16	0.38 %	1.57 %
JAPONYA	1,07	0.35 %	208.26 %
FRANSA	0,93	0.31 %	26.98 %
KANADA	0,90	0.30 %	4.80 %

Kaynak: (P2PMarketdata, 2020).

Grafik 2’de dünyada kitle fonlaması yöntemlerinin 2018 yılı işlem hacimleri verilmiştir. Grafiğe 2 incelendiğinde en çok tercih edilen yöntemin borçlanmaya dayalı kitle fonlama yöntemi olduğu görülmektedir. 2018 yılı verilerine göre borca dayalı kitle fonlaması yöntemi 297, 6

milyar dolarlık bir işlem hacmine ulaşmıştır (P2P Lending, Balance Sheet Lending, Invoice Treding ve Debt-Based Securities yöntemlerine ait verilerde bu rakama dahil edilmiştir) (Global Alternative Finance Market Benchmarking The Report, 2020; P2PMarketdata, 2020).

Grafik 2: Dünyada Kitle Fonlaması Yöntemlerinin İşlem Hacimleri (2018)

Kaynak: (Global Alternative Finance Market Benchmarking The Report, 2020; P2PMarketdata, 2020).

2018 yılında gerçekleşen 304 milyar dolarlık toplam işlem hacmi ile kitle fonlaması yönteminin son yıllarda ortaya çıkmış ve sıklıkla başvuru alan önemli alternatif finansman yöntemlerinden biri olduğu görülebilmektedir. Nitekim kitle fonlaması yöntemi, bu niteliği sayesinde gerek eşler arası yatırım anlayışına sahip olması gerekse de küçük yatırımcıları bir araya getirerek büyük projelerin finansmana önemli katkılar sunmuştur. Bugüne kadar kitle fonlaması yöntemiyle finanse edilmiş pek çok başarılı girişim ortaya çıkmıştır. Örneğin bu başarılı girişimlerin en popüler olanlarından bir tanesi ABD orjinli Oculus VR şirkettir. 2012 yılında kickstarter platformu üzerinden tanıtılan prototip yatırımcılar tarafından ilgiyle karşılanmış ve büyük destek görmüştür. Başlatılan kampanya doğrultusunda şirketin toplamayı hedeflediği 250.000 dolarlık finansman kaynağının çok üzerinde bir rakama ulaşmıştır. Şirket geliştirmek istediği sanal gerçeklik gözlüğü projesi için yürüttüğü kampanya ile 2,4 milyon dolarlık finansman toplamayı başarmıştır. Elde ettiği finansmanla birlikte projesini kısa sürede hayata geçiren Oculus VR şirketi, o dönemde yakaladığı imveyle eğlence sektöründe önemli başarılar elde

etmiş, 2 yıl gibi kısa bir sürede, 2014 yılında Facebook tarafından 2 milyar dolar karşılığında satın alınmıştır (Arnold vd., 2018:3; Theguardian, 2014).

2.1. Kitle Fonlama Yönteminin Avantaj ve Dezavantajları

Kitle fonlaması platformlarının birçok avantajı bulunmakla birlikte, “hız ve erişilebilirlik” bu avantajlardan ilkidir. Kitle fonlama platformlarında kampanya başlatmak isteyen girişimciler projeleriyle ilgili detayları ana hatlarıyla belirten bir sayfa oluşturarak kampanya başlatabilir ve kitle fonlaması yatırımcılarına hızlı bir şekilde erişim sağlayabilir. Sunulan bu olanak yatırımcıların birkaç saatini harcayarak rahatlıkla yapabileceği bir işlemdir. Bununla birlikte girişimci, yatırımcılara sunmuş olduğu proje hakkında yatırımcılardan sürekli olarak geri bildirimler alma imkânına sahip olacaktır. Bu durum hem girişimcinin yatırımcılarla doğrudan iletişime geçmesine imkân sağlarken hem de projenin eksik ya da zayıf yönlerini tespit edebilmesinde yardımcı olur. Ayrıca katılımcılardan gelebilecek yeni fikirler

projenin geliştirilmesine de katkı sağlayabilir. Kitle fonlama platformlarının bir başka avantajı ise platform üzerinden geliştirilen projelerin, henüz tamamlanmamış olsa dahi *“kendi müşteri ve hayran kitlesini yaratabilme imkânı”* vermesidir. Girişimciler platformlar üzerinden projeye ilgili videolar, görseller hazırlayarak katılımcı sayılarını artıracakları gibi potansiyel müşteri kitlesini de büyütme imkânı yakalayacaklardır (Dannberg, 2017:5-6; Startupnation, 2020).

Kitle fonlama yönteminin birçok avantajı olduğu gibi hem yatırımcılar hem de girişimciler açısından çeşitli dezavantajları da bulunmaktadır. Bu dezavantajlardan ilki *“kitle fonlaması platformlarının ücretli oluşu”* dur. Günümüzde kullanılan hemen her platform, yatırımcılardan toplanan fonlardan belirledikleri oranlarda komisyon almaktadır. Küresel ölçekli bilinen platformlardaki komisyon oranları %1 ila %10 arasında değişmektedir. Örneğin Kickstarter, Indiegogo ve GoFundMe gibi popüler platformlarda yürütülen kampanyalar için toplanan fonlar üzerinden %5 komisyon alınmaktadır (Cloudways, 2020).

Girişimciler açısından karşılaşılabilecek dezavantajlardan biri de platforma sunulan *“projenin reddedilme ihtimali”* dir. Özellikle popüler platformlarda kampanya başlatılmak için platformlar tarafından belirlenmiş çeşitli şartların yerine getirilmesi beklenir. Belirlenen şartları yerine getiremeyen girişimcilerin projeleri genellikle kabul edilmemektedir. Bir diğer sorun ise *“kampanya eşliğinin aşılamaması durumu”* dur. Bazı kitle fonlama platformlarında girişimcilerin projelerinde ihtiyaç duyduğu tutarı tespit ederek bir eşik değeri belirlemesi istenir. Yatırımcılardan toplanan fonlar bu eşik değerine ulaştığında proje finanse edilmiş sayılır ve toplanan tutar girişimciye aktarılır. Bu uygulamadaki dezavantaj ise, proje için toplanan fonların eşik değerinin altında kalması durumunda girişimcinin projesi için toplanmış olan fona dahi ulaşmamasıdır. Bu sistem tüm kitle fonlama platformlarında olmasa da platformların önemli bir bölümünde uygulanmaktadır (Startupnation, 2020; Valanciene ve Jegeleviciute, 2013:40-41).

Bir diğer ve esasında en önemli olan problem ise hem girişimcilerin hem de yatırımcıların karşı karşıya kalabilecekleri *“güven problemleri”* dir. Girişimciler projeleri kapsamında yatırımcılara sunmak istedikleri ürün ya da hizmetle ilgili bilgileri kitle fonlaması platformları üzerinden yatırımcılarla paylaşırlar ve girişimciler için güven sorunu tam da bu noktada başlar. Hayata geçirilmek istenen projelerin fikri mülkiyet haklarının girişimciler tarafından alınmaması durumunda platform katılımcılarına sunulan projenin bütününe ya da bir kısmının kötü niyetli kişilerce çalınma/kopyalanma ihtimali ortaya çıkabilir. Yatırımcılar açısından karşılaşılabilecek en önemli problem ise projelere sağlamış oldukları finansmanın güvenliğidir. Günümüz kitle fonlama platformları dolandırıcılık/sahtekârlık riskini azaltmak için çeşitli politikalar yürütmektedir. Ancak yürütülen bu uygulamaların yeterliliği hali hazırda sorgulanmaktadır (Arnold vd., 2018:3-5).

3. GİRİŞİMCİLİĞİN FİNANSMANI VE INITIAL COIN OFFERING (ICO)

Son yıllarda geleneksel girişimlerin aksine start-up, fintech gibi yeni nesil girişim modelleri öne çıkmaktadır. Geleneksel girişimler genellikle çözüme kavuşturulan alanlarda (kuaför, oto tamircisi vb.) faaliyet gösterirken yeni nesil girişim yöntemleri ise mevcut sorunlara yenilikçi çözümler aramak üzerine yoğunlaşır. Dolayısıyla yeni nesil girişimler teknoloji ve ARGE ağırlıklı faaliyetler yürütürler. Bu faaliyetlerini yürütebilmeleri için finansman ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılamaları gerekmektedir. Önceki bölümde de bahsedildiği üzere geleneksel finansman yöntemleri yeni nesil girişimcilerin finansman ihtiyacını sağlamada genellikle yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda dijital platformların gelişmesiyle birlikte geleneksel finansman yöntemlerinin yanı sıra alternatif yöntemler de gelişmeye başlamıştır. Özellikle kitle fonlaması alternatif finansman alanında en çok öne çıkan yöntemlerden biri olmuştur. Ancak ICO yönteminin esasen birbirinden farklı alanlarda bulunan kitle fonlaması, blockchain teknolojisi ve kripto jetonlarla birleştiren yenilikçi yaklaşımı ICO'yu geleneksel yöntemlerden önemli ölçüde

ayrıştırmaktadır. ICO kısaca blockchain tabanlı kitle fonlaması yöntemi olarak tanımlanabilir. Bu nedenle ICO'nun işleyişini anlayabilmek için öncelikle blockchain, kripto para ve jeton kavramlarının genel hatlarıyla da olsa bilinmesi önemlidir. Çünkü bu kavramlar ICO yönteminin temelini oluşturan ana enstrümanlardır.

Bu noktada ilk olarak öne çıkan kavram "*blockchain*" teknolojisidir. 2008 yılında Satoshi Nakamoto takma adlı şahıs veya grup tarafından ortaya atılan blockchain tabanlı Bitcoin dünyada büyük yankı uyandırdığı gibi günümüzde sayıları 6000'i geçen kripto paraların da öncüsü olmuştur. Özellikle Bitcoin'in altyapısını oluşturan blockchain teknolojisi internetin merkezi yapısını önemli ölçüde değiştirmektedir. Bu teknoloji günümüz merkezi ağlarının aksine merkezi otoriteye bağlı olmayan, eşler arası bir veri tabanı sunmaktadır. Ayrıca blockchain ağlarının temelini oluşturan dağıtılmış defter (distributed ledger), mutabakat mekanizması (consensus mechanism) ve kriptografi (cryptografy) teknolojileri bu ağları özel kılan temel faktörlerdir (Yavuz, 2019:2-5). ICO yöntemini kullanan girişimciler kitle fonlama yöntemine benzer şekilde dijital platformlar üzerinden yatırımcılara ulaşmayı hedefler. İki yöntem arasındaki esas farklılık tam da bu noktada ortaya çıkar. Kitle fonlaması geleneksel finansman yöntemlerinden farklı olarak kendine özgü bir ekosisteme sahiptir. Ancak kitle fonlaması yöntemiyle toplanan fonların güvenliğinde ve fonların transfer işlemlerinde bankalar ve ödeme hizmet sağlayıcıları görev almaktadır. Dolayısıyla bu kuruluşlar kitle fonlama ekosistemi içerisinde alıcı ve satıcı arasındaki güvenilir üçüncül taraf görevini üstlenirler. Ancak ICO yönteminde kampanyalar genellikle blockchain tabanlı ağlarda gerçekleştirildiğinden finansal işlemlerde üçüncül tarafa ihtiyaç duyulmamaktadır. (Haas ve diğer., 2015:1-12).

ICO yönteminde girişimciler, projelerinin finansmanı için yatırımcılardan kripto para (Bitcoin, Ethereum vb.) talep ederler, bunun karşılığında yatırımcılara proje kapsamında geliştirilecek olan ürün veya hizmetlere erişim hakkı sağlayan "*jeton/jetonlar (token)*" teklif edilir. Esasında yöntemin özü proje/yatırımların finansmanı için

ihtiyaç duyulan finansmanın kripto paralardan sağlanabilmesi amacıyla, kripto para karşılığında yatırımcılara jeton satılmasıdır (Chanson vd., 2018:3-5; Fisch, 2019:3-4).

ICO yönteminde en sık karşılaşılan iki kavram kripto para ve jetonlardır. Bu noktada kripto para ve jeton kavramlarından bahsetmek gerekir. Kripto paralar günümüz ekonomilerinde uygulanmakta olan fiat para (itibari para) sistemi dahilinde üretilen banknotlar gibi mal ve hizmet satın almada ve varlık transferi gibi işlemlerde kullanılırken, jetonlar ise yalnızca üretildikleri proje kapsamında, yatırımcılara sunulacak olan hizmetlerde kullanılabilen dijital varlık türüdür. Özellikle "*hizmet jetonları (utility token)*" ICO yönteminde en sık kullanılan dijital varlıklardır. Bu jetonlar, ICO projesi çerçevesinde oluşturulan platform ya da uygulama kapsamında sunulacak hizmetlere ulaşım imkânı sağladıkları gibi farklı yatırımcılara devredilebilir/satılabilir özelliğine de sahiptir. Bu özellik doğrultusunda ICO yatırımcılarının sahip oldukları jetonları ikincil piyasalarda al-sat yaparak spekülasyon kazanç elde etmeleri de mümkündür (Stacher, 2018: 16-17; Medium, 2020).

Bu iki dijital varlık arasındaki bir başka önemli fark ise teknik altyapılarından kaynaklanmaktadır. Bir paranın kripto para olabilmesi için o paranın blockchain ağı üzerine inşa edilmiş olması gerekir. Ancak bu durum jetonlar için geçerli değildir. Jetonların kripto paralardan farkı blockchain tabanlı herhangi bir kripto paranın blockchain'i üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla jetonlar kripto paraların blockchain ağlarında üretilip kullanılırlar. Kripto paraların ise kendine özgü bir blockchain ağı bulunur (Exodus, 2020).

ICO yönteminin temelleri, J. R. Willet isimli bir bilgisayar programcısının 2012 yılında yayınladığı "*The Second Bitcoin Whitepaper*" adlı teknik dokümanla (white paper) atılmıştır. Bu dokümanda ortaya atılan fikir, Bitcoin'in altyapısını kullanan ancak kendine özgü kurallara sahip yeni bir para birimi oluşturmaktır. Mastercoin protokolü olarak adlandırılan bu fikrin özü, proje kapsamında

yaratılacak jetonların Bitcoin blockchain'i üzerine inşa edilecek platformun sağlayacağı hizmetlerde kullanılması ve oluşturulan bu jetonların alım satımının yapılması suretiyle de yatırımcıların kar elde edebilmesidir (Boreiko ve Sahdev,2018:10-11; Cointime, 2020).

Bu özelliklerinin yanı sıra protokolün tanıtımında Mastercoin ağında her bir yatırımcının kendi para birimini oluşturabilme imkânı, ağın blockchain tabanından kaynaklı merkeziyetsiz, güvenli yapısı ve ağ üzerinde oluşturulan paraların takasının yapılabilmesi gibi vaatler yatırımcıların dikkatini çekmiştir. Nitekim J. R. Willet Mastercoin projesini hayata geçirebilmek için 31 Temmuz 2013'te bir aylık kampanya süreci başlatılmıştır. Kampanya sonunda yaklaşık 500 yatırımcıdan 500.000 ABD doları değerindeki 5.000'den fazla Bitcoin toplanmıştır. Yatırımcılara ise katkıda buldukları her bir Bitcoin karşılığında 100 Mastercoin (yeni adı Omni) verilmiştir. İlk defa uygulanan bir yöntem olmasına karşın yatırımcılar arasında bu denli ilgi görmesinin nedeni projenin yatırımcılarına vadettikleridir (Bitcoinmagazine, 2020).

ICO yöntemi için asıl dönüm noktası ise Ethereum projesinin ortaya çıkmasıdır. 2013 yılında Vitalik Buterin tarafından duyurulan Ethereum, Bitcoin'den farklı olarak kendine özgü bir blockchain platformu sunmasının yanı sıra yeni tür uygulama geliştirmek isteyen geliştiricilere esneklik sağlaması, akıllı sözleşme (smart contract) protokolü ve platform üzerinde üretilecek jetonların standardizasyonu gibi birçok farklı özellik vadederek yatırımcıların dikkatini çekmiştir. Nitekim Ethereum projesinin gerçekleştirilebilmesi için 2014 yılında başlatılan ICO kampanyasıyla kısa sürede 18 milyon dolar fon toplanmış ve proje 2015 yılında hayata geçirilmiştir (Blockchainhup, 2020).

Ethereum projesi ortaya çıkmasıyla birlikte ICO'ya beraberinde getirdiği yeni protokolleri dahil ederek yöntemin gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. ICO yatırımcıları açısından Ethereum'un

sunduğu en önemli özellikler "akıllı sözleşme" ve "ERC-20" protokolleridir. Akıllı sözleşmeler protokolü eşler arası ağda herhangi bir aracı bulunmaksızın para, gayrimenkul ya da alım satımına konu olabilecek her türlü varlığın değişimine imkân tanıyan dijital sözleşmelerdir. Bu sözleşmelerin içeriğinin taraflar arasında istenilen şekilde belirlenebilmesiyle katılımcılara önemli bir serbesti verirken, bu sözleşmelerin blockchain ağında saklanması da sözleşme kapsamında gerçekleşen işlemlerin güvenliğini ve şeffaflığını artırmaktadır. Örneğin, blockchain ağında akıllı sözleşme üzerinden bir açık artırma işlemi şu şekilde işleyecektir. Açık artırma için oluşturulan akıllı sözleşme, süreç esnasında tüm katılımcıların bilgilerini (IP, kullanıcı adı vb.) ve sundukları teklifleri kaydeder. Açık artırma sonunda akıllı sözleşme otomatik olarak en yüksek teklifi seçer ve kazananı ilan eder. Süreç boyunca gerçekleşen işlemler de eş zamanlı olarak ağda bulunan katılımcıların dijital defterlerine (dağıtılmış defter) kaydedildiği için tam bir şeffaflık söz konusudur. Ayrıca bu işlemler akıllı sözleşmeler aracılığıyla gerçekleştiği için üçüncül tarafa da ihtiyaç duyulmamaktadır (Bahga ve Madisetti, 2016: 533-535; Christidis ve Devetsikioitis, 2016: 2292–2303).

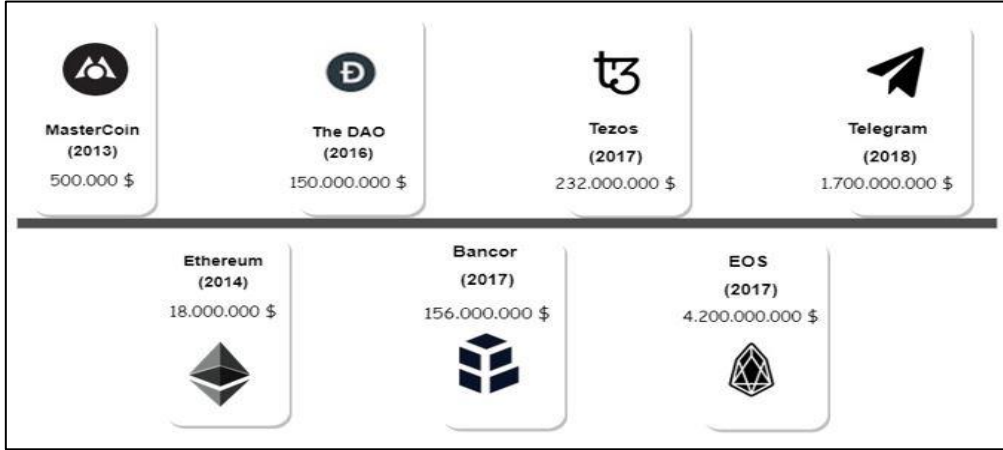
Bir diğer özellik ise Ethereum platformu üzerinde üretilecek jetonların standardize edilmesidir. ERC-20 (Ethereum Request for Comments) olarak adlandırılan bu protokol standartları jetonların kullanımıyla ilgili çeşitli düzenlemeleri içermektedir. Bu düzenlemeler jetonlar arası transfer, jetonlar hakkındaki verilere erişim (isim, bakiye, toplam değer, sembol vb.) ve transfer işlemlerinde tarafları eş zamanlı bilgilendirme gibi konuları kapsamaktadır (Ethereum, 2020; Medium, 2020).

Ethereum'un beraberinde getirmiş olduğu bu özellikler sayesinde yatırımcılar arasında popüler hale gelen ICO kampanyalarının sayısında ve toplanan tutarlarda büyük artışlar yaşanmıştır. Şekil 2'de 2013-2018 yılları arasında gerçekleşen bazı ICO kampanyaları verilmiştir. Özellikle 2017-2018 yıllarında gerçekleşen kampanyalarda toplanan

fonların büyüklüğü dikkat çekicidir. Şüphesiz bu artışlarda Ethereum'un sunmuş olduğu yeniliklerin payı büyüktür. Nitekim günümüzde faaliyet gösteren jetonlar incelendiğinde, piyasa değeri bakımından en büyük ilk 100 jetonun 90'ının Ethereum platformunu kullandığı görülmektedir.

Ayrıca 2016-2019 yılları arasında gerçekleşen 2500'ün üzerindeki ICO kampanyası ile yatırımcılardan 18 milyar doların üzerinde fon toplandığı tahmin edilmektedir (Blockchainhup, 2020; Coinmarketcap, 2020; Icobench, 2020; Tokens-economy, 2020).

Şekil 2: 2013-2018 Yılları Arasında Gerçekleşen Bazı ICO'lar

Kaynak: (Blockchainhup, 2020).

3.1. ICO Yönteminin Mevcut Finansman Yöntemlerine Göre Avantajları

ICO yönteminin pozitif ve negatif yönlerinin tespit edilebilmesi için ICO'nun, özellikle erken aşama girişimciler ve KOBİ'lerce sıklıkla tercih edilen alternatif yöntemlerle karşılaştırılması önemlidir. Bankacılık sistemi ihtiyaç sahiplerine fon sağlamada günümüz finans sisteminin merkezinde bulunmaktadır. Ancak bu kuruluşlar talep eden her birey ya da girişimcinin fon ihtiyacını karşılamakta istekli değildirler. Özellikle erken erişim girişimlerinin ürettikleri yenilikçi fikirler ekonomik kalkınmaya önemli katkılar sağlasa da bu tip girişimlerdeki bilgi asimetrisi ve belirsizlik geleneksel finansman kaynaklarına erişimi önemli ölçüde kısıtlamaktadır. ICO yöntemi ise geleneksel yöntemlerden farklılaşarak özellikle erken aşama girişimler arasında popülerleşen bir yöntem haline gelmiştir. Genel kapsamda ICO yönteminin geleneksel finansman yöntemlerinden farkları şunlardır (Catalini ve Gans, 2018):

- ICO'nun blockchain tabanlı ağlarda merkezi otoriteye bağlı olmayan yapısı geleneksel yöntemlerin aksine işlem maliyetlerini ortadan kaldırmaktadır.
- ICO yönteminin sahip olduğu yatırımcı ve girişimci portföyü geleneksel yöntemlere kıyasla çok daha geniştir.
- ICO yönteminde finansman kaynağı tek bir kurumun aksine dünyanın birçok köşesinden yatırımcının bulunduğu geniş havuzlardan sağlanmaktadır. Bu havuzlar erken erişim girişimler ve KOBİ'ler için ihtiyaç duyulanın da üzerinde fon toplama imkânı sağlayabilir.
- ICO yöntemiyle ihraç edilen jetonların alınıp satılabilmesi yatırımcılara önemli bir esneklik sağlamaktadır. Ayrıca ihraç edilen jetonun yapısına bağlı olarak girişimciler jeton sahiplerine şirketten pay verebilirler.

- ICO yöntemi finansman sağlamada geleneksel yöntemlerden daha hızlı olabilirler. Örneğin Bancor 2017 yılında yaptığı ICO kampanyasında 3 saat içerisinde yaklaşık 150 milyon dolar fon toplamıştır.
- Blockchain tabanlı ICO'larda yatırımcılara satılan jetonlarla ilgi işlemler kriptografi, akıllı sözleşmeler ve dağıtılmış defterler gibi protokollerle güvenceye alındığından kalıcılık, şeffaflık ve güvenlik konusunda yatırımcılarına avantaj sağlar.

ICO yönteminin geleneksel finansman yöntemlerine göre avantajlı yönleri genel hatlarıyla yukarıda verilmiştir. Ancak ICO yönteminin geleneksel yöntemlerden farklarının daha iyi anlaşılabilmesi adına seçilmiş bazı yöntemlerle de karşılaştırılması gerekir. ICO yöntemini genel özellikleri itibarıyla kitle fonlamasına benzetmek mümkündür. Ancak spesifik çerçevede her iki yöntem arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Agrawal vd., 2013, Catalini ve Gans, 2018):

- Kitle fonlaması ve ICO yöntemleri göz önünde bulundurulduğunda her iki finansman yönteminin de teknolojiye ve çevrimiçi ağlara dayalı yapısı KOBİ'ler ve erken aşama girişimlerin finansmana erişimini nispeten kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bu yöntemlerde yatırımcılar yatırım yaptıkları girişimlerin ürününe erken erişim sağladıkları için projenin ilerleyişinde girişimcilere katkı ve önerilerini de sunabilirler. Bu durum her iki yöntemle ortaya çıkacak ürünlerin yatırımcı ve girişimci ortak aklıyla geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Dahası bu yöntemler sayesinde girişimciler, fikir aşamasındaki projelerinin ürünleri ortaya çıkmadan erken aşamada marketing faaliyetlerini de yürütme imkânı bulacaklardır.

- Bu iki yöntem arasındaki esas farklılık kullandıkları teknolojik altyapıdan kaynaklanmaktadır. Kitle fonlama yöntemi kitle fonlama platformları üzerinde üçüncül taraflar üzerinden yürürken, ICO'da bu durum söz konusu değildir. Ethereum'un beraberinde sunduğu akıllı sözleşmeler protokolü ve blockchain'in dağıtılmış defter teknolojisi üçüncül taraflara olan ihtiyacı sonlandırmakta ve dolayısıyla kitle fonlaması yönteminde üçüncül taraflara ödenen komisyon maliyetleri ICO'larda bulunmamaktadır.
- Kitle fonlama ve ICO yöntemleri arasındaki bir başka farklılık ise proje kapsamında ortaya çıkan ürünlerin fiyatlandırılma sürecinde ortaya çıkmaktadır. Kitle fonlama yöntemiyle üretilen ürünlerin fiyatı genellikle kampanya öncesinde belirlenmektedir. Özellikle popüler platformlarda bu durum yaygın biçimde uygulanmaktadır. Bu sebeple de ürünlerin fiyatlarında dalgalanma oluşmamaktadır. ICO'larda ise üretilen jetonlar için herhangi bir fiyat belirlenmediğinden jeton fiyatlarında dalgalanma yüksek olabilmektedir. Bu durum ICO yatırımcıları için dezavantaj yaratabilecek bir durumdur.
- Kitle fonlama platformlarında yatırımcılara sunulan projeler genellikle platformlarca belirlenen kriterler dahilinde belirlendiğinden, kriter dışında kalan projeler platform dışı kalmaktadır. Bu durum yatırımın güvenliği çerçevesinde yatırımcılar açısından önemli bir durum iken girişimciler açısından ise dezavantajlı bir durum olarak karşımıza çıkar. ICO'larda ise üçüncül taraf bulunmadığından isteyen her girişimci kampanya başlatabilir. Bu da girişimciler için avantajlı bir durum iken yatırım güvenliği çerçevesinde yatırımcılar için risk anlamına gelmektedir.

ICO yöntemi kavramsal açıdan incelendiğinde finans literatüründe ilk halka arzlara (Initial Public Offering-IPO) benzetilebilir. İlk halka arz kavramı, firmaların finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla menkul kıymet piyasalarında gerçekleştirdikleri ilk girişimleri ifade eden yöntemdir. Bu yöntemde şirketler paylarını ilk defa halka arz ederek finansman sağlamaya çalışırlar. Esasında her iki yöntemin temelinde halka arz edilen bir araç (pay senedi veya jeton) ve bu arz karşılığında yatırımcılardan fon toplanması işlemi bulunmaktadır. Ancak bu iki yöntem arasındaki benzerlik yalnızca bu durumla sınırlı kalır. ICO ve IPO arasındaki farklar şu şekilde özetlenebilir (OECD, 2020:24-26; Arnold vd., 2018:12-17):

- İlk halka arz yöntemi yalnızca nakit akışları ve operasyonel faaliyetleri açısından nispeten olgunlaşmış şirketlere hitap ederken, ICO yöntemi ise henüz fikir aşamasında ya da erken aşamada bulunan şirketler de dahil olmak üzere her girişime açıktır.
- IPO yapmak isteyen şirketlerin yasal süreçlerden geçmesi gerekli iken ICO'da girişimciler bu gibi durumlarla karşılaşmamaktadırlar.
- İlk defa halka arz edilen şirketler, arz oranında şirket paylarından feragat etmiş olurken, ICO yönteminde yatırımcılara verilen jetonlar şirket paylarını temsil etmemektedir.
- Halka arz edilen şirket payları yatırımcılarına temettü, oy, rüçhan gibi haklar sağlarken, ICO yöntemiyle ihraç edilen jetonların çoğunluğu yatırımcılarına bu hakları vermemektedir. Dolayısıyla ICO yöntemi yatırımcılara şirketler üzerinde mülkiyet hakkı vermediği için, şirket paylarından feragat etmek istemeyen erken aşama girişimciler ve KOBİ'ler için de avantajlıdır.

- İlk defa halka arz yapacak yabancı şirketlere yatırım yapmak isteyen yatırımcılar, yatırımda bulunacakları ülkelerin yasal prosedürlerine uymak zorunda kalırlar ancak ICO yatırımcıları blockchain altyapısının sunmuş olduğu merkezizsiz yapısı sayesinde böylesi prosedürlerle karşılaşmazlar.

Son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde popüler olan girişim sermayesi ile ICO yöntemi karşılaştırıldığında her iki yöntem arasındaki farklar da şu şekilde özetlenebilir (Chod ve Lyandres, 2019:3-5):

- Her iki yöntem de girişimcilerin yenilikçi fikirlerinin hayata geçirilebilmesi amacıyla finansman sağlamak üzerine kuruludur. Ancak girişim sermayesi yönteminde erken aşama girişimlerin yanı sıra gelişmekte olan şirketlere de yatırım yapılmaktadır. ICO'lar ise genellikle erken aşama girişimlere odaklanmaktadır.
- Girişim sermayesi yatırımcıları ortak oldukları girişimlere finansman desteğinin yanı sıra yönetsel, know-how, iletişim ağları, pazarlara ilişkin veriler gibi stratejik yönlerden de katkılar sunarken, ICO yatırımlarında böylesi destekler bulunmamaktadır.
- Girişim sermayesi yatırımlarıyla yatırım yapılan şirketlerin payları satın alındığı için şirketlerin yönetiminde yatırımcılar söz sahibidir. ICO yönteminde ise yatırımcılara verilen jetonlar şirket paylarını temsil etmediğinden yatırımcılar şirketlerin yönetiminde söz sahibi değildir.
- Yatırımcılar girişim sermayesi yatırımı yapılacak şirketin seçilmesi sürecinde, yatırıma aday şirketleri detaylı bir biçimde analiz ederler. Ayrıca yatırımcılar şirketin seçilmesi sürecinde sıklıkla danışmanlık şirketlerinden de destek alırlar. ICO yatırımlarında ise genellikle böylesi detaylı analizler yapılmamaktadır.

- Girişim sermayesi yatırımının ICO'lara karşı en önemli dezavantajlarından biri likiditedir. ICO kampanyalarıyla yatırımcılara ihraç edilen jetonların yatırımcılar arasında alınıp satılabilmesi dolayısıyla ikincil piyasası bulunmaktadır. Bu durum jetonların likiditesini artırmaktadır. Ancak girişim sermayesi yatırımı kapsamında satın alınan şirket paylarının bir başkasına devredilmesi/satılması zaman alacağından likidite hızı jetonlara kıyasla son derece düşüktür.
- Bir diğer dezavantaj ise her iki yatırım geri dönüş süreleridir. Girişim sermayesi yatırımcılarının gerçekleştirdikleri yatırımların geri dönüş süreleri genellikle 5 ila 10 yıl arasında değişmektedir. ICO'larda ise bu süreç çok daha kısadır.

3.2. ICO Yönteminin Dezavantajları

ICO mevcut haliyle geleneksel ve alternatif finansman yöntemlerine kıyasla girişimci ve yatırımcılarına pek çok imkân sunmaktadır. Ancak bu yeni nesil yöntemin de çeşitli dezavantajları mevcuttur. Bu dezavantajları çeşitli başlıklar altında incelemek mümkündür. Şekil 3'te ICO yönteminin dezavantajları verilmiştir. Bunlar *yasal boşluklar*, *bilgi asimetrisi*, *temel-teknik bilgi düzeyi (eksiklikleri)*, *jeton kaynaklı riskler* ve *sistemik risktir* (Zetsche vd., 2018:15; OECD, 2019:28-30).

Şekil 3: ICO Yönteminin Dezavantajları

Kaynak: (Zetsche vd., 2018:15; OECD, 2019:28-30).

Bu dezavantajlardan ilki “*yasal boşluklar*” dan kaynaklanan risklerdir. ICO yönteminin genellikle merkezizsiz ağlarda uygulanması bu yöntemi herhangi bir ülkenin yasal düzenlemesine tabi olmamadan yürütülebilmesine imkân sağlar. Ancak bu durum özellikle kötü niyetli kişilerce yürütülen faaliyetler sonucunda KOBİ’lerin ve/veya girişimcilerin zarara uğratılmasıyla sonuçlanabilir. ICO kampanyaları hakkında denetleyici ve düzenleyici normların bulunmaması, herhangi bir

kampanya sürecinde taahhüt edilen şartların sonradan değiştirilerek katılımcıların zarara uğramasına neden olacaktır. Bu durum akıllı sözleşme protokolüyle nispeten engellenebilmiş olsa da akıllı sözleşmelerle ilgili uluslararası nitelikte denetleme ve düzenleme yapabilecek kuruluş bulunmadığından bu protokollerin koruyucu etkileri de sınırlı olmaktadır.

Günümüz ICO'larında denetleyici ve düzenleyici nitelikte otoritenin bulunmaması yürütülen faaliyetlerin şeffaflığının da sorgulanmasına neden olmaktadır. Kampanyaların öncesinde ve sonrasında girişimci tarafından yürütülecek faaliyetlerle ilgili strateji, plan ya da programların yatırımcıları yanıltacak biçimde değiştirilerek sunulması ya da yatırımcılara bunlarla ilgili hiçbir verinin aktarılmaması "*bilgi asimetrisi*" yaratabilir. Böylesi bir durum yatırımcılar açısından, ICO kampanyası dahilinde yürüten projelerin geleneksel değerlendirme yöntemleriyle analizini zorlaştırır. Ayrıca bu durum yatırımcıların rasyonel kararlar almasını engelleyeceği gibi yüksek riskle karşı karşıya kalmalarına da sebebiyet verecektir. Nitekim yapılan çalışmalar ICO kampanyalarının yaklaşık %20'sinin yatırımcılara yalnızca geliştirilecek ürün hakkında teknik bilgi sağlandığını, %31'inde ise süreçle alakalı hiçbir bilgilendirilmenin yapılmadığını göstermektedir. Ayrıca ICO kampanyalarının %95'inden fazlasında da girişimcilerin yatırımcılardan toplandığı fonların nasıl yönetileceğine dair (birleştirilmesi ya da ayrı bütçelerin oluşturulması gibi) bilgilendirme yapmadıkları tespit edilmiştir (Zetzsche vd., 2018:15; Robinson, 2017:50-59).

Özellikle yatırımcıların karşılaşılabileceği önemli sorunların başında da ICO yönteminin sahip olduğu teknolojik altyapı nedeniyle yatırımcısında zorunlu kıldığı "*temel-teknik bilgi düzeyi*" gelmektedir. Nitekim ICO projesine yatırım yapacak kişilerin yatırım stratejisinin yanı sıra ICO yöntemin işleyişi, blockchain teknolojisi, kripto para ve jeton gibi teknik kavramlara ilişkin bilgi sahibi olması beklenir. Bu durum ICO yatırımcılarının hem finansal okuryazarlık hem de teknoloji okuryazarlığı konusunda belirli bir düzeye erişmiş olmalarını gerekli kılmaktadır. ICO projelerine yatırım yapan yatırımcılar blockchain ağlarında kendi özel anahtarlarını (private key) yönetmeleri gerekebilir. Bu özel anahtarlar yatırımcıların ağ üzerindeki verilere ve sunulan hizmetlere erişimin yanı sıra gerçekleştirmiş oldukları yatırımı da temsil etmesi sebebiyle özel anahtarların kaybedilmesi ya da çalınması gibi

durumlar yatırımcının yatırımını kaybetmesiyle sonuçlanabilir. Bu nedenle teknolojik okuryazarlık düzeyi özellikle yatırımcı açısından ICO yatırımlarında üzerinde durulması gereken önemli bir husustur.

ICO yönteminde "*jetonlardan kaynaklanan riskler*" de yatırımcılar için önem arz eden sorunların başında gelmektedir. Bu risklerin başında jeton fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar gelmektedir. ICO kampanyaları dahilinde ihraç edilen jetonların miktarıyla ilgili kısıtlama genellikle yapılmamaktadır. Dolayısıyla ihraççı tarafından dolaşımdaki jeton sayısında yapılacak değişimler jeton fiyatlarında dalgalanma yaratabileceği gibi yatırımcıların da zarar etmesine sebebiyet verebilir. Bu dalgalanmaları önlemek amacıyla bazı ICO kampanyalarında stablecoin olarak adlandırılan istikrarlı jetonlar ihraç edilmektedir. Bu jetonların diğerlerinden farkı ise; herhangi bir kripto paraya, borsalarda işlem gören bir emtiaya ya da ABD doları gibi rezerv paralara endekslenerek jeton piyasasında oluşabilecek aşırı dalgalanmalara karşı ortaya çıkabilecek riskleri hedge etmesidir. Ancak istikrarlı jetonların bu özelliği de riskten korunmak için tek başına yeterli olmayabilir. Stablecoin'in endekslendiği varlığın fiyatında yaşanabilecek herhangi bir dalgalanma stablecoin'in fiyatlarına da yansıtacağından yatırımcıların volatilité riskini sıfırlamayacaktır (Kaal ve Dell'Erba, 2018:15-16; Cointral, 2020).

Jetonlarla ilgili karşılaşılabilecek bir diğer risk ise ülkelerin uygulayacakları farklı regülasyon faaliyetlerinin bir sonucu olarak arbitraj imkanının doğmasıdır. Herhangi iki ülkenin jetonlara getireceği farklı oranlardaki vergilendirme politikası, iki ülke piyasalarında bulunan jetonların sayı ve fiyatlarında dengesizlik yaratabilir. Böylesi bir durum bazı yatırımcılara arbitraj imkânı sağlarken bazı yatırımcıların da zarar etmesine neden olacaktır (Zetche vd., 2018).

Yatırımcı davranışları da jeton fiyatlarının oluşmasında önemli etkenlerden biridir. Eğer bazı yatırımcılar ICO yöntemiyle ihraç edilen jetonun faaliyet göstereceği ağa katılmayıp yalnızca spekülative amaçla işlem yaparak kazanç elde etmeye odaklanırsa, bu durum jeton fiyatlarında dalgalanmalara neden olabilir. Böylesi spekülative işlemleri gerçekleştiren spekülativeörler, yatırımcıların kitle (sürü) psikolojisine kapılmasına sebebiyet vermesi halinde girişimciye ve ağda kalmayı düşünen yatırımcılara da zarar verebilir.

ICO piyasası kendi özelinde ulaşmış olduğu yaklaşık 18 milyar dolarlık bir piyasaya sahiptir. Bu rakam küresel ölçekte ele alındığında sistematik risk yaratması bakımından yetersiz bir büyüklük olarak addedilebilir. Ancak ICO'yu kripto para piyasasından ayrı tutarak değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Nitekim kripto para piyasası Eylül 2020 tarihi itibarıyla 340 milyar doları aşan bir büyüklüğe ulaşmıştır (Coinmarketcap, 2020). Kripto piyasaların ulaşmış olduğu bu büyüklük sebebiyle kripto varlıklarda yaşanabilecek sorunların etkileri finansal sisteme de yansarak "sistemik riskler" yaratabilir.

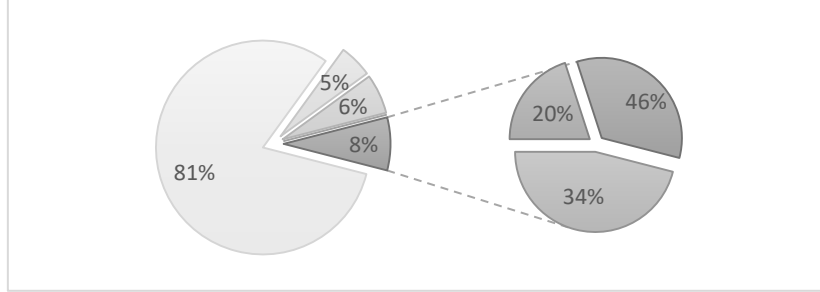
Literatürde sistemik risk ile ilgili hemfikir olunan bir tanım bulunmasa da genel olarak sistemi oluşturan bir bileşenin iflası ya da işlevinin bozulması sebebiyle ortaya çıkan etkinin, sistemin diğer bileşenlerine bulaşarak tüm yapıyı etkilemesi olarak tanımlanabilir. Ekonomi bilimi kapsamında sistemik risk sıklıkla finans sektörüyle ilişkilendirilen bir kavramdır. Dolayısıyla sistemik riski finansal sistem çerçevesinden de değerlendirmek gerekir. Kripto piyasaları günümüz finans sistemiyle girift biçimde ilerlemektedir. Çünkü yatırımcılar fiat para sistemiyle üretilen itibari paraları kripto paralara, kripto paraları da itibari paralara dönüştürdüğünden bu paralar sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu işlemler günümüzde kripto borsaları olarak adlandırılan platformlar üzerinden yürütülmektedir. Birçok ülkede farklı isim ve özellikte kripto borsaları kurulmuştur. Bu borsalara Binance, Bybit, Kraken, Coinbase, ChangeNow, OKEEx, KuCoin gibi küresel ölçekte popülerleşen platformlar örnek olarak verilebilir. Ancak bu borsalar buldukları ülkelerin yasal mevzuatının dışında olmaları ya da gerekli

yasal düzenleme yapı(a)maması gibi sebeplerle, yatırımcılar sürekli olarak dolandırılma riskiyle karşı karşıyadır. Günümüzde pek çok kripto borsası bulunsa da hem ihraççısını hem de yatırımcısını koruyabilecek nitelikte güvenilir ve kaliteli platformların sayısı oldukça azdır. Ayrıca kripto borsalarında yatırımcıların gerçekleştirdiği işlemlerin yanı sıra kripto paralar ve jetonlarla ilgili bakiye verileri de dijital/sanal cüzdanlara kaydedilmektedir. Bu nedenle dijital cüzdanlar bilgisayar korsanlarının açık hedefi haline gelmiştir. Bu durum pek çok kripto varlığı etkilediği gibi ICO'ları da etkilemiştir. Günümüz ICO kampanyalarının yaklaşık %10'unun bilgisayar korsanlarıca saldırıya uğradığı tahmin edilmektedir (Karadağ, 2015:295; Ernst&Young (EY), 2017).

Kripto piyasalarında yaşanabilecek sorunlar, kripto piyasaların büyüklüğü ve sahip oldukları riskler göz önünde bulundurulduğunda finansal sistemi de etkileyebilecek niteliktedir. Nitekim bazı çevrelerin kripto varlıkları finansal balon olarak görülmesinin altında yatan sebeplerin başında kripto piyasalarının bünyesinde barındırdığı riskler gelmektedir. Bu bağlamda ICO piyasalarında yaşanabilecek herhangi bir bozulma domino etkisi göstererek sistemik risklerin ortaya çıkmasına neden olabilir.

ICO'nun sahip olduğu bu dezavantajlar yöntemin kusursuz olmadığına önemli bir göstergesidir. Özellikle son yıllarda yapılan çalışmalar ICO kampanyalarındaki risklerin de yüksek olduğunu göstermektedir. Şekil 4'te 2018 yılı verilerine göre piyasa değeri 50 milyon dolar ve üzerinde olan ICO kampanyalarının yaklaşık %81'inin taahhüt ettiklerini yerine getirmeyerek yatırımcılarını aldattığı, %6'sının kampanya sürecinde başarısız olduğu, %5'inin ise kampanya sürecini tamamladıktan sonra başarısız olduğu tespit edilmiştir. Başlatılan kampanyaların ise yalnızca %8'inin başarılı olduğu görülmüştür. Bu %8'lik kısmı oluşturan kampanyaların da %46'sı kampanya sonunda değerini artırarak başarılı olmuş, %34'ünün değeri azalmış ve %20'sinin de umut vaat eder nitelikte olduğu gözlemlenmiştir (Bitcoininsider, 2020).

Şekil 4: ICO Kampanyalarında Başarı Oranları (2018)

Kaynak: (Bitcoininsider, 2020).

ICO'ların sahip olduğu bu dezavantajlar yöntemin sıklıkla tartışılmasına sebep olmuştur. Özellikle dolandırıcılık faaliyetlerinin yüksek oranlarda görülmesi sebebiyle ICO kampanyaları "ponzi oyunu/ponzi düzeni" olarak bilinen dolandırıcılık yöntemiyle de sıklıkla karşılaştırılmaktadır. Bu nedenle pek çok ülke ICO yöntemine karşı yasal önlemler almaktadır. Ancak ülkelerin ICO'ya karşı birbirinden farklı tavır takındığı görülmektedir. Çin ve Güney Kore ICO'yu yasaklarken, AB ve ABD yöntemin regüle edilmesi konusunda çalışmalar yapmaktadır, Singapur ve İsviçre ise ICO'yu destekleyici yaklaşımlar sergilemektedir (Stecher, 2018:14-50).

ICO'nun sahip olduğu dezavantajlar yöntemin çeşitli türev uygulamalarının da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar *Security Token Offering* (STO) ve *Initial Exchange Offering* (IEO) yöntemleridir (MCEX, 2018:11; Medium, 2020; Cryptonews, 2020):

- STO'lar da ICO yönteminde olduğu gibi fon karşılığında yatırımcılarına jeton satma mantalitesi üzerine kurulmuştur. Ancak STO'nun ICO'dan farklılaştığı nokta ihraç edilen jetonların menkul kıymet niteliğinde olmasıdır. Dolayısıyla yatırımcılar satın aldıkları jetonun temsil ettiği pay oranında, jeton ihraç eden şirkete ortak olma imkânı elde ederler. STO'ların ICO'lara göre en önemli farkı da STO'larda gerçekleşen işlemlerin yasal süreçlere uygun olarak yapılmasıdır. Dolayısıyla STO'lar buldukları ülkelerin menkul kıymetler ile ilgili yasalarına

uygun olarak ihraç edilmesi gereklidir. Ancak pek çok ülkede STO'lar için gerekli yasal zemin oluşturulmadığından yaygın bir kullanıma sahip değildir.

- IEO'ların ICO'lardan farkı ise proje kapsamında oluşturulacak jetonların bir kripto borsası üzerinden ihraç edilmesidir. ICO yöntemiyle üretilen jetonlar kripto borsalarda sadece listelenirken, IEO'larda ise jetonların ihracı, listelenmesi ve pazarlanması kripto borsanın kontrolünde yürütüldüğünden bu süreç tamamen ilgili borsanın sorumluluğunda gerçekleşmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüzde ICO'lar start-up, fintech gibi erken aşama girişimciler ve KOBİ'ler için geleneksel yöntemlerin yetersiz kaldığı durumlarda finansman ihtiyacını karşılayabilecek yeni nesil finansman yöntemi olarak sunulmaktadır. Ancak ICO'ların finansal hizmet sağlamaya dönük felsefesi, yöntemin kapsamını daraltmaktadır. Örneğin finansal hizmetler alanında iş geliştirmek isteyen girişimciler için ICO uygun bir yöntem iken ürün bazlı proje geliştirmek isteyen girişimci için bu durum pek mümkün görünmemektedir. Çünkü yöntemin temelinde blockchain tabanlı ağlarda, jeton karşılığında çeşitli finansal hizmetler sunma mantığı bulunmaktadır. Dolayısıyla ICO ürün bazlı projelere uygun olarak tasarlanmadığından mevcut haliyle her bir girişimciye hitap edebilecek nitelikte olmadığı görülebilmektedir.

ICO'lar geleneksel finansman yöntemleriyle kıyaslandığında da birçok avantajlı yönü bulunmaktadır. Özellikle ulaşabildiği kişi sayısı, hızı ve maliyeti bakımından geleneksel yöntemlerden pozitif yönde ayrılmaktadır. Ancak bu pozitif yönlerine rağmen güvenlik açıkları ve regülasyon problemleri yöntemin en zayıf olduğu alanlardır. Özellikle ICO kampanyalarında sıklıkla karşılaşılan dolandırıcılık olayları yöntemin güvenilirliğini de önemli ölçüde sarsmıştır. Nitekim son yıllarda yapılan çalışmalarda ICO kampanyalarının %80'inden fazlasının yatırımcıları dolandırmaya yönelik yürütülen kampanyalar olduğu görülmektedir. Böylesi yüksek bir dolandırıcılık oranı ICO'nun çeşitli çevrelerce ponzi oyununa benzetilmesinde en önemli etkidir.

Bu bağlamda ICO yöntemi mevcut yapısıyla girişimciliğin finansmanında kullanılabilecek ana akım bir yöntem olmaktan uzaktır. Ancak günümüzde pek çok ülkenin dijital paraya geçmeye yönelik projeksiyonlar yürüttüğü bilinmektedir. Nitekim Türkiye'de, Temmuz 2019 tarihinde kabul edilen 11. Kalkınma Planı'nda blockchain tabanlı dijital merkez bankası parasına geçilmesi yönünde planlama yapıldığı görülmektedir. Ancak planda blockchain tabanlı dijital merkez bankası parası dışında oluşturulacak finansal sistemle ilgili herhangi bir detay verilmemiştir. Bu noktada üzerinde durulması gereken husus; Türkiye'nin ya da bir başka ülkenin resmi dijital paraya geçmesinin ardından ortaya çıkması muhtemel yeni finans sisteminde ne tür enstrüman kullanacaklarıdır.

2018 yılında Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından açıklanan Orta Vadeli Program (OVP), yeni adıyla Yeni Ekonomi Programı (YEP) kapsamında yenilikçi projelerin finansmanında kitle fonlama ve ICO yöntemlerinin üzerinde durulmuş ve girişimciliğin finansmanında bu yöntemlerin yaygınlaştırılacağı açıklanmıştır. Ancak ICO ve kitle fonlama yöntemleri küresel ölçekte yaygınlaşan yöntemler olsa da bu durum ülkemiz için geçerli değildir. Özellikle ICO yöntemi Türkiye için yeni sayılabilecek niteliktedir. Bunun nedeni ise ülkemizde ICO yöntemiyle finanse edilen proje veya girişim sayısının çok yetersiz olmasıdır. Bu nedenle OVP'de de üzerinde durulan ICO ve türevi blockchain tabanlı yöntemlerin iyi analiz edilmesi,

yöntemlerin pozitif ve negatif yönleri göz önünde bulundurularak girişimciler ile yatırımcıları koruyacak ve teşvik edecek biçimde yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu enstrümanlar için gerekli yasal düzenlemelerin ve altyapının oluşturulması halinde yerli girişimleri desteklemenin yanı sıra yabancı yatırımcıların da Türkiye'ye çekilebilmesi mümkün olabilir. Tüm bu çerçevede kitle fonlama, ICO, STO ve IEO gibi yöntemlerin her yönüyle irdelenerek anlaşılması, küresel ekonomik sistemin gelecek projeksiyonlarına ayak uydurabilmesi adına büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Agrawal, A., Catalini, C. ve Goldfarb, A. (2013). Some Simple Economics of Crowdfunding, Innovation Policy and The Economy, NBER Working Paper No. 19133 www.nber.org/papers/w19133.
- Arnold, L., Brennecke, M., Camus, P., Fridgen, G., Guggenberger, T., Radszuwill, S., Rieger, A., Schweizer, A. ve Urbach, N. (2018). Blockchain and Initial Coin Offerings: Blockchain's Implications for Crowdfunding. In Business Transformation through Blockchain. Edited by Horst Treiblmaier and Roman Beck. Basingstoke and Cham: Palgrave, pp. 233–72.
- Bağış, B. (2019). Yeni Dönemin Finansman Araçları, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Sayı:294, ss.18-20.
- Bahga, A., ve Madiseti, V. K. (2016). Blockchain Platform for Industrial Internet of Things, *Journal of Software Engineering and Applications* (9), pp. 533–546. Christidis, K., and Devetsikiotis, M. 2016. "Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things," *IEEE Access* (4), pp. 2292–2303.

- Boreiko, D. ve Sahdev, N. (2018). To ICO or not To ICO – Empirical Analysis of Initial Coin Offerings and Token Sales, *Innovation Finance & Accounting eJournal*, pp.10-12, DOI:10.2139/SSRN.3209180.
- Catalini, Christian and Joshua S. Gans (2018), Initial Coin Offerings and the Value of Crypto Tokens, MIT Sloan Research Paper No. 5347-18; Rotman School of Management Working Paper No. 3137213, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3137213>
- Chanson, M., Risius, M. ve Wortmann, F. (2018). Initial Coin Offerings (ICOs): An Introduction to the Novel Funding Mechanism Based on Blockchain Technology, Twenty-fourth Americas Conference on Information Systems, New Orleans, pp.3-5. <https://www.researchgate.net/publication/326345056>
- Chod, J. ve Lyandres, E. (2019). A Theory of ICOs: Diversification, Agency, and Information Asymmetry, *Management Science* forthcoming, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3159528>
- Christidis, K., and Devetsikiotis, M. 2016. Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things. *IEEE Access* 4:2292–2303, <https://ieeexplore.ieee.org/document/7467408>.
- Dannberg, T. (2017). Advantages and Disadvantages With Crowdfunding -and Who Are The Users?, Halmstad University, pp.3-10. Corpus ID:169879686.
- Dursun, İ. (2016). Küçük ve Ortaboy Ölçekli İşletmelerin Finansmana Erişim Sorunu ve Nedenleri, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2016, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:1, ss.3-6.
- Ekici, O., Sırma, İ. ve Aytürk, Y. (2019). Alternatif Finansman Yöntemi Olarak Kitle Fonlaması ve Yenilikçilik İlişkisi, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, cilt.13, ss.215-230.
- Ernst&Young, (2017). EY Research: Initial Coin Offerings, <https://www.ey.com/Publication/ File/ey-research-initial-coin-offerings-icos.pdf>.
- Fisch, C. (2019). Initial Coin Offerings (ICOs) to Finance New Ventures, *Journal of Business Venturing* Volume:34, 1–22. <https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2018.09.007>.
- Gabison, G.A. (2015). Understanding Crowdfunding and its Regulations: How can Crowdfunding Help ICT Innovation?, European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective Technological Studies, Report EUR 26992 EN, pp. 6-13, <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC92482/lbna26992enn.pdf>
- Global Alternative Finance Market Benchmarking The Report (2020). Alternative Finance Benchmarking Reports, <https://www.jbs.cam.ac.uk/faculty-research/centres/alternative-finance/publications/>.
- Haas, P., Blohm, I., Peters, C., ve Leimeister, J. M. 2015. Modularization of Crowdfunding Services: Designing Disruptive Innovations in the Banking Industry, in *Proceedings of the 36th International Conference on Information Systems*, D. Leidner and J. Ross (eds.), Fort Worth, TX, USA, pp. 1–12.
- Kaal, W.A. ve Dell’Erba, M. (2018). Initial Coin Offerings: Emerging Practices, Risk Factors, And Red Flags, *Innovation & Organizational Behavior eJournal*, pp. 10-20. DOI:10.2139/SSRN.3067615.
- Karadağ, M.M. (2015). Sistemik Risk, Sistemik Açidan Önemli Finansal Kuruluşlar ve Küresel Finansal Kriz, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, Temmuz 2015, ISSN 1309-1123, ss. 293-319. DOI: 10.14784/jfrs.86533

- Miami Crypto Exchange (MCEX), (2018). Secure Token Offering: Making Cryptocurrency Compliant, https://neironix.io/documents/whitepaper/4660/MCEX_WhitePaper.pdf.
- Nowacki, Caroline ve Monk, Ashby (2017), Sovereign Wealth Funds And Private Equity, Cdc International Capital, ss.1-3, <https://cdcicapital.fr/wp-content/uploads/2017/7.pdf>, E.T.: 30.04.2018.
- OECD (2019), Initial Coin Offerings (ICOs) for SME Financing, www.oecd.org/finance/initial-coin-offerings-for-sme-financing.html.
- Öner, E., Okan, P., Gökten, S. ve Aypek, N. (2008). Mikrofinans Sistemi ve Ticari Bankaların Mikrofinans Sistemi İçindeki Yeri. *Sosyoekonomi*, 2(Temmuz-Aralık), 55–74.
- Özdemir, C. (2020). Yeni Finansman Yöntemi Kitle Fonlaması: Paya Dayalı Modelde Kalite Sinyalleri ve Diğer Başarı Faktörleri, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, ss.15-20.
- Petrov, I. (2015). The Rise Of Crowdfunding As An Alternative Source Of Financing, 95-97. <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/16990>.
- Robinson, R.A. (2017) The New Digital Wild West: Regulating The Explosion of Initial Coin Offerings, *Tennessee Law Review*, Volume:85, Issue:4, pp.50-59. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3087541.
- Sancha-Navarro, J.M., Sanchis-Pedregosa, C. ve Oliver-Alfonso, M.D. (2018). Relationship Between Crowdfunding And Microfinance: A Theoretical Approach, *Finance, Markets and Valuation* Vol: 4, Num: 2, 63–72, DOI: 10.46503/POYR6349.
- Schweizer, A., Schlatt, V., Urbach, N. ve Fridgen, G. (2017). Unchaining Social Businesses – Blockchain as the Basic Technology of a Crowdfunding Platform, 38th International Conference on Information Systems (ICIS), Seoul, South Korea, Corpus ID:29455454.
- Sorensen, I. E. (2015) Go Crowdfund Yourself: Some Unintended Consequences of Crowdfunding For Documentary Film And Industry in the U.K.. *Institute for Networked Cultures: Amsterdam*, pp. 268-280. <http://eprints.gla.ac.uk/105152/>.
- Soyak, M. (2010). Kadın Girişimciliği ve Mikrofinans: Türkiye Deneyimi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Bahar 2010, Sayı 24, ss.130-135.
- Stacher, D. (2018). Regulation of Initial Coin Offering (ICO) An International Comparison with Focus on Switzerland, *Universität Basel, Master's Thesis*, 15-25.
- Uygurtürk, H. ve Soylu, N. (2016). Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıklarının Likidite ve Karlılık Performanslarının COPRAS Yöntemi ile Analizi, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 9, Sayı 2, Aralık 2016, ss. 637-650.
- Valanciene, L. ve Jegeleviciute, S. (2013). Valuation Of Crowdfunding: Benefits And Drawbacks, *Economics And Management: 2013*. 18 (1), pp. 35-48. <http://dx.doi.org/10.5755/j01.em.18.1.3713>.
- Vural, A. (2019). Girişimciler İçin Yeni Nesil Bir Finansman Modeli “Kitle Fonlaması-Crowdfunding”: Dünya ve Türkiye Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme ve Model Önerisi, *Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, ss.40-50.
- Yavuz, M. (2019). Ekonomide Dijital Dönüşüm: Blockchain Teknolojisi ve Uygulama Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA)*, 4 (1), 15-29. DOI: 10.29106/fesa.498053.

Zetzsche, D.A., Buckley, R.P., Arner, D.W., Föhr, L. (2018) The Ico Gold Rush: It's A Scam, It's A Bubble, It's A Super Challenge For Regulators, University of New South Wales Law Research Series, Paper number 2017-011, pp.10-15. DOI: 10.2139/ssrn.3072298.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.iyzico.com/blog/>

<https://p2pmarketdata.com/real-estate-crowdfunding-guide/>

<https://www.cloudways.com/blog/crowdfunding-platforms/>

<https://www.sec.gov/spotlight/jobs-act.shtml>

<https://p2pmarketdata.com/crowdfunding-statistics-worldwide/>

<https://www.spk.gov.tr/Sayfa/Index/16/5>

<https://tcmbblog.org/wps/wcm/main+menu/analizler/alternatif+finansman+yontemleri>

<https://www.theguardian.com/technology/facebook-oculus-rift-acquisition-virtual-reality>

<https://startupnation.com/start-your-business/advantages-disadvantages-crowdfunding/>

<https://www.sec.gov/smallbusiness/exemptofferings/regcrowdfunding>

<http://www.mfa.gov.tr/>

http://www.convergences.org/uploads/2019/09/Microfinance-Barometer-2019_web-1.pdf

<https://medium.com/@sdogantekin/token-ve-ico-kelime-dagarcigimizin-yeni-uyeleri->

<https://tr.cointelegraph.com/ico-101/what-is-an-ico-token-and-how-does-it-work>

<https://medium.com/ico-101-history-of-initial-coin-offerings-4689b7c2326b>

<https://bitcoinmagazine.com/mastercoin-a-second-generation-protocol-on-the-bitcoin>

<https://ethereum.org/tr/what-is-ethereum/>

<http://www.cointime.com/blockchain/11251.html>

<http://blockchainhub.net/ico-initial-coin-offerings/>

<https://ico.tokens-economy.com/statistics/country.html?country=2016&year=2016#>

<https://icobench.com>

<https://coinmarketcap.com>

[https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-research-initial-coin-offerings-icos/\\$File/ey-research-initial-coin-offerings-icos.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-research-initial-coin-offerings-icos/$File/ey-research-initial-coin-offerings-icos.pdf)

<https://www.bitcoininsider.org/article/21901/ico-quality-development-trading>

<https://tr.cryptonews.com/guides/ieo-nedir.htm>

<http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07>

<https://www.exodus.io/blog/token-vs-coin/>

APA Bayar, M , Varışlı, N . (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye’de Tüketici Kredileri Hacmi Üzerindeki Etkisi: 2013-2020 Dönemi Zaman Serisi Analizi . Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 21 (3) , 85-99 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/anadoluibfd/issue/56987/791759>

Araştırma Makalesi
Başvuru Tarihi: 08.09.2020
Kabul Tarihi: 29.09.2020

Research Article
Received Date: 08.09.2020
Acceptation Date: 29.09.2020

COVID-19 PANDEMİSİNİN TÜRKİYE’DE TÜKETİCİ KREDİLERİ HACMI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 2013-2020 DÖNEMİ ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

Dr. Münevver Bayar¹
Dr. Nuran Varışlı²

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

- ❖ Tüketici Kredileri,
- ❖ Covid-19,
- ❖ Enflasyon,
- ❖ Faiz Oranı

İlk olarak Aralık 2019’da Çin’in Wuhan kentinde görülen Covid-19 virüsü kısa sürede tüm dünyaya sıçramış ve küresel bir pandemi haline gelmiştir. Bu beklenmedik gelişme, küresel olarak negatif ekonomik ve sosyal sonuçlara neden olmuştur. Dünyadaki hemen hemen tüm ekonomileri olumsuz etkileyen bu salgının yıkıcı etkilerine karşı uluslararası kuruluşlar ve ulusal hükümetler sert önlemler almıştır. Türkiye’de hükümet çeşitli teşvikler ve karşılıksız transferlerle kamu harcamalarını artırarak salgınla mücadele etmektedir. Öte yandan hükümet, kamu bankaları aracılığıyla tüketicilere avantajlı finansal ürünler sağlamaktadır. Bu finansal ürünlerden biri de, ödemesiz dönemler ve düşük faiz oranları gibi avantajları içeren tüketici kredileridir. Bu çalışmada Covid-19 pandemisinin Türkiye’de tüketici kredileri hacmi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, En Küçük Kareler yöntemi ile zaman serisi regresyon metodu kullanılmıştır. Sonuçta Covid-19 pandemisinin Türkiye’de tüketici kredileri hacmi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Diğer yandan, bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranlarının, enflasyonun ve de döviz kurunun ise tüketici kredileri hacmi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif etkisi olduğu tespit edilmiştir.

THE IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON THE VOLUME OF CONSUMER LOANS IN TURKEY: TIME SERIES ANALYSIS FOR THE PERIOD OF 2013-2020

Dr. Münevver Bayar
Dr. Nuran Varışlı

ABSTRACT

The Covid-19 virus, which was first seen in Wuhan, China in December 2019, has spread to the whole world in a short time and become a global epidemic. This unexpected development has caused negative economic and social consequences globally. International organizations and national governments have taken strict measures against the devastating effects of this epidemic, which adversely affects almost all economies in the world. In Turkey, the government fight against the pandemic via increasing the public expenditure through various incentives and unrequited transfers. On the other hand, the government provide the consumers with advantageous financial products via public banks. One of these financial products has been the consumer loans, which include advantages such as grace periods and low interest rates. In this study, the effect of the Covid-19 pandemic on the volume of consumer loans in Turkey is examined. For this purpose, the Ordinary Least Squares method as time series regression is used. In conclusion, Covid-19 pandemic is found to be statistically significant and positive effect on the volume of consumer loans in Turkey. On the other hand, it has been determined that the weight average interest rates applied to the loans extended by banks, inflation and the exchange rate have a statistically significant and negative effect on the volume of consumer loans

Keywords:

- ❖ Consumer Loans,
- ❖ Covid-19,
- ❖ Inflation,
- ❖ Interest Rate,

¹ Sosyal Güvenlik Kurumu, muneverbayar@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8077-2160>

² Sosyal Güvenlik Kurumu, gulmennuran@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0657-756X>

1. GİRİŞ

2019 Aralık’ta Çin’de ortaya çıkan Yeni Koronavirüs (Covid-19) salgını kısa sürede tüm dünyaya yayılarak ekonomik ve sosyal anlamda yıkıcı etkilere sebep olmuştur. Bu negatif etkiler ise devletleri bu salgına karşı acil ve sert önlemler almaya yöneltmiştir. Türkiye’de ise salgının negatif etkilerine karşı hükümet, kamu harcamalarının yanı sıra özellikle kamu bankaları eliyle avantajlı finansal ürünler sunulmasına imkan vererek bankacılık ve finans sektörünü de etkin bir araç olarak kullanmıştır.

Bu çalışmanın motivasyonu Covid-19 salgınının yaşanması ile Türkiye’de tüketici kredilerindeki olası artışın test edilmesidir. Bu bağlamda çalışmanın araştırma soruları şunlardır: *‘Covid-19 salgınının Türkiye’de tüketici kredilerinin hacmi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi var mıdır? Eğer anlamlı bir etki mevcut ise bu etkinin yönü ve boyutları nelerdir?’* Çalışmadaki ana hipotez Covid-19 salgınının Türkiye’de tüketici kredileri üzerinde pozitif bir etki sahibi olduğu yönündedir. Literatürde tüketici kredilerinin hacminin belirleyicileri üzerine birçok çalışma bulunmasına rağmen görece yeni bir gelişme olması sebebiyle Covid-19 salgınının tüketici kredileri üzerindeki etkisini inceleyen herhangi bir çalışma henüz mevcut değildir.

Bu çalışmada, Covid-19 pandemisinin Türkiye’de tüketici kredileri üzerindeki olası etkisinin araştırılmasında En Küçük Kareler zaman serisi regresyon metodu kullanılmıştır. Kullanılan veriler ise daha geniş bir veri kümesi ile çalışma yapılabilmesi saikiyle aylık bazda alınmış olup 2013-02 ve 2020-05 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada pandeminin dünya ve Türkiye ekonomileri üzerindeki etkileri ve de Türkiye’de tüketici kredileri ile olan olası ilişkisine değinilmesini takiben sırasıyla literatür taraması ve ampirik çalışma başlıklarına yer verilmiştir.

2. COVID-19 PANDEMİSİ VE EKONOMİK ETKİLERİ

COVID-19 (Yeni Koronavirüs), Aralık 2019’da Çin’de ortaya çıkan yeni tip Koronavirüs’ün neden olduğu hastalıktır (WHO, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> Erişim tarihi: 17.06.2020). Semptomları arasında öksürük, ateş, nefes darlığı, kas ağrıları, boğaz ağrısı, açıklanamayan tat veya koku kaybı, ishal ve baş ağrısı gibi belirtiler bulunan COVID-19, bu hastalığa yakalananlar için ölüm gibi ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu hastalık insandan insana bulaşabilmekte, laboratuvar testi ile teşhis edilmektedir. Ağustos 2020 itibariyle toplam 19.718.030 COVID-19 vakasının %3,6’sı ölüme sonuçlanmıştır (WHO, <https://covid19.who.int/> Erişim tarihi: 11.08.2020).

Küresel bir salgın halini alan ve Temmuz 2020 itibariyle henüz aşısı bulunamamış olan bu hastalık ciddi sosyal ve ekonomik sonuçlara yol açmıştır. Temel göstergeler, artan ticaret anlaşmazlıkları, finansal stres ve oynaklık riskleri ve jeopolitik gerilimler sebebiyle 2019 yılında dünyada birçok ülkede ekonomik hareketlilikte bir miktar gevşeme olduğuna zaten işaret etmekteydi (UN, 2019). 2019’daki yavaşlayan küresel ekonominin sebepleri arasında dünya ticareti ve jeopolitik faktörlere ilişkin artan belirsizlik, gelişmekte olan bazı piyasa ekonomilerinde makroekonomik gerginliğe neden olan kendine özgü faktörler, gelişmiş ekonomilerde düşük verimlilik artışı ve yaşanan demografik veriler gibi yapısal faktörler vardı (IMF, 2019). Covid-19 salgını ise hâlihazırda zaten problemlili olan küresel ekonominin daha da kötüleşmesine sebep olmuştur.

Covid-19’un küresel ekonomi üzerindeki ilk etkilerinden biri borsalar üzerinde görülmüştür. FTSE³, Dow Jones ve Nikkei gibi dünyanın en hacimli borsalarında ani düşüşler gözlemlenmiştir. Covid-19’un yıkıcı ekonomik etkilerine karşın birçok ülkede merkez bankaları faiz oranlarını

³The Financial Times Stock Exchange

düşürmüştür. Amerikan merkez bankası FED salgının yıkıcı etkilerine karşı bir önlem olarak sınırsız para arzına işaret etmiştir (<https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-03-23/coronavirus-fed-s-infinite-cash-tested-in-world-of-leverage> Erişim tarihi: 15.07.2020). Bu, teorik olarak, borçlanmayı daha ucuz hale getirmesi ve ekonomiyi canlandırmak için harcamaları teşvik etmesi beklenen bir hamledir. Normal şartlar altında reel üretimi de arttırması beklenebilirdi fakat virüsün hızla yayılması ve böylece yaratılan olağanüstü durum buna henüz imkân vermedi. Çünkü birçok üretim tesisi pandeminin yayılmasına karşı alınan önlemler kapsamında üretime zorunlu olarak ara vermişti.

Covid-19 salgınının küresel iş gücü piyasasına etkilerini yansıtan en önemli verilerden biri olan 'ABD'de işsizlik maaşına başvuran kişi sayısı' yalnızca 2020 yılı Mart ayının son haftasında 6,6 milyon kişi olarak gerçekleşmiştir (https://www.ntv.com.tr/ekonomi/abdde-issizlik-maasi-basvurulari-6-6-milyonla-rekor-kirdi,hA8IUfK6tUCbD_Fq1mVKGA Erişim tarihi: 16.07.2020). Dünyanın en büyük endüstriyel üretim zincirleri tamamen durma gelmiştir. Buna bağlı olarak Avrupa Uzay Ajansı, Avrupa gökyüzü genelinde etkileyici bir kirlilik düşüşü kaydetmiştir (ESA, https://www.esa.int/Applications/Observing_the_Earth/Copernicus/Sentinel-5P/Coronavirus_lockdown_leading_to_drop_in_pollution_across_Europe Erişim tarihi: 15.04.2020). Küresel salgından en hızlı şekilde ve en ağır hasarı gören sektörler ise turizm ve ulaşım sektörleri olmuştur. Tüm bu gelişmelere paralel olarak hem salgının olumsuz sosyal ve ekonomik etkilerini hafifletmek hem de Covid-19 salgınının yayılmasını durdurmak için dünyadaki birçok ülke çok sert önlemler uygulamaya başlamıştır.

Virüsün ilk görüldüğü ülke olan Çin'deki fabrikalar durma noktasına gelmiş; endüstriyel üretim, satışlar ve yatırım yılın ilk iki ayında önemli miktarda düşüş göstermiştir. Çin, 2019 itibarıyla dünya çapında üretimin üçte birini oluşturmakta ve dünyanın en büyük ticari ürün ihracatçısı konumunda bulunmaktaydı. Çin'deki üretim düşüşü dünyanın diğer ülkelerinde de hızlı bir

şekilde hissedilmiştir. Bu durum, Çin'in küresel tedarik zincirleri, seyahat ve emtia piyasalarındaki kilit ve yükselen rolünün yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır (OECD, 2020:1).

14 Nisan 2020'de yapmış olduğu açıklamasında 2020'de küresel büyümenin yüzde eksi 3'e düşeceğini öngören Uluslararası Para Fonu (IMF); koronavirüs salgınının dünyanın Büyük Buhan'dan bu yana, deneyimlemediği en kötü ekonomik gerilemeyi kışkırttığını dile getirmiştir (IMF, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/14/tr041420-transcript-of-april-2020-world-economic-outlook-press-briefing> Erişim tarihi: 15.04.2020; IMF, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/14/tr041420-transcript-of-april-2020-world-economic-outlook-press-briefing> Erişim tarihi: 15.04.2020). Çünkü Büyük Buhan'dan bu yana ilk kez hem gelişmiş ekonomiler hem de gelişmekte olan ekonomiler durgunluk halindedir. Ocak 2020'den Nisan 2020'ye kadar küresel katma değer üretiminde görülen yüzde 6,3'lük bir düşüş, çok kısa bir süre içinde gerçekleşen büyük bir çöküştür ve bu ekonomik çöküntü aynı zamanda, 2008-2009 Küresel Ekonomik ve Finansal Krizi'nden çok daha ciddi bir krize işaret etmektedir.

2020 için gelişmiş ekonomilerdeki büyüme yüzde eksi 6 olarak, gelişmekte olan ekonomilerin de eksi yüzde 1'lik negatif büyüme göstermesi beklenmektedir. Sonuç itibarıyla kişi başına düşen gelirin 170'den fazla ülkede küçüleceği tahmin edilmektedir (IMF, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/14/tr041420-transcript-of-april-2020-world-economic-outlook-press-briefing> Erişim tarihi: 15.04.2020). Krizden kaynaklı 2020 ve 2021'de küresel çıktıda olan kümülatif kaybın dokuz trilyon dolar civarında tahmin ediliyor ki, bu rakam Japonya ve Almanya ekonomilerinin toplamından daha fazladır (IMF, <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/> Erişim tarihi: 15.04.2020 2020).

Salgının Türkiye'ye olan mevcut ve olası etkileri değerlendirilecek olursa; öncelikle, belirtilmelidir ki

Türkiye bir yükselen piyasa ekonomisidir ve yapısı itibarıyla diğer yükselen piyasa ekonomileri gibi ekonomik açıdan görece kırılğan bir görünüm sergilemektedir. Yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ekonomiler küresel Covid-19 salgını sebebiyle önemli boyutlarda sermaye kaçıışı ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu ülkelerin birçoğu salgınla baş etmek için daha zayıf sağlık sistemlerine sahip olma ve ekonomik destek sağlamak için daha sınırlı mali alan gibi ek zorluklarla da baş edebilmek durumundadır. Ayrıca, bazı ekonomiler bu krize zaten durgun büyüme ve yüksek borç seviyeleri ile kırılğan bir şekilde girmiştir.

Türkiye’de son iki yılda döviz rezervlerinin aşınması sebebiyle ülke ekonomisi dış piyasa baskılarına maruz kalmıştır. Reel sektör; daralan yatırımlardan ve yüksek enflasyondan derinden etkilenmiş, işsizlik oranları artmış ve satın alma gücü azalmıştır. Reel sektör, ağır borç yükü altında ezilerek zarar görmüş, bankalar da zaten kötüleşen bilanço pozisyonları ile başa çıkmak zorunda kalmışlardır (World Bank, 2019).

Türkiye’de salgının görülmesiyle birlikte, tıpkı salgının görüldüğü diğer ülkelerde de olduğu gibi üretim faaliyetlerinde hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Borsada sert düşüşler gözlemlenmiştir. Panik ortamının yarattığı belirsizlik ekonomik faaliyetleri büsbütün olumsuz etkilemiştir. Bununla birlikte firmalara ve hane halklarına yapılan ekonomik yardımlar gibi sebeplerle kamu harcamalarında ciddi artışlar meydana gelmiştir.

Türkiye reel üretim için ithal girdi ve enerji bağımlısı bir ülkedir. Salgın sebebiyle alınan önlemler kapsamında reel üretim zaten azalmıştır. Bununla birlikte, her ne kadar dünya petrol fiyatlarında düşüş yaşansa da, ülkeden sermaye çıkışının dolar kuru üzerinde yarattığı baskı sonucu dolar TL karşısında aşırı değer kazanmış ve bu da ithal girdilerin fiyatlarının artmasına yani üretim maliyetlerinde artışa sebep olmuştur. Diğer yandan kurdaki artış Türkiye’nin uluslararası bazda azalan petrol fiyatlarından daha az düzeyde faydalanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca belirtmelidir ki, hem salgın sebebiyle alınan tedbirler kapsamında üretimin azalması ile hem de

kurdaki artışın üretim maliyetlerini her iki kanaldan da arttırması sebebiyle TL’ nin değeri kaybetmesinin ihracat üzerinde olumlu bir etkiye sahip olması beklenmemelidir. Çünkü artan kur tüketim malları ithalatını arttırırken üretim için kullanılan girdilerin maliyetini de arttırmakta ve diğer yandan değeri kaybeden TL yapısal olarak ihracatın artmasını sağlamamaktadır.

Diğer yandan Türkiye’de tasarruf oranlarının zaten görece düşük seviyelerde seyretmesi kırılğanlığı arttıran diğer bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşük yurtiçi tasarruflar dış finansmana bağımlılığı arttırmaktadır. Ayrıca, cari işlemler açığını yükseltmekte ve sürdürülebilir büyüme hedeflerini de tehlikeye atmaktadır. (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Salgın krizi ile birlikte firmalara ve hane halklarına yapılan ekonomik yardımlar gibi sebeplerle, diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kamu harcamalarında ciddi artışlar meydana gelmiştir. Bununla birlikte, hükümetin krizle mücadele kapsamında cari harcamamalar ve transferlerin yanı sıra kamu bankaları aracılığı ile bireyleri ve firmaları destekler nitelikte ürünleri piyasaya sürmesi, kamu bankalarının yükünü daha da arttırmıştır. Çünkü süreçte verilen kredilerin ciddi boyutlara ulaşmış olmasının yanında bu kredilerin risk oranı olağan zamanlara nazaran oldukça yüksektir. Böylece, bankacılık sektörü küresel dalgalanmalara karşı daha da savunmasız bir konuma yerleşmiştir.

3. COVID-19 PANDEMİSİ VE TÜKETİCİ KREDİLERİ

Bankalar, finansal piyasadaki borç verenleri ve borçluları buluşturarak ekonomide önemli bir rol ifa etmektedir. Bu rolle bankalar, üretim ve yatırım faaliyetleri de dâhil olmak üzere, muhtelif harcamaların finanse edilmesi için kredi arayan borçlulara borç verenlerin finansal servetini kanalize eden aracı olarak hareket etmektedir (Iwedi, 2016).

Bankalar, bu aracılık faaliyetlerini borç almak isteyenlere kredi verme yoluyla gerçekleştirirler. Elbette bu işlemler, borçluların, ekonomideki

belirsizlik nedeniyle temerrüde düşme olasılığı sebebiyle bankalar için büyük risk oluşturmaktadır. Bu, ekonomide belirli makroekonomik faktörlerde dalgalanmalar olduğunda ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, makroekonomik dinamiklerdeki istikrarsızlıklar, finansal kurumların hem kısa vadede hem de uzun vadede borç verme davranışını değiştirmektedir.

Bankalar borç verme işlemlerini çeşitli metotlar ve finansal ürünler aracılığı ile gerçekleştirmektedir. En yaygın kullanılan finansal ürünlerden biri de tüketici kredileridir. Ekonomik ve finansal ilişkilerin yoğunlaşması ve daha karmaşık hale gelmesi, finansal araç ve ürünlerin de aynı derecede sofistike olması ve çeşitlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda, tüketici kredileri dünya ekonomisinin küreselleşmesi sürecinin erken dönemlerinde dönemin yeni finansal ürünlerinden biri olarak ortaya çıkmıştır.

Tüketici kredilerinin tarihsel geçmişi 19. Yüzyılın başlarına kadar dayansa da, bu ürünlerin yaygınlaşması özellikle 20. Yüzyılın erken dönemlerinde Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşmiştir. Bu finansman imkânlarının Türkiye'deki kullanımı ise ancak 1980'li yılların sonlarında mümkün olmuştur (Tekirdağ, 2009: 6).

'Tüketici' kavramı "ticari olmayan amaçlarla mal ve hizmet sözleşmelerine taraf olan kişi" olarak tanımlanır (Kaban vd., 2016: 227). 'Tüketici kredisi sözleşmesi' kavramı ise 6502 numaralı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da (TKHK) "kredi verenin tüketiciye faiz veya benzeri bir menfaat karşılığında ödemenin ertelenmesi, ödünç veya benzeri finansman şekilleri aracılığıyla kredi verdiği veya kredi vermeyi taahhüt ettiği sözleşme" olarak tanımlanmıştır (TKHK, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6502.pdf> Eişim tarihi: 26.07.2020). Dolayısıyla 'tüketici kredisi' kavramı en genel anlamda, 'gerçek kişilere ticari amaçlar dışında olmak üzere mal veya hizmet tedariki amacıyla banka ya da diğer herhangi bir finans kurumunca üzerinde mutabık kalınan tüketici kredisi sözleşmesi çerçevesinde geri ödenmek üzere nakit olarak kullanılan krediler,

kredili mevduat hesapları ve bankalarca tüketici kredisi olarak izlenen diğer krediler' şeklinde tanımlanabilir.

Tüketici kredileri kişilerin çeşitli ihtiyaçlarını zamanında karşılamalarına, tüketimi destekleyerek genel ekonominin canlanmasına ve de mevduat sahiplerinin birikimlerini değerlendirmelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına olanak tanımaktadır.

Türkiye'de Covid-19 pandemisinin görülmesiyle birlikte bu salgının yıkıcı etkilerine karşı en etkin kullanılan araçlardan biri de bankalar olmuştur. Özellikle kamu bankaları eli ile avantajlı ve devlet destekli krediler ile diğer finansal ürünler sunularak yaşanan ekonomik çöküntünün hafifletilmesi amaçlanmıştır. Bu anlamda, Türkiye'de hükümet krizle mücadele kapsamında genel anlamda karşılıksız transferler ve devlet destekli krediler ile bireyleri ve firmaları destekleme politikaları benimsemiştir. Özel anlamda ise kamu bankaları eliyle bireylere ve firmalara düşük faiz, ödemesiz dönem gibi avantajları bünyesinde barındıran finansal ürünler sunmuştur. Kriz sürecinde birey ve firmalara sağlanan kredilerin çok büyük bir kısmı kamu bankaları eliyle gerçekleştirilmiştir.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Bu çalışmanın araştırma konusunun görece yeni olması sebebiyle literatürde Covid-19 salgınının tüketici kredilerinin ya da diğer finansal ürünlerin hacmi üzerindeki etkisini inceleyen herhangi bir akademik çalışma tespit edilememiş olmakla birlikte, hem tüketici kredileri ve de bankalarca diğer ürün ve hizmetlerin hacminin belirleyicileri üzerine gerçekleştirilmiş çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Bu bağlamda, Pham (2015) banka kredilerinin belirleyicileri üzerine yaptığı ampirik çalışmasına 146 ülkeyi dahil etmiş ve iyi işleyen bir yerel bankacılık sisteminin banka kredilerinin

hacmi üzerinde pozitif etki sahibi olduğu; diğer yandan, bir ülkenin yabancı sermaye girişlerine olan bağımlılığının yerel bankacılık sektörünü dış şoklara ve kredi patlama-düşüş döngülerine karşı daha savunmasız hale getirebileceği bulgusuna ulaşmıştır.

Borowskivd (2017) 1997-2014 yılları arası için panel regresyon metodunu kullanarak 23 AB ülkesinde tüketici kredilerinin belirleyicilerini araştırmış ve kişi başına GSYİH ile tüketici kredisi hacmi arasında pozitif bir ilişki olduğunu, bankacılık sektörü denetiminin merkez bankalarınca icra edilmesinin ise tüketici kredisi hacmi üzerinde negatif bir etki sahibi olduğu sonucuna varmışlardır.

Manolevd (2016) 2008-2015 yılları için işsizlik oranı ve tüketici fiyat endeksinin Romanya'daki tüketici kredileri üzerindeki etkisini incelemiş ve bu iki değişkenin tüketici kredileri üzerinde negatif etki sahibi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Shafinarvd (2013) Malezya’da tüketici kredilerinin hacminin belirleyicileri üzerine yaptıkları çalışmada medya bilinci ve dini / ahlaki inancın bireysel kredi borçlanmasını etkileyen önemli belirleyiciler haline geldiği ve kişinin bireysel kredileri ödünç almasını etkileyen en iyi belirleyicinin dini / ahlaki inanç olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Micco ve Panizza (2004), kredi büyümesinin GSYİH büyümesi ile ölçülen makroekonomik şoklarla ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Quagliariello (2009) İtalya'da optimal varlık tahsisine ilişkin banka kararlarında makroekonomik belirsizliğin oynadığı rolü incelemek için bir portföy modeli kullanmıştır. Sonuçlar, sorunlu krediler gibi bankaya özgü faktörleri kontrol ettikten sonra, makroekonomik

belirsizliğin bankaların yatırım kararlarının önemli bir belirleyicisi olduğunu doğrulamıştır.

İbicioğlu ve Karan (2009) 2004-4 ve 2009-2 dönemi için aylık veriler kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarında tüketici kredileri talebinin faiz oranlarındaki değişimlere karşı duyarlı olmakla birlikte, tüketici güven endeksi veİMBK ulusal endeksinin tüketici kredilerinin hacmindeki değişme üzerinde anlamlı bir etkilerinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Durmuş ve Şahin (2019) Toda-Yamamoto nedensellik testinde faiz oranı ve tüketici kredileri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi ve de para arzından tüketici kredilerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Küçükkocaoğlu vd (2019) ise Türk bankacılık sektöründe kredi hacmini etkileyen içsel (mikro) ve dışsal (makro) değişkenlerin ve de bunların kredi hacmi üzerinde etki düzeylerinin ortaya konulması amacıyla yaptıkları çalışmalarında, mikro değişkenlerin makro değişkenlere göre kredi hacmi üzerinde daha etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Bu anlamda, takibe dönüşüm oranı, mevduat, faiz giderleri ve net faiz marjı değişkenlerinin kredi hacmini belirleyen başlıca faktörler olduğunu belirtmişlerdir.

Ünal ve Ocak (2020) ise 2003-2018 yılları arasında tüketici kredilerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla ortaya koydukları çalışmalarında faiz oranlarının tüketici kredileri üzerinde anlamlı ve negatif bir etki sahibi olduğu sonucuna varmışlardır.

5. AMPİRİK ÇALIŞMA

Çalışmada Covid-19 salgının Türkiye’de tüketici kredileri hacmi üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla 2013-02 ve 2020-05 zaman aralığında aylık veriler kullanılarak En Küçük Kareler zaman serisi regresyon metodu uygulanmıştır.

5.1. Veri Seti

Modelde bağımlı değişken olarak Türkiye’de tüketici kredilerinin hacmi aylık veri bazında alınmıştır. Covid-19 salgını ise ‘COVID’ ismiyle kukla değişkenler olarak temsil edilmiştir.

İbicioğlu ve Karan (2009) *“Türkiye’de Faiz Oranlarının Tüketici Kredileri Üzerindeki Etkisi”* isimli çalışmalarında bağımsız değişkenler arasında tüketici güven endeksine de yer vermişlerdir. Durmuş ve Şahin (2019) *“Türkiye’de Enflasyon, Döviz Kuru ve Tüketici Kredileri Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi”* isimli çalışmalarında ve de Pham (2015) *“Determinants of Bank Lending”* başlıklı çalışmasında bağımsız değişkenler olarak enflasyon oranı, faiz oranı ve döviz kurunu da almışlardır. Enflasyon oranı ve faiz oranı aynı zamanda Küçükkocaoğlu (2019) tarafından yayınlanan *“Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Hacmini Etkileyen Değişkenler ve Etki Düzeyleri”* isimli çalışmada da bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Diğer yandan, faiz oranı Tekirdağ (2009) tarafından gerçekleştirilen *“Türkiye’de*

Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi” isimli çalışmada ve enflasyon ise Manole (2006) tarafından *“Determinants of Household Loans”* isimli çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler arasında yerini almıştır. Ayrıca, Ünal ve Ocak (2020) *“Türkiye’de 2003-2018 Yılları Arasında Tüketici Kredi Hacmini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma”* başlıklı çalışmalarında enflasyon oranı ve faiz oranını bağımsız değişkenler olarak değerlendirmişlerdir. Bahsi geçen çalışmaları takiben, bu çalışmada kurulan ekonometrik modelde hem modelin anlamlılığı açısından hem de dışlanmış değişken sapması problemine karşı covid-19 kukla değişkenlerinin yanı sıra tüketici kredi faiz oranı, enflasyon oranı, tüketici güven endeksi ve döviz kuru da bağımsız değişkenler olarak yer almıştır.

Tüm veriler aylık olarak alınarak olası bir istatistiki ilişkinin daha geniş bir veri kümesi ile test edilmesi amaçlanmıştır. Veriler 2013-02 ve 2020-05 dönemini kapsamaktadır. Verilere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 1: Veriler

DEĞİŞKEN KODU	AÇIKLAMA	KAYNAK
TKREDI	Toplam Tüketici Kredileri (Yüzde Değişim)	TCMB
KFAIZ	Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları	TCMB
ENF	TÜFE Tüketici Fiyat Endeksi % değişim (2003=100)	TCMB
TGINDEX	Tüketici Güven Endeksi % Değişim	TCMB
DKUR	TÜFE Bazlı Reel Efektif Döviz Kuru (2003=100) % değişim	TCMB
COVID	2019-12 ve 2020-05 dönemi için kukla değişken	WHO

5.2. Tanımlayıcı İstatistikler

Ekonometrik modeldeki serilerin tanımlayıcı istatistikleri ve grafikleri aşağıda sunulmuştur. Serilerin tanımlayıcı istatistikleri ve görsel

sunumları, araştırmacılara değişkenler hakkında genel bir fikir vermektedir. Bu bağlamda, gözlem sayısı, standart sapma, minimum değerler, maksimum değerler ve serilerin ortalamaları aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

	TKREDI	KFAIZ	ENF	TGINDEX	DKUR
Ortalama	1.164475	18.41164	0.864757	-0.144797	-0.005167
Maksimum	3.685545	38.72000	6.304738	22.77070	0.120461
Minimum	-1.529415	10.60800	-1.442919	-13.95349	-0.145566
Std. sapma	1.128760	5.640046	0.953803	5.105770	0.032052
Gözlem sayısı	88	88	88	88	88

Ayrıca, serilere ilişkin korelasyon matrisi aşağıdaki gibidir:

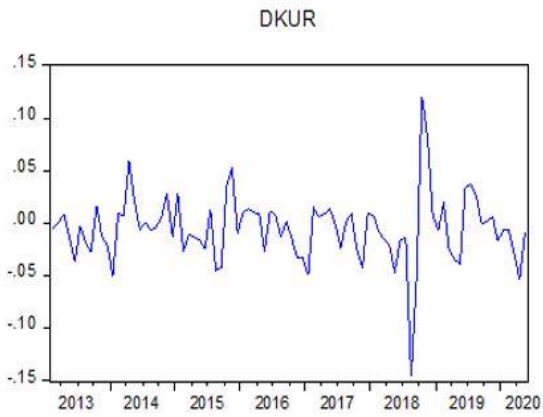
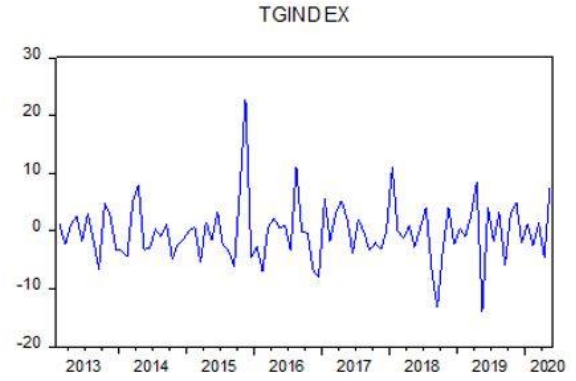
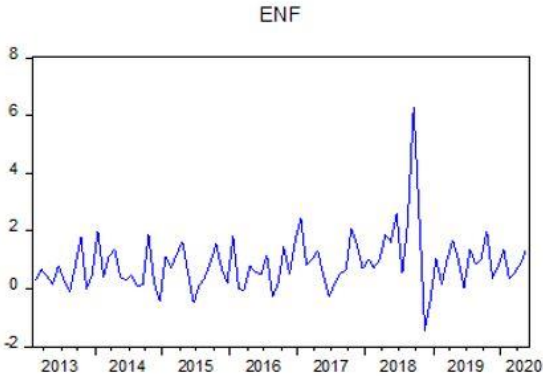
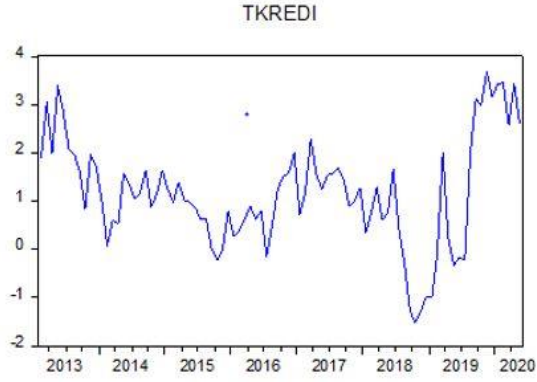
Tablo 3: Korelasyon Matrisi

	TKREDI	KFAIZ	ENF	TGINDEX	DKUR
TKREDI	1				
KFAIZ	-0.679	1			
ENF	-0.180	0.278	1		
TGINDEX	0.029	-0.122	-0.192	1	
DKUR	-0.211	0.193	-0.235	0.350	1

Korelasyon analizi sonucuna göre, toplam tüketici kredileri (TKREDI) ile Tüketici fiyat endeksi (ENF), bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranları serisi (KFAIZ) ve döviz kuru (DKUR) arasında negatif bir ilişki bulunurken, toplam tüketici kredileri (TKREDI) ile tüketici güven endeksi (TGINDEX) arasında pozitif ilişki vardır. Korelasyon analizi sonucunda bağımsız değişkenler

arasında yüksek bir ilişki (0.80 ve üzeri) yoktur. Dolayısıyla değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı sorunu beklenmemektedir.

Öte yandan, serilerin grafikleri bize dizideki durağanlık, trendler ve kırılmalar hakkında bir ön fikir vermektedir. Aşağıdaki tablolarda serilerin grafikleri sunulmuştur.

5.3. Yöntem

Kurulan ekonometrik modelde kullanılan yöntem klasik doğrusal regresyon En Küçük Kareler (EKK) yöntemidir. Alman matematikçi Carl Friedrich Gauss'a atfedilen EKK yöntemi, doğrusal

regresyon modelinde bilinmeyen parametrelerin tahmin edilmesine yönelik bir uygulama metodudur (Gujarati, 2004: 58).

5.3.1. Ekonometrik Model

Ampirik kısımda kurulan ekonometrik model aşağıdaki gibidir:

$$TKKREDI = \alpha + \beta_1 KFAIZ + \beta_2 ENF + \beta_3 TGINDEX + \beta_4 DKUR + \beta_5 COVID + \epsilon t \quad (1)$$

Modelde *TKREDİ* bağımlı değişken ve *KFAIZ*, *ENF*, *TGINDEX* ve *DKUR* bağımsız değişkenlerdir. Bu değişkenler sırası ile toplam tüketici kredilerini, bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranlarını, tüketici fiyat endeksini ve tüketici güven endeksini temsil etmektedir. Ayrıca modelde kukla değişken (*COVID*) açıklayıcı değişken olarak salgın döneminin toplam krediler üzerindeki etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılmıştır.

5.3.2. Birim Kök Testleri

Ekonometrik modelin açıklanmasını ve serilerin açıklayıcı istatistiklerinin ve de grafiklerinin sunulmasını takiben, bu kısımda modelde kullanılan tüm serilerin birim kök testi sonuçları aktarılmaktadır. Birim kök testleri serilerin durağanlığını test etmektedir. Modeldeki tüm seriler için AugmentedDickey – Fuller (ADF) ve Phillips – Perron (PP) birim kök testleri gerçekleştirilmiştir.

Birim Kök testi hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Seride birim kök vardır (Seri durağan değildir)

H_1 : Seride birim kök yoktur (Seri durağandır)

Uygulanan testlerden ADF birim kök testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Test Kritik Değerleri			ADF test ist.	Olasılık
	1%	5%	10%		
TKKREDI	-3.507394	-2.895109	-2.584738	-2.968101	0.0420
KFAIZ	-3.509281	-2.895924	-2.585172	-1.720146	0.4176
D_KFAIZ*	-3.511262	-2.896779	-2.585626	-5.262455	0.0000
ENF	-3.510259	-2.896346	-2.585396	-5.041185	0.0001
TGINDEX	-3.507394	-2.895109	-2.584738	-9.686644	0.0000
DKUR	-3.508326	-2.895512	-2.584952	-7.759804	0.0000
Not: “*” Serinin farkında durağan olduğunu aksi takdirde serinin seviyesinde durağan olduğunu göstermektedir.					

PP birim kök testinin sonuçları ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 5: PP Birim Kök Testi Sonuçları

	Test Critical Values			PP test ist.	Olasılık
	1%	5%	10%		
TKKREDI	-3.507394	-2.895109	-2.584738	-2.920404	0.0471
KFAIZ	-3.507394	-2.895109	-2.584738	-1.717299	0.4191
D_KFAIZ*	-3.508326	-2.895512	-2.584952	-4.037121	0.0020
ENF	-3.507394	-2.895109	-2.584738	-7.108008	0.0000
TGINDEX	-3.507394	-2.895109	-2.584738	-17.34748	0.0001
DKUR	-3.507394	-2.895109	-2.584738	-6.680936	0.0000

Not: “*” Serinin farkında durağan olduğunu aksi takdirde serinin seviyesinde durağan olduğunu göstermektedir.

Sonuçlara göre, Bankalarca Açılan Kredilere Uygulanan Ağırlıklı Ortalama Faiz Oranları (KFAIZ) dışındaki değişkenler durağandır. Bu sebeple, KFAIZ değişkeninin farkı alınarak durağan hale getirilmiş ve bu şekilde modele eklenmiştir.

5.3.3. Ekonometrik Model Tahmini

EKK yönteminin varsayımları arasında hata terimlerinin varyansının sabit olması ve hata terimleri birbirinden bağımsız olması durumları yer

almaktadır. Bu iki varsayımın gerçekleşmemesi durumunda ise sırasıyla değişen varyans ve otokorelasyon problemleri ortaya çıkmaktadır (Gujarati, 2004).

Bu sebeple, modelde öncelikle otokorelasyon ve değişen varyans olup olmadığı test edilmiştir. Bu testlerin sonuçları aşağıdaki gibidir:

Tablo 6: Değişen Varyans Testi Sonuçları (Breusch-Godfrey)

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test		
F-statistic	Prob. F(10,69)	0.0000
Obs*R-squared	Prob. Chi-Square(10)	0.0000

LM Test sonuçlarına göre Prob değerleri 0.10'dan küçük çıkmıştır. Dolayısıyla modelde otokorelasyon olduğu tespit edilmiştir. Değişen varyans

durumunu kontrol etmek amacı ile gerçekleştirilen White Test sonucu ise aşağıdaki gibidir:

Tablo 7: White Testi Sonuçları

Heteroskedasticity Test: White		
F-statistic	Prob. F(5,79)	0.3678
Obs*R-squared	Prob. Chi-Square(5)	0.3550

Sonuçlara göre Prob değerleri 0.10’dan büyük çıkmıştır. Dolayısıyla modelde değişen varyans sorunu tespit edilmemiştir.

Otokorelasyon problemini dikkate alan dirençli tahminciler ile tahmin edilen nihai model ise aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 8: Nihai Model Tahmini

Değişken Kodu	Katsayı	t-Statistic	Prob.
D_KFAIZ	-0.218982	-1.849005	0.0682
ENF(-3)	-0.279753	-2.072935	0.0414
TGINDEX(-1)	0.019038	1.274693	0.2062
DKUR	-8.422884	-2.629659	0.0103
COVID	1.796144	5.574391	0.0000
C	1.189651	6.931363	0.0000
R ² =0.433319			
Prob(F-statistic)= 0.000000			
F İstatistiği= 12.08163			

Modelde TKREDİ bağımlı değişken ve D_KFAIZ, ENF, TGINDEX ve DKUR bağımsız değişkenlerdir. Ayrıca modele COVID değişkeni açıklayıcı değişken olarak salgın döneminin Toplam krediler üzerindeki etkisinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla kullanılmıştır. Modelde, bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranları serisi (KFAIZ) durağan olmadığından dolayı serinin farkı alınarak modelde farkı alınan seri (D_KFAIZ) kullanılmıştır. Ayrıca Tüketici Fiyat Endeksi (ENF) değişkenin üç gecikmesi ve Tüketici Güven Endeksi (TGINDEX) değişkeninin bir gecikmesi alınarak modele açıklayıcı değişken olarak eklenmiştir.

R² değeri bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimleri hangi oranda açıkladığını göstermektedir. Bu modelde bağımsız değişkenler

bağımlı değişkendeki değişimlerin yaklaşık %43’ni açıkladığı görülmektedir.

Prob (F-statistic) ise modelin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını gösteren bir istatistiktir. Prob (F-statistic) değeri 0.10’dan küçük olduğu için oluşturulan modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

D_KFAIZ ile TKREDİ arasında istatistiki olarak anlamlı negatif bir ilişki vardır. D_KFAIZ %1 arttığında TKREDİ %-0.2189 azalmaktadır. Bu sonuç D_KFAIZ ile TKREDİ arasındaki işaret beklentisine uygun gerçekleşmiştir. Model sonucunda tüketici fiyat endeksinin (ENF) üç gecikmesi ile toplam tüketici kredileri (TKREDİ) arasında istatistiki olarak anlamlı negatif bir ilişki bulunmuştur. Diğer yandan, Tüketici Güven Endeksi (TGINDEX) değişkeninin bir gecikmesi ile toplam tüketici

kredileri (TKREDI) arasında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Döviz kuru (DKUR) değişkeni ile toplam tüketici kredileri (TKREDI) arasında istatistiki olarak anlamlı olmakla birlikte negatif bir ilişki bulunmuştur. COVID kukla değişkeni ile toplam tüketici kredileri (TKREDI) arasında beklenildiği gibi istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Bu durum ise koronavirüs salgınının tüketici kredilerinde bir artışa sebep olduğunu açıklamaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Koronavirüs Aralık 2019'da Çinde ortaya çıkmıştır. Salgının ortaya çıkması haberi bile küresel ekonomiyi ve ülke ekonomilerini hızlı bir şekilde etkilemeye yetmiştir. Finansal piyasalardaki güven krizi, seyahat sektörünün tıkanması ve tedarik zincirlerindeki aksama, Çin ile güçlü bir şekilde ekonomik bağı olan Japonya, Kore ve Avustralya gibi ülkelerin yanı sıra tüm küresel ekonomi üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur. Borsalarda, üretim, ticaret hacimleri ile ulaştırma ve turizm sektörlerinde sert düşüşler yaşanmıştır.

Diğer tüm ülkeler gibi Türkiye de salgından olumsuz etkilenmiş ve de salgının yıkıcı etkilerine karşı sert önlemler almıştır. Bilançoları kötüleşen işletmelerin ticari kredi kullanmaları zorlaşmış, ekonomik aktörlerin hem bireysel ihtiyaçlar hem de işletmelerin ihtiyaçları için tüketici kredilerine yönelme ihtimalleri artmıştır. Dahası, Türkiye'de hükümet salgının etkilerinin azaltılması için karşılıksız transferler ve destek ödemelerinin yanı sıra bankacılık sektörünü de etkin bir araç olarak kullanmıştır. Bu anlamda, tüketicilere sunulan destek kredileri ve diğer avantajlı finansal ürünler tüketici kredilerinde ciddi artışlara yol açmıştır. Uygulanan bu politika ile kredi hacimlerinde artış yaşanmasına karşın, üretici ve tüketicinin desteklenmesi anlamında genel ekonomi üzerinde olumlu etkiler meydana geldiği yadsınamaz. Nitekim devlet olmanın ve ön koşullarından ve devletin en önemli görevlerinden biri de olağanüstü durumlarda aldığı önlemler ile vatandaşlarını desteklemektir.

KAYNAKÇA

- Borowski, J., Jaworski, K. & Olipra, J. (2017). Economic, institutional and socio-cultural determinants of consumer credit in the context of monetary integration. *NBP Working Papers 254*, Narodowy Bank Polski Economic Research Department, (1-44).
- Durmuş, S. ve Şahin, D. (2019). Türkiye'de Enflasyon, Döviz Kuru ve Tüketici Kredileri Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Analizi, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 23: 95-112.
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. (4th ed). New York: McGraw-Hill.
- ESA (2020) *Coronavirus lockdown leading to drop in pollution across Europe*. [Çevrimiçi: https://www.esa.int/Applications/Observing_the_Earth/Copernicus/Sentinel-5P/Coronavirus_lockdown_leading_to_drop_in_pollution_across_Europe], Erişim tarihi: 15.04.2020.
- TCMB (2020). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*. [Çevrimiçi: <https://evds2.tcmb.gov.tr/>], Erişim tarihi: 24.06.2020.
- WHO (2020). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*. [Çevrimiçi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>], Erişim tarihi: 17.06.2020.
- WHO (2020). *WHO Coronavirus Disease. (COVID-19) Dashboard* [Çevrimiçi: <https://covid19.who.int/>], Erişim tarihi: 11.08.2020.
- BLOOMBERG (2020). *Fed's 'Infinite Cash' Put to the Test in a World of Leverage*. [Çevrimiçi: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2020-03-23/coronavirus-fed-s-infinite-cash-tested-in-world-of-leverage> /], Erişim tarihi: 15.07.2020

- ESA (2020). *Coronaviruslockdownleadingtodrop in pollutionacross Europe*. [Çevrimiçi: https://www.esa.int/Applications/Observing_the_Earth/Copernicus/Sentinel-5P/Coronavirus_lockdown_leading_to_drop_in_pollution_across_Europe], Erişim tarihi:15.04.2020
- NTV (2020). *ABD’de işsizlik maaşı başvuruları 6,6 milyona rekor kırdı*. [Çevrimiçi: https://www.ntv.com.tr/ekonomi/abdde-issizlik-maasi-basvurulari-6-6-milyonla-rekor-kirdi,hA8IUfK6tUCbD_Fq1mVKGA], Erişim tarihi 16.07.2020.
- IMF (2020). *Transcript of April 2020 World Economic Outlook Press Briefing*. [Çevrimiçi: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/14/tr041420-transcript-of-april-2020-world-economic-outlook-press-briefing>], Erişim tarihi: 15.04.2020.
- IMF (2020). *The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression*. [Çevrimiçi: <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/>], Erişim tarihi: 15.04.2020
- IMF (2019). *World Economic Outlook: Global Manufacturing Downturn, Rising Trade Barriers*. October, Washington D.C.
- Iwedi, M. (2016). Financial intermediation: A philosophical approach. *Journal for Studies in Management and Planning*, 2(10), 8-21.
- İbicioğlu, M. ve Karan, M. B. (2009). Türkiye’de Faiz Oranlarının Tüketici Kredileri Üzerindeki Etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 3(2), 11-30.
- Kalkınma Bakanlığı (2014). *Yurtiçi Tasarruflar*. Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- Küçükkoçoğlu, G., Kuzu, D.A. & Göksu, G. (2019) Türk Bankacılık Sektörünün Kredi Hacmini Etkileyen Değişkenler ve Etki Düzeyleri, *Bankacılar Dergisi*, 109, 3-21.
- Micco, A. ve Panizza, U. (2004). Bank ownership and lending behavior. Central bank of Chile working paper no 369.
- Manole, S. D., Petrescu, C. & Vlada, R. I. (2016). Determinants of Household Loans. *Theoretical and Applied Economics, Asociatia Generala a Economistilor din Romania - AGER*, 0(4(609), W), p89-102.
- OECD. (2020). *Coronavirus: The World Economy at Risk. Interim Economic Assessment*.
- Pham, T. H. H. (2015). Determinants of Bank Lending.” Working Papers. HAL, <https://econpapers.repec.org/paper/halwpaper/hal-01158241.htm>, Erişim tarihi: 25.08.2020.
- Quagliariello, M. (2009). Macroeconomic uncertainty and banks' lending decisions: The case of Italy. *Applied Economics*, 41(3), 323- 336.
- Shafinar, I., Othman, R., Kamalrulzaman, S. N. H., Jahya, A., Idris, N. H., Zaitun, S. & Izren, F. (2013). Determinants of Personal Loans Borrowing: An Empirical Study. *2013 IEEE Symposium on Business, Engineering and Industrial Applications*, [Çevrimiçi: https://www.researchgate.net/publication/260985991_Determinants_of_Personal_Loans_Borrowing_An_Empirical_Study], Erişim tarihi: 28.07.2020.
- Tekirdağ, A. (2009). *Türkiye’de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Ankara.

- TKHK (2020) *Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun*,
[Çevrimiçi:<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6502.pdf>]. Erişim tarihi: 26.07.2020.
- United Nations (2019). *World Economic Situation and Prospects 2019*, New York.
- Ünal, S. Z. ve Ocak, M. (2020). Türkiye’de 2003-2018 Yılları Arasında Tüketici Kredi Hacmini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (12), 3-18.
- World Bank (2019). *Tukey Economic Monitor*. October, Washington D.C.